

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Vztahy sídelní a církevní struktury ve středověku
v Plzeňském kraji
Ivana Mastíková**

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Diplomová práce

Vztahy sídelní a církevní struktury ve středověku

v Plzeňském kraji

Ivana Mastíková

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. František Gabriel, Ph.D

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Poděkování:

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucímu mé diplomové práce Doc. PhDr. Františku Gabrielovi, Ph.D., za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Lence Starkové, Ph.D. za odborné konzultace.

Obsah

ÚVOD	7
1 POLOŽENÍ OTÁZEK, JEJICH PROBLEMATIKA	7
1.1 Vztah sídla ke kostelu v románském období.....	9
2 VYMEZENÍ ROZSAHU PRÁCE	12
2.1 Časové vymezení	12
2.2 Chronologické vymezení	12
3 METODA A CÍLE PRÁCE	13
3.1 Prostorové relace – inzerce.....	16
3.2 Teorie centrálního místa.....	17
3.3 Metoda centrálního místa	19
3.4 Geografický informační systém (GIS)	21
3.4.1 Postup v programu ArcMap	21
3.5 Prostorová analýza	22
3.5.1 Kernel Density.....	22
3.5.2 Buffer	22
3.5.3 Thiessenovy polygony	23
4 Analýza	23
4.1 Vymezení pojmu centrální místo	26
4.2 Vymezení pojmu sídla základní skladby	29
5 Databáze	30
6 Syntéza	31
6.1 Sídelní síť	31
6.2 Shlukové analýzy	31
6.2.1 Interpretace hustoty osídlení do roku 1250.....	32
6.2.2 Interpretace hustoty osídlení do roku 1400.....	38
6.2.3 Interpretace hustoty osídlení do roku 1500.....	42
6.3 Analýza dostupnosti	45

6.3.1 Centrální místa -> románské kostely do roku 1250	46
6.3.2 Centrální místa -> gotické kostely do roku 1400	50
6.3.3 Centrální místa -> gotické kostely do roku 1500	52
7 Užité historické prameny a jejich problematika	53
8 Nepřímé doklady raně středověké architektury	54
9 ZÁVĚR	55
9.1 Model	55
9.2 Interpretace	55
9.3 Otázky vyplývající z modelu	57
EXKURS	60
10 RESUMÉ	69
11 EDICE PRAMENŮ:	70
11.1 Seznam zkratk	70
12 LITERATURA:	72
12.1 Internetové zdroje	80
13. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH.....	82
14. PŘÍLOHA	89

ÚVOD

Architekturou vesnických kostelů se zabývám od bakalářského studia. Naši předci zanechali nejen památky, ale i vědomosti či technologie, na které bychom neměli zapomínat. Měli bychom si jich vážit, chránit je, obohacovat jimi nejen sebe, ale i své okolí. Památky bychom měli zachovat pro další generace, a tím udržovat paměť krajiny. Kostely utvářely kulturní krajinu a jsou nejen cenným dokladem struktury společnosti. Kostely jsou obvykle jedinou stavbou, dokládající stavební činnost středověkého člověka. Na základě písemných pramenů a hmotné kultury lze vytvářet model minulosti. Díky znalosti vlastní historie lze udržovat soudržnost společnosti. Je důležité znát historii nejen proto, abychom se z ní poučili, ale především i proto, abychom skrze ni nebyli zneužíváni díky její mystifikaci.

Cílem diplomové práce bude vytvoření modelu církevní správy vázané k sídlům v období 12. - 15. století na území dnešního Plzeňského kraje. Kostely představují cenné doklady o struktuře osídlení. K vytvoření modelu situace budou využita data získávána primárně z literatury a edic písemných pramenů. Cílem práce bude veškerá data zobrazit prostřednictvím mapového programu ArcGIS. Konkrétně půjde o zobrazení nárůstu sídel dle datací prvních písemných zmínek po padesátiletých intervalech (do roku 1150, 1150-1200,, 1450-1500). Jedním z cílů práce bude zkoumání vzniklých situací, jestli vykazují určité podobnosti. Na základě výsledků prostorové analýzy prostřednictvím programu ArcGIS bude možné sledovat strukturu uspořádání farních center k sídlům bez kostela. Především půjde o sledování vztahu sídelní struktury k sakrální architektuře v definovaném kontextu.

1 POLOŽENÍ OTÁZEK, JEJICH PROBLEMATIKA

Jednou ze základních otázek ve vztahu sídla a kostela, je vzájemná dostupnost areálů mezi sebou. Na základě získaných dat lze sledovat

rozvržení kostelů v krajině. Statisticky se pokusím vyhodnotit vzdálenosti center s kostely k sídlům bez kostelů.

Vzdálenost farního a nefarního sídla předpokládám hranici pěti kilometrů. Prostorová analýza by měla potvrdit či vyvrátit prvotní model. Na základě vzniklých výsledků interpretuji hranici vzdálenosti a rozvržení sídel.

Kostel, město či vesnice lze pojmut jako složený artefakt. Tyto objekty lze chápat jako řadu konkrétních událostí tvořící struktury. Nejen kostel představuje strukturu, ale i typ kostela je určitou strukturou. V případě této práce jde o typ soukromých vlastnických kostelů na vesnicích a kostelů situovaných ve městech. Tyto struktury tvoří události v podobě rituálů. Jednou ze základních otázek diplomové práce je sledování prostorového rozvržení farních a nefarních sídel po krajině. Lze říci, že vesnice či města byla rozvržena záměrně. Výstup prostorové analýzy by mohl pomoci v interpretaci rozvržení sídel. Co vedlo k založení kostela v konkrétní vesnici? Lze si položit otázky např., zda musela daná vesnice splňovat podmínky nebo kritéria pro založení nového kostela? Farní síť představuje strukturu. Otázkou však je, jestli tato síť byla systematicky rozložena. Mohlo být rozvržení farních center ovlivněno hustotou osídlení? Jakou vzdálenost byli lidé ochotní podstoupit pro dosažení farního centra? Tyto otázky by mohly objasnit prostorové analýzy.

Kostely rozdělují do dvou skupin dle slohového výrazu. Na kostely románské a kostely gotické. Skupinu předrománských kostelů jsem do práce nezařadila. Domnívám se, že tradice předrománských zděných kostelů na území Plzeňska je problematická. V kapitole Exkurs, se k této problematice vracím. K otázce hodnocení či zařazení kostela do slohu románského či gotického jsem vycházela pouze z publikované literatury. Co se týče kostelů doložených z písemných pramenů, čerpala jsem primárně z Registra decimarum papalium, tedy kostely odvádějící papežský desátek v období 15. století. Dále jsem pracovala s edicemi pramenů LE, LC.

1.1 Vztah sídla ke kostelu v románském období

O nejstarší podobě románských kostelů příliš nevíme. Kostely z konce 10. století jak uvádí biskup Vojtěch, nebyly opatřeny věžemi ani tribunami. Kostely měly právo nejen výběru desátků, ale i řízení duchovní správy. Kostely 10. století známe pouze ve vazbě na hradská centra (Praha, Budeč atd.) Z tohoto období prakticky neznáme kostely na vesnicích. Lze se domnívat, že kostely mimo hradská centra mohly být dřevěné konstrukce, teda archeologicky nezachytilné (Mencl 1965, 29; Žemlička 2007, 454).

Před rokem 1100 se ve vesnickém prostředí kostely dle archeologických dokladů příliš neobjevují. Důvodem mohl být fakt, že vesnice nebyly v soukromém vlastnictví. Otázkou tedy je, jakým způsobem se na vesnicích šířilo křesťanství, a ve kterém období pronikly kostely do vesnického prostředí (Mencl 1965, 29-30). V 11. století se postupně objevovaly kostely kamenné konstrukce (Srov. 1974, 155).

V 11. století dosavadní tzv. velkofarní síť nemohla dostačovat. Postupem času byly kostely iniciované vlastníky drobných šlechtických sídel na vesnicích nebo dvorcích. Povinností spořádaného křesťana bylo docházet do kostela na mše. Dále bylo povinností slavit neděle a svátosti v kostele. Lze říci, že celý život středověkého člověka probíhal ve spojení s kostelem. Život začal jeho pokřtěním ve křtelnici kostela, a byl ukončen pohřbem na hřbitově. Křesťanské pohřby probíhaly pouze na vysvěcené půdě u kostela. Kostely na hradských centrech postupem času nebyly dostačující. Příslušníci knížecích družin, vlastníci dvorců nebo drobných sídel, zakládali vlastní kostely. Mezi jejich povinnosti patřilo dohlédnout na duchovní řád svých poddaných. Na konci 11. století byl kostel vázaný na šlechtické sídlo běžným prvkem dokládající vztah sídla ke kostelu. Nejspíše byly na kostely dále vázány menší farní objekty. Patrně vlastníci půdy nepotřebovali povolení k založení kostela (Mencl 1965, 30).

Na samotné kostely byly vázány statky, které obdělávali vesničtí rolníci. I to hrálo jistou vazbu mezi sídlem (vesnicí) a kostelem. Statky zajišťovaly obživu místním kanovníkům. Podle badatele Smetánky (Legenda o Ostojovi, 2004) lze usuzovat, že na jednoho kanovníka pracovalo 11 lidí. Vztah tedy středověkého člověka ke kostelu nebyl pouze duchovní, ale i poddanský. Smetánka dále v publikaci uvádí, že na sv. Martina museli rolníci odvádět 12 denárů kanovníkovi příslušného kostela (Smetánka 2004, 38-40).

Raně středověká vesnice mohla být přibližně o deseti usedlostech. Centrálním bodem vesnice byla návěs s kostelem. Lze se setkat i s větším počtem usedlostí. Kostely utvářely charakter vesnice. Problematika raného středověku spočívá v nedostatku písemných a hmotných pramenů. Není tedy snadné raně středověkou vesnici interpretovat. Z archeologických výzkumů lze zástavbu dělit na kompaktní a rozptýlenou. Románské vesnice byly situovány spíše do rovinatého terénu v blízkosti dostupného vodního zdroje. Podobu vesnice lze interpretovat i pomocí ikonografických pramenů. Jako příklad lze uvést cestopis tzv. Mandevilla (Obr. 27.), který ve svém díle zaznamenává podobu české vesnice (Smetánka 2004, 79-81).

Jádro vesnice tvořil zřejmě kostel. Kolem kostela byly soustředěny vesnické usedlosti, případně i obytné sídlo vlastníka pozemku. Smetánka se domnívá, že kostel byl situován tak, aby byl v bezprostřední blízkosti a to 10 - 15 minut chůze. Mandevillův cestopis zaznamenává vesnici s prostými dřevohliněnými domy, celou vesnici ohraničuje plot. Na kresbě není kostel vyobrazen (Smetánka 2004, 79-81).

Kostel nemusel být na vesnici situován výlučně do středu plochy. Mohl být umístěn na dominantní místo krajiny, například na vyvýšenou polohu nade vsí (Smetánka 2004, 81). Doložené kostely máme pouze kamenné konstrukce. Doložit dřevěné kostely je značně problematické. Kostely 12. století byly jednoduché stavby z opukových kvádrů. Opuková hornina byla volena díky snadnému opracování materiálu do podoby kvádrů. Na základě studování geologických map lze zkoumat dostupnost opuky na zkoumaných

lokalitách. Ne vždy lze doložit původní podobu kostela. Stavby mohly být nahrazeny mladšími objekty, nenesoucí žádnou informaci o původní podobě. Tyto složité informace by pomohl objasnit následný archeologický výzkum. (Smetánka 2004, 83-84).

Na počátku 12. století venkovské kostely tvořily ráz středověké krajiny. Kostely byly primárně v soukromém vlastnictví. O čemž svědčí vyvýšené patro, tzv. tribuna, oddělující majitele od vesnických obyvatel, shromažďujících se v prostoru lodi kostela na bohoslužbu. Tribuna poskytovala majiteli a rodině soukromí, v některých případech zde byl situován i soukromý oltář (Sommer 2004, 9). Vlastnický kostel mohl být přímo vázaný na sídlo majitele. Například pomocí padacího mostu či odnímatelné lávky. Kostel tak mohl sloužit i jako útočiště. Kostely musely být ve 12. století vysvěceny biskupem. Pravděpodobně dříve tomu tak být nemuselo. Vlastnické kostely dokládají vztahy a majetkové poměry společnosti dvanáctého století. Farní síť nebyla prozatím pevně strukturována. Byla tvořena tzv. plebániemi, tedy farnostmi situované ve vesnickém prostředí. (Mencl 1965, 30).

Podoba vesnických kostelů 12. – 13. století byla pravděpodobně obdélného půdorysu zpravidla zakončené půlkruhovou apsidou na východní straně. Na západní straně v některých případech byla situována věž čtvercové dispozice. Lze předpokládat absenci centrálních půdorysů kostelních staveb (rotund), ve vesnickém prostředí. Z. Smetánka uvádí příklad 150 vybraných kostelů z vesnického prostředí, z nichž 94% kostelů bylo obdélné dispozice. Zbylých 6% zastávaly stavby centrální dispozice. Stavitelé těchto objektů upřednostňovali obdélné dispozice díky jejich statickému řešení. Obdélné dispozice byly méně náročné na stavební technologie než stavby centrální. U kostelů byly s oblibou budovány tribuny na západní straně. Tribunu bylo architektonicky vhodnější umístit do obdélné dispozice než do centrály (Smetánka 2004, 84-85).

2 VYMEZENÍ ROZSAHU PRÁCE

2.1 Časové vymezení

V této kapitole představím zájmové územím své diplomové práce. Tento pokus modelu situace zpracuji na území dnešního Plzeňského kraje (Obr. 1.). Vybraný kraj volím především proto, že Plzeň je mým rodným městem i bydlištěm. Tento kraj je mi blízký a známý. Územní rozsah zpracovaného tématu pokrývá aktuální administrativní hranice Plzeňského kraje, definující sedm okresů: Plzeň město, Plzeň sever, Plzeň jih, Rokycany, Domažlice, Klatovy a Tachov. V prostoru vymezených okresů bude zkoumáno osídlení ve vztahu ke kostelu od 10. do 15. století prostřednictvím výstupů v programu ArcGIS.

Dvě rozdílné oblasti představuje Český les a Šumava oddělující prostor Čech a Bavorska. Mohly kostely na Bavorské straně zasahovat na území Českých hor a naopak? Na zpracovaném území se projevují sousední regiony. Prostorová data sousedních regionů chybí, jsou mimo zájmové území, proto se sídly mimo dnešní region nepracují.

2.2 Chronologické vymezení

Období, kterému se diplomová práce věnuje, odpovídá počátkům křesťanství na území dnešního Plzeňského kraje až do 15. století. Veškeré informace o osidlování dnešního Plzeňského kraje byly čerpány z dobových písemných pramenů a odborné literatury.

Pro vhodné interpretace byla data prvních písemných zmínek o sídlech rozdělena do dvou časových horizontů.

Nejprve byla data rozdělena do kategorií po padesáti letech (do roku 1150 až do roku 1500). Intervaly byly zobrazeny skrze graf (obr. 2.). Na grafu lze sledovat pozvolný nárůst sídel podle prvních záznamů v písemných pramenech do intervalu mezi lety 1300-1350. Mezi lety 1350-1400 dochází

k markantnímu nárůstu písemných zmínek. Od roku 1400-1450 do roku 1500 nárůst písemných zmínek pozvolně stoupá.

Na základě grafu (obr. 2.) byly časové horizonty následně rozděleny pouze do tří intervalů. Sídla s nejstaršími zmínkami byla zařazena do časového horizontu <1250. V horizontu let 1250 sleduji vztah osídlení k románským kostelům. Horizont do 1250 byl zvolen na základě přibližného úpadku románského slohového období. Časová hranice úpadku románského slohu je mezi badateli diskutované téma, osobně jsem se přiklonila k roku 1250. Druhý horizont byl zvolen na základě výrazného nárůstu písemných zmínek do roku 1400. Poslední interval reprezentuje osídlení do roku 1500. V roce 1400 přibývaly k osídlení základní skladby kostely v gotickém slohu. Dále přetrvávaly původní románské kostely. Období bylo do třech intervalů rozděleno proto, aby následné interpretace vzniklých modelů byly vhodnější pro analýzy, kterým budou data podrobena (Obr. 3.). První písemné zmínky nezaznamenávají vznik sídla, pouze informují o jeho existenci.

3 METODA A CÍLE PRÁCE

Kostely, se kterými pracuji, jsou řazeny do období románského nebo gotického slohu. Data o kostelech byla výhradně čerpána z publikované literatury, doložena písemnými prameny nebo slohovým výrazem. Pokud kostely neexistují, jde-li o zaniklé kostely nebo není známa jejich podoba, tak s nimi nepracuji. V případě sídelních jednotek postupuji stejným způsobem jako u kostelů.

Na základě sledování prostorového uspořádání sídel a kostelů se pokusím o interpretaci situace na modelu dnešního Plzeňského kraje. Prostor dnešního Plzeňského kraje je mechanicky vymezené území, které nemusí nutně odpovídat území Plzeňska v období středověku. Tento problém je patrný u katastrální hranice Plzeňského kraje s Karlovarským, Středočeským a Jihočeským krajem. Se sídly mimo dnešní Plzeňský kraj nepracuji. Není ale

vyloučeno, že v období středověku tato sídla nespádala pod kostely na území dnešního Plzeňska.

Kostel jakožto složený artefakt plní několik funkcí. V první řadě je to výkon církevní správy. Krom ní zastává také společenskou a praktickou funkci (Neustupný 2010, 100). Příkladem mohou být opevněné kostely, které mohly v době nebezpečí zastávat funkci fortifikace (Sommer 1989, 2-3).

V předložené práci jsem se pokusila pomocí prostorové analýzy sledovat struktury v osídlení ve vazbě na sakrální stavby. Tyto struktury byly sledovány v období středověku na území dnešního Plzeňského kraje.

Abychom nastínili situaci vztahu kostela a sídla, je nejprve nutné uvést předběžný model, ze kterého práce vychází. V první řadě jde o sledování vztahu obou komponent a to sídla a kostela. Vztah kostela k sídlům může vést k pochopení sociálního uspořádání na vesnicích nebo ve městech. Zájem je kladen především na sledování vazby mezi sídly k nejbližšímu kostelu. Model vychází z logického předpokladu. Sídla základní skladby automaticky spadala pod nejbližší sídlo s kostelem.

Definovat veškeré funkce kostela není zcela snadné. Některé funkce lze modelovat na základě informací, které přetrvaly dodnes. Kostel byl prostředek, skrze který bylo vykonáváno množství aktivit. Lze ho vnímat jako nadkomunitní areál představující nadkomunitní vztahy ve společnosti. Kostel mohl být důležitým bodem v krajině sloužící lidem z více komunit. V kostelech byly vykonávány křesťanské obřady církevními příslušníky. Mezi rituály patřily například pravidelné bohoslužby, svatby, pohřby a další svátosti. Kostely na vesnicích mohly sloužit i jako centra určená ke vzdělávání. Většina obyvatelstva byla ve středověku negramotná. Například výmalba interiéru kostela mohla sloužit jako obrazová výuka.

Při otázce funkce se naskýtá možnost refugia. Z analogií známe opevněné kostely, které mohly poskytovat vlastníkovvi objektu místo

posledního útočiště. Z Čech známe příklady kostelů, u kterých lze uvažovat o možnosti refugia. V první řadě funkci útočiště poskytoval hrad. Jestliže měl středověký člověk dostatek času na úkryt, pravděpodobně volil útočiště za hradbami hradu nebo odešel do lesů. Proto je otázka refugia velmi problematická. Vesnický kostel představoval mnohdy jedinou celokamennou stavbu v sídelní jednotce. Tento fakt dával stavbě podobu objektu určeného jako útočiště pro obyvatele vesnice.

Přítomnost dřevěných kostelů není na území Čech jednoznačně doložená. Domnívám se, že dřevěné kostely mohly ve vesnickém prostředí fungovat. Postupem času mohly získat kostely kamennou podobu. Dřevěné kostely pravděpodobně funkci refugia nezastávaly.

Některé kostely v období románského slohu až do raně gotického slohu se jeví jako kostely opevněného charakteru. Opevněný ráz stavby představují malá a vysoko umístěná okna sporadického množství v lodi kostela, nebo schodiště v síle zdi, propojující přízemí lodě kostela s tribunou nebo patrem věže kostela (Varhaník 1999, 313). V některých případech tribuna nemusela být propojená s přízemím lodi, ale mohla být průchozí pouze z prvního patra pomocí lávky do paláce vlastníka. Podobný případ známe z vesnice Všeruby u Plzně (Rožmberský- Chmelíř 2012, 160-162). Některé kostely pravděpodobně dovolovaly aktivní obranu. Vstupní otvory do objektů mohly být uzavíratelné na závoru, což mohlo znesnadnit proniknutí do kostela. Taktéž mohl být zabezpečen i vstup do vyvýšeného patra. K přímému propojení lodi a tribuny nedocházelo. Dalším fortifikačním prvkem mohla být hřbitovní zeď. Hřbitovní zeď mohla být zpravidla hřevohliněné konstrukce. Ohrazení kostela není snadné interpretovat. Není snadné rozlišit, zda šlo o ohrazení areálu nebo fortifikační prvek. Tyto situace zasluhují archeologickou pozornost zvláště při zkoumání příkopů a valů kolem kostela (Varhaník 1999, 313-315). Jako další příklad opevněného kostela na Plzeňsku lze uvést kostel Všech svatých v Řesanících (Kuthan 1977, 233-234). Kostel byl opatřen opět závorou u vstupního prostoru. Vstup na tribuna byl situován

do prvního patra (Varhaník 1999, 315). Kostely, které lze interpretovat jako fortifikační objekty, se na území dnešního Plzeňského kraje objevují. Zda ale sloužily jako útočiště pro obyvatele vesnice, není zcela jednoznačné. Jestliže kostely fungovaly jako refugia, byly dostupné pouze pro vlastníka a jeho rodinu, obyvatele dané vesnice, nebo i pro obyvatele z okolních vesnic.

V případě náhlého střetu představovaly jako útočiště pro lidi v době neklidu například lesy, které místní lidé ve středověku dobře znali. Středověký člověk se lesa bál a raději se mu vyhnul. Místní obyvatele zcela jistě lesy ve svém okolí dobře znali a věděli kde se ukryt. Do lesa se útočník pravděpodobně nevydal.

K čemu byly lidem kostely potřebné? Hustota pokrytí prostoru kostely svědčí o potřebě sakrálních staveb. Kdyby nebyly tyto objekty požadované, nebylo by jejich pokrytí krajiny tak husté. Jak hodně mohl být středověký člověk věřící, nebo jak často musel kostel navštěvovat není zcela známo. Feudalita přinášela přístup k církvi. Potřebovali lidé církev nebo naopak církev společnost? Byla tendence církve mít společnost pod kontrolou? Snahou církve bylo zasahovat do života lidí. Například v podobě křtů, svateb nebo pohřbů. Tyto tři rituály byly prvořadně spjaty se životem křesťana. S přijetím křesťanství zcela původní pohanské zvyky nevymizely. Naopak původní zvyklosti byly církví přejímané do křesťanské podoby.

3.1 Prostorové relace – inzerce

Skrze prostorové relace lze zkoumat, zda jsou shluky sídel rozmístěny v prostoru záměrně nebo náhodně. Prostorové relace řeší vztah mezi určitým bodem a tělesem. Těleso označuje soubor objektů. Jednou z prostorových relací je inzerce. Inzerce řeší vztahy mezi body a tělesy v hierarchickém uspořádání. V případě této práce lze za těleso vyššího řádu považovat sídlo s kostelem. Inzerce slouží k uspořádání vlastností tělesa. Předběžný model bude podroben analýze. Kontext projde dále fází syntézy a nakonec

závěrečnou interpretací. Výsledek by mohl pomoci v pochopení struktury ve vazbě mezi bodem a tělesem (sídla základní skladby ve vazbě na sídlo s kostelem). Interpretace bude ovlivněna faktem, zda budou ve sledovaných vazbách mezi kostelem a sídly rozpoznány struktury (Neustupný 1985, 553-535).

3.2 Teorie centrálního místa

V roce 1933 vyvinul Walter Christaller (1980) přístup pro sledování centrální funkce objektů. Pomocí geometrických diagramů sledoval ekonomická centra, distribuci zboží a další faktory určující centralitu místa. Teorie centrálních míst je metoda využívaná především u sídel městského typu. Teorie se zabývá v první řadě lokalizací center a sídelními systémy (Baskin 1966, 22). Metodu centrálních míst W. Christaller (1980) uplatnil při sledování centrality sídel v jižním Německu. W. Christaller (1980) považuje za centrální místo to, které poskytuje mimo jiné i různé služby, plní administrativní funkci atd. V případě sídel městského typu jde především o sledování obchodu a distribuce zboží. Sídla plní tzv. centrální funkci. Význam centra určuje i rozsah nabízeného zboží (Blažek a Uhlíř, 2002; Nicolas 2009, 23).

Teorie centrálního místa je založena na třech faktorech. A to na obslužném principu, na systému dopravy a na administrativním přístupu. Dle administrativního přístupu je ideální centrum modelováno jako ústřední bod regionu/vymezeného prostoru, kolem kterého jsou soustředěna okolní sídla. Hustota sídel směřujících od centrálního bodu postupně ubývá (Baskin 1996, 77-80, Nicolas 2009, 2-3).

Za centra vyššího řádu lze považovat v první řadě města. Centrální místa určuje poptávka a konzumace centrálního zboží. Rozvoj centrálního místa závisí na výnosu a expedování zboží. Centralitu místa určuje i faktor dosahu centrálního zboží (Baskin 1966, 49-57). Problematické mohou být tržní osady nebo sídla vesnického typu opatřené privilegiem trhu.

Centra nižší úrovně tvoří sídla opatřená kostely. Tato centra sloužila jako shromaždiště pro obyvatele sídel bez kostela. Komunity spojovala potřeba duchovní roviny, kterou poskytovala sídla s kostelem. Síť sídel s kostely dokládala náboženský směr, kterým se Čechy ubíraly. Hustotu sídelní sítě se sakrálními stavbami reprezentují především sídla vesnického typu s vlastnickými kostely. Veškeré středověké kostely byly orientovány v ose východ-západ. Orientace vstupních dveří určených pro místní obyvatelstvo by měla odpovídat směru sídelní jednotky. Tuto teorii lze například ověřit v případě umístění zaniklé vesnice v období středověku (www.lidova-architektura.cz 20. 01. 2018). Problematická mohou být sídla s takzvanými filiálními kostely. Místa poskytovala duchovní rovinu, ale nebyla k nim vázaná farnost. Filiální kostel by měl být situován do blízkosti fary. Tak aby vzdálenost pro kněze od fary do filiálního kostela byla snadno dostupná. Problémem filiálních kostelů je jejich rozlišení od kostelů farních. Do roku 1350 nelze spolehlivě tyto dvě funkce odlišit.

Diplomová práce sleduje dodnes žijící sídelní jednotky. Nejnižší úrovní sídelních jednotek byla sídla základní skladby. Sídla základní skladby byla soustředěna kolem sídel vyšších řádů. Jedná se především o sídla bez kostela.

Význam sídla ovlivňovala přítomnost kostela. Se vznikem kostela vzrůstal duchovní význam centra. Teorii centrálních míst lze využít nejen ke sledování center v případě distribuce zboží, pro kterou byl model primárně vytvořen, ale lze na něho pohlížet jako na duchovní centrum. Centrální místa mohla poskytovat duchovní sféru. Tento faktor staví sídla do vyšší pozice nad sídla základní skladby.

Centra s kostely poskytovala symbolickou a ideologickou funkci. Centrální místa s kostely nemusela poskytovat duchovní sféru pouze místní populaci, ale mohla zajišťovat duchovní sféru i širšímu okolí. Otázkou je, do jaké vzdálenosti mohla mít centrální místa dosah.

3.3 Metoda centrálního místa

Abychom mohli sídlo považovat za centrální místo, měli bychom se zaměřit na jeho význam a centralitu. Centrální místo by mělo splňovat přítomnost kulturních, sociálních a administrativních institucí nebo náboženského zázemí. Za centrální místo považuji sídlo s kostelem. Nelze sídlo s kostelem přisuzovat stejnou centralitu jako obchodním centrům. Sídla s kostely považuji za sídla nižšího řádu s přítomností náboženských institucí (Baskin 1966, 139-150). Význam centrality v tomto případě určuje přítomnost kostela.

Předpokládám, že centra s kostely byla uspořádána tak, aby pokryla osídlenou oblast dnešního Plzeňského kraje. Ideálním modelem vztahu sídla s kostelem by byl kostel centrálním bodem, kolem kterého by byla soustředěna sídla základní skladby v dostupné vzdálenosti. Centra opatřená kostely měla mnoho funkcí. Veškeré funkce související s kostely rozpoznat nedokážeme. Jedním z hlavních funkcí byl výkon církevní správy. Centra s kostely měla společenskou funkci, sloužila ke shromáždění komunit, které spojovalo společné náboženské smýšlení. Kostely nesloužily pouze k setkání lidí křesťanského vyznání, ale odrážely i společenský význam zakladatele kostela. Problém interpretace funkcí kostela spočívá v nedostatku dokladů informací. Archeologickými metodami nelze zcela snadno doklady křesťanské víry identifikovat. Archeologicky lze doložit například zaniklé kostely. U křesťanských pohřbů dochází k absenci milodarů, s tím vzniká problematika datace. Příliš ani nebyla dodržovaná orientace charakteristická pro křesťanství východ-západ. Výjimkou byly hroby situované kolem apsidy, tvořící paprskovité rozmístění kolem závěru kostela (Čechura 2015, 114). Pohřeb byl důležitým křesťanským rituálem posilujícím křesťanskou víru a naději ve věčný život. Celý rituál byl doprovázen knězem a modlitbami pro zemřelého. Křesťanský pohřeb musel být vykonán v kostele. Výběr kostela nebyl náhodný. Pravděpodobně se komunita zdržovala během života převážně ve farním obvodu, pod který spadala (Petráň - Petránová 2000, 86). Kostel

poskytoval lidem určité služby, které využívali. Otázkou je, zda tato služba byla lidmi vyhledávána nebo byla vnímána jako povinnost.

Práce se potýká s problémem v nesledování ekonomického zázemí center vyššího řádu. Sídlní situace byla zcela jistě ovlivněna centry vyššího řádu. Tento fakt může vést k nepochopení sídlní situace (Baskin 1966, 22).

Každé sídlo s kostelem je centrem. Je možno rozlišovat kostely na farní a filiální. Dále kostely (vlastnické) ve vesnickém prostředí, městské a klášterní kostely, ty ovšem představují problém. Ve své práci se otázkám zda jde o kostel v sídle městského nebo vesnického typu nevěnuji. Všem sídlům s kostely dávám stejný význam centrality.

Hradními kaplemi se práce nezabývá. Dostupnost hradních kaplí není zcela jednoznačná. Hradní kaple byly pravděpodobně soukromé, nepřístupné širší veřejnosti. Otázka hradních kaplí je problematická, především v období gotiky, proto se tomuto tématu dále nevěnuji (např. Durdík 1999).

Umístění kostela mohlo ovlivnit význam sídla. Význam místa byl ovlivněn ekonomickým zázemím, vazbou na nerostné suroviny nebo umístěním sídla při křižovatkách obchodních cest apod. (Půlpán 2007, 3). Této teorii se lze lépe věnovat v případě městského osídlení, nežli při osídlení vesnického rázu.

Problémem mohou být sídla se dvěma a více kostely. Mohli si lidé sami volit, jaký kostel budou pravidelně navštěvovat, nebo jim byl kostel určen? Jsou známy příklady, kdy důsledkem rozrůstání centra dochází k situaci, že byl kostel zřízen na předměstí. Uvnitř centra dochází k výstavbě nového kostela. V těchto případech starší kostel ztrácí původní farní funkci, která byla následně přenesena na nový kostel.

Problém při sledování románských kostelů k nejstaršímu osídlení spočívá v dataci. Není vyloučeno, že nejstarší stavební podobu překryla pozdější přestavba. Zanikla tak původní podoba kostela. Nejstarší podobu

nelze vždy rozpoznat bez archeologického výzkumu nebo stavebně historickému průzkumu.

3.4 Geografický informační systém (GIS)

Geografický informační systém, dále jen GIS, lze využít k zobrazení prostorového uspořádání entit. Na základě geografických informací lze analyzovat a zpracovávat data s cílem prostorové analýzy. Systém je využíván v mnoha oborech, nejen v kartografii, ale i geologii, geodézii nebo v archeologii (Voženílek 1998, 5).

3.4.1 Postup v programu ArcMap

Zpracování získaných dat proběhlo v softwarovém programu ArcGIS. V první řadě byl v programu ArcGIS nastaven geografický souřadnicový systém WGS 1948. Jako mapový podklad byl zvolen CENIA/cenia_rt_RETM. RETM- Rastrové ekvivalenty topografických map. Jedná se o rastrovou topografickou mapu.

Do projektu bylo nutno zaznamenat sídla tak, aby bylo možné sledovat postupný nárůst sídel ve vymezeném prostředí. Veškerá sídla byla roztríděna dle datace první písemné zmínky, a to od nejmladší po nejstarší. Následným krokem bylo jednotlivé datace rozdělit do vymezených intervalů po padesáti letech (do 1150, 1150 - 1200,, 1450 - 1500). Cílem tohoto kroku bude ukázat postupné osidlování Plzeňského kraje.

Postupně byly excelové tabulky s okresy importovány do projektu v programu ArcMap. Bylo nutné převést excelové tabulky do vhodného formátu. Zvolila jsem formát pro uložení dat z (.xlsx) na formát (.txt) text (oddělený tabulátory). Z nahraných tabulek v projektu jsem postupně vytvořila datové formáty (shapefile). Vzniklo tak 7 bodových vrstev. Bodové vrstvy jsem oddělila spektrem barev.

Dalším krokem bylo vytvořit bodovou vrstvu pro kostely. Jednu vrstvu tvořily románské kostely a druhou vrstvu kostely gotické. Díky tomuto kroku lze promítnout kostely odděleně dle datace období do projektu. Například

k promítnutí výstupu ze shlukové analýzy nejstarších sídel k románským kostelům.

Písemné zmínky v neposlední řadě byly rozděleny do tří hlavních intervalů. Sídla zaznamenána do roku 1250, do r. 1400 a do r. 1500. Tyto intervaly byly dále podrobeny prostorovým analýzám.

3.5 Prostorová analýza

Prostřednictvím programu ArcGIS byla provedena prostorová analýza sledující rozvržení sídel a kostelů v krajině dnešního Plzeňského kraje. Z množství nástrojů určených k prostorové analýze jsem zvolila nástroj Kernel Density, Buffer a Thiessenovy polygony. Pomocí vybraného souřadnicového systému byla vstupní data analyzována na základě prostorových a formálních vlastností. Dle výstupů provedu pokus s modelem prostorového uspořádání bodů a jejich vzájemných vztahů (Zíková- Křišťuf 2015, 97).

3.5.1 Kernel Density

Kernel Density, neboli odhad hustoty jádra, na základě hustoty bodů, jejich umístění a vzdáleností, vizuálně vyjadřuje hustotu bodové vrstvy. Hustotu osídlení reprezentuje barevná stupnice. Nejtmavší škála barev ukazuje na největší koncentraci osídlení území (Zíková- Křišťuf 2015, 97-98).

Vstupní data byla do projektu definována souřadnicovým systémem. Do projektu byla nahrána veškerá data o aktivních sídlech (sídel základní skladby a sídla s kostely) dnešního Plzeňského kraje. Bodové vrstvy vycházely ze tří intervalů a to z osídlení do roku 1250, dále osídlení do 14. století a osídlení do 15. století. Výsledek pomůže v interpretaci vztahu osídlení ke kostelu. Pomocí výpočtu hustoty lze následně sledovat koncentrace osídlení ve třech časových horizontech.

3.5.2 Buffer

Pro analýzu dostupnosti bylo vhodné použít nástroj Buffer neboli obalová zóna. Analýza sloužila k vytvoření polygonů dle zvolených parametrů okolo určených bodů. Polygony lze vytvářet kolem linií a bodů. Polygony

vytvořené kolem bodů byly přesně určeny topologií (Běhařovský-Jedlička 2015 90-91; Zíková- Křišťuf 2015, 83-85). V práci byla vymezena pětikilometrová obalová zóna kolem bodů s kostely.

Problematika této analýzy spočívala v tom, že se okruhy protínají, tudíž nezjistíme, jaká vesnice v místě protnutého prostoru spadá blíže ke kterému z kostelů. Další problém nastal u sídel, které do obalové zóny nezapadaly.

3.5.3 Thiessenovy polygony

Thiessenovy polygony neboli metoda přirozeného souseda byla vhodná pro práci s prostorovými daty. Z jednotlivých bodových objektů (center s kostely) vycházela síť znázorňující polygony. Analýza vyznačila polygony tak, aby zobrazovaly nejbližší body k danému objektu. V případě této diplomové práce jde o sledování objektu (sídlo s kostelem) a nejbližších sídel v základní skladbě. Polygony ukazují na rozlohu a zároveň i na výměru plochy (Křišťuf - Zíková 2015, 90).

4 Analýza

Úkolem analýzy je rozklad kontextu. Vycházím z pojmů E. Neustupného (1986, 535) rys a figura. Rys, neboli vlastnosti, které lze pozorovat u bodů. Figurou označuje E. Neustupný množinu rysů. V této práci je rysem chápáno sídlo s kostelem. Příkladem rysů mohou být typy kostelů. Například zda se jedná o městský kostel, vesnický vlastnický kostel nebo o kostel farní nebo s filiální funkcí. Lze zkoumat systém ve výzdobě objektů (u interiérů x exteriérů), nebo například v rozměrech objektů. Inzerce sleduje vztahy mezi rysy a figurami v hierarchickém uspořádání (Neustupný 1986, 535).

E. Neustupný považuje za architekturu ty areály, které plní funkci a symboliku. Kostel je nemovitým artefaktem se symbolickým aspektem. Jako architekturu lze považovat například i pohřby. Kostely měnily krajinu. Přetvářely dosavadní krajinu na krajinu postupně christianizovanou.

Christianizovanou krajinu lze sledovat skrze prostorovou archeologii. Kostely jako nadkomunitní areály, byly jasně vymezené areály v krajině. Lidé se do těchto areálů pravidelně vraceli a vykonávali v nich řadu rituálů. Architektura výrazně proměnila krajinu od pravěku v podobě nadkomunitních areálů (např. rondelů) až do současnosti (Neustupný 2010, 215-216).

Záměrně ve své diplomové práci nepoužívám termín sakrální architektura, pod který spadají stavby obecně iniciované církví. Například fary, márnice apod. V diplomové práci se zabývám pouze kostely. Nepracuji s hradními kaplemi, které jsou v otázce dostupnosti problematičké.

Práce vychází z prostoru současného Plzeňského kraje. Hranice Plzeňského kraje byla jasně mechanicky zvolená. Současný Plzeňský kraj byl zvolen pro pokus o model prostorové situace mezi sídly a kostely. Vymezený prostor lze rozdělit na komunity dle řádů. Za první řád lze považovat sídla obecně. Ta lze dělit do druhého řádu na města, vesnice, případně i hrady. Podrobněji se budu věnovat pouze městům a vesnicím. Situace raně středověkých hradišť a hradů je složitější, cílem práce není se této problematice dále věnovat, ale nelze situaci těchto správních jednotek zcela opomenout. Každé město bylo ekonomickým centrem. Krom toho bylo i centrem duchovním. Město bylo opatřeno kostelem, pravděpodobně i farou. Na rozdíl od vesnice, kde ekonomické zázemí spočívalo v zemědělství nebo výjimečně v trhu. Přítomnost kostela na vesnici nebyla povinností. Vesnice mohla být opatřena trhem. Jde-li o tržní ves, jde spíše o předzvěst transformace vesnice na město. Vesnice lze dělit do dvou skupin, a to na vesnici s kostelem (sídla nižšího řádu) a bez kostela (sídla základní skladby). Otázka centrality je problematičká. Lze srovnat stejnou centralitu sídla na základě duchovní roviny města i vesnice s kostelem? Ve své diplomové práci městu a vesnici s kostelem dávám stejnou centralitu na základě duchovní funkce.

Abychom nastínili situaci vztahu kostela a sídla, je nejprve nutné uvést předběžný model, ze kterého práce vychází. V první řadě jde o sledování

vztahu obou komponent, a to vztah sídel ke kostelu. Vztah kostela k sídlům může vést k pochopení sociálního uspořádání na vesnicích či ve městech. Zájem je kladen především na sledování vazby mezi sídly k nejbližšímu kostelu. Model vychází z logického předpokladu. Sídla základní skladby automaticky spadala pod nejbližší sídlo s kostelem.

Dále se pokusím nastínit hypotézu dostupnosti okolních sídel ke kostelu. Otázkou je, jaký mohl mít centrální bod dosah. Předběžný model dostupnosti vychází z předpokládané vzdálenosti pěti kilometrů. Tento model vychází z předpokladu dostupné vzdálenosti pro průměrně fyzicky zdatného jedince. Předpokládám, že jedinec by měl tuto vzdálenost urazit každý den pěší chůzí tak, aby nenarušovala jeho každodenní povinnosti (obdělávání polností apod.). Lze samozřejmě spekulovat o jiných způsobech dopravy např. jízda na koňském nebo kravském spřežení, ale nejběžnějším způsobem přemísťování byla pravděpodobně pěší chůze. Předpokládám, že okolní sídla soustředěna kolem centrálního bodu, byla z větší části vesnického rázu, tedy složená z chudší části obyvatelstva, která si nemusela povoz s dobyt看em dovolit. Zároveň nevyvracím jiný způsob dopravy mezi sídly než pěší chůzi. Pět kilometrův okruh byl založen na předpokladu, že lze tento časový interval urazit přibližně během jedné hodiny. Situaci se pokusím dále rozvést prostřednictvím výstupu z mapového programu ArcGIS.

V práci zmiňuji problematiku nejstarších, dodnes stojících kostelů na území dnešního Plzeňského kraje, které by mohly být dokladem vazby sídla ke kostelu v předrománském období. Příkladem jsou kostely situované na Hradišti ve Starém Plzenci. Je zde problematická datace nejstarších kostelů. Datace objektů se mění s názory badatelů. Za další kostely lze považovat kostel sv. Jiří (Plzeň Doubravka), kostel Všech svatých v Plzni a kostel sv. Jiljí ve Švihově. O podobě nejstarších kostelů lze pouze spekulovat nebo hledat analogie u podobných situací.

Kostely jsou dělené do dvou skupin podle stavebního slohu. A to na kostely románské a kostely gotické. Problematika datace často spočívá v nejednoznačné interpretaci doby vzniku kostela. Badatelé se ne vždy shodují, proto k datacím uvádím citace zdroje. Dalším problémem spojeným s datací objektu souvisí i s nejstarší fází stavby. Nejstarší fáze objektu mohla být překryta mladší přestavbou. Tento problém by pomohl objasnit až archeologický výzkum. Dále jsem si vědoma faktu, že neznáme podobu nejstarších kostelů. Nejstarší kostely nemusely být kamenné konstrukce, což není snadné archeologicky prokázat. Lze vytvářet pouze modely nejstarší sítě sakrální struktury na Plzeňsku.

4.1 Vymezení pojmu centrální místo

Pojem centrální místo představuje sídlo s kostelem. Kostel lze chápat jako nadkomunitní areál. Nadkomunitní areál představuje nejvyšší společenský útvar, využívaný více komunitami. Nadkomunitní areály tvoří struktury skrze kulturní krajinu (Neustupný 2007, 37-38). Je třeba zvážit, co je předmětem práce. Práce by měla směřovat k poznání vztahu sídel základní skladby a kostela. Tento princip jsem se pokusila sledovat skrze prostorové rozvržení v krajině na území dnešního Plzeňského kraje. Je třeba na sakrální strukturu pohlížet prostřednictvím teorie centrálních míst (např. Baskin 1966). Cílem této teorie bylo sledování prostorové rovnováhy v krajině. Je nezbytné se zprvu zaměřit na problematiku systému osídlení v určeném geograficky vymezeném prostředí. Základem tohoto rozvržení je v první řadě povaha místa z ekonomického hlediska. Centrální místa byla především závislá na fyzických osobách v konkrétním čase. V sídelní struktuře je potřeba se zaměřit nejen na socioekonomický charakter, ale i na církevní strukturu, její rozvržení a dostupnost v tehdejší sociální světě. Lze předpokládat dostupnost centrálního místa pro každý bod (sídlo). Centra cílila na poskytnutí služeb a administrativy (Baskin 1996, 77-80, Nicolas 2009, 2-3). Centralitu místa určuje dosah distribuce služeb. Tyto předpoklady poskytují i kostely. Lze

předpokládat, že čím více sídel základní skladby mohlo být ve vazbě na sídlo s kostelem, tím se centrum více rozvíjelo. Model situace vychází z předpokladu potřeby kostela. Nová sídla by logicky měla vznikat v dosahu centrálního místa s kostelem. Vzdálenosti sídla a kostela nejsou zcela objasněné. Dosah sídla k centru ovlivňovala zcela jistě i časová dosažitelnost a způsob dopravy. Aby sídlo mohlo být nazýváno centrem, mělo by být situováno přibližně doprostřed zóny a splňovat předešlé aspekty centrality. Centra poskytují služby sídlům základní skladby, situovaná mimo centra s kostely. Práce sleduje pouze centra s kostely. Služby a podobné aspekty, které místu dávají centralitu, nesledují. Sídlům propůjčuje centralitu přítomnost kostela, což posouvá tato sídla o stupeň výše nad sídla základní skladby. (např. Christaller, W. 1980; Nicolas 2009, 23; http://old.gis.zcu.cz/studium/ssg/Materialy/Teorie_centralnich_mist.pdf 20. 03. 2018).

Rozvoj románských vesnických kostelů zaznamenáváme ve 12. století s rozmachem pozemkové šlechty. Otázkou je, pro koho tyto kostely mohly být určeny a jak mohly vlastnické kostely fungovat. Kostely mohly fungovat buď jako soukromé svatyně pro vlastníka objektu, nebo naopak plnily farní funkci pro obyvatele dvorce nebo i pro okolní sídla bez kostela.

Kostel je centrem určeným ke shromáždění komunit vyznávající totožné náboženství. Zpočátku stál kostel na dominantním místě s vazbou na palác vlastníka. Kostel byl neodmyslitelně svázaný se životem středověkého člověka. Od narození byl člověk součástí církevních rituálů. Křesťanský život byl provázen normami chování a zákonitostmi (Neustupný 2010, 104). Kostel byl institucí, jejíž členové mohly být pouze jedinci, kteří prošli křesťanským rituálem, a to křtem. Pak mohl být středověký člověk součástí komunity (Neustupný 2010, 46-47, 51). Socializační rámec jedince v křesťanské kultuře utvářela matka a otec, kteří předávali svou víru na dítě, bez jeho volby. Prostřednictvím křtu přejímalo víru po svých rodičích, která jej provázela až do smrti. Smrt byla také provázena rituály. Mezi prvořadé křesťanské rituály

patřil křest, manželství a smrt (Harrington 2006, 426; Huizinga 2010, 258). Kostel s jedincem komunikoval prostřednictvím symbolů, například skrze malby. Přenášel jim informace o životě světců a výjevy z Bible. Malby zachycovaly život člověka a jeho následnou cestu do nebe. Nebe znázorňovalo odměnu za pracovitý a spořádaný život (Le Goff 1999, 33-34; Neustupný 2010, 251). Z křesťanského umění a stavitelství neznáme jména architektů děl z románského období. Člověk věřil, že skrze něj tvořil Bůh. Jména autorů se objevují až v období gotiky (Fajt- Homolka 1995, 26). Středověký člověk byl svou vírou silně ovlivněn. Symbolika promlouvala k lidem skrze kostel. Symboly se objevovaly nejen v obrazech, znacích nebo číslech, ale například i ve znění kostelních zvonů. Kostelní zvony určovaly denní cyklus. Svolávaly lid ke shromáždění, upozorňovaly obyvatele měst i vesnic na církevní rituály a události s nimi spojené (Cherubini 2003, 110-119; Kalhous 2015, 26). Význam stavby určoval i stavební materiál nebo umístění kostela. Kostely byly kamenné konstrukce, což byla většinou jediná kamenná stavba sídelní jednotky. Množství kostelů mohlo být dřevěné konstrukce. Kostely byly umisťovány na dominantním místě sídelní jednotky. Význam objektu lze spatřovat ve funkci fortifikace objektu. Objekt mohl sloužit jako útočiště pro vlastníka a jeho rodinu, ale pravděpodobně i pro obyvatele sídla. Není jednoznačné, zda kostel mohl sloužit jako útočiště pouze místní komunitě, nebo i ostatním sídlům vázaným k sídlu s kostelem. Tuto situaci by mohla objasnit analýza dostupnosti mezi sídly základní skladby a nejbližšího bodu s kostelem (Laval 2016, 47-51).

Zcela jednoznačně nelze doložit přítomnost dřevěných kostelů na Českém území. Domnívám se, že dřevěné kostely existovat mohly a že doplňovaly farní síť. Není jednoznačné, zda převažovaly kostely kamenné nebo dřevěné. Lze předpokládat, že převažovaly kostely kamenné konstrukce. Dřevěné kostely pravděpodobně nevznikaly jako soukromé a mohly figurovat spíše ve spojitosti s osidlováním horských oblastí v pozdějším období. Kostely nemusely být pouze součástí farní sítě, ale mohly sloužit k duchovnímu směřování obyvatel. To ovšem nemusela být jedna z hlavních věcí, které byly

v kostele vykonávány. Dřevěné kostely nejspíše vznikaly až s formováním farní sítě. Během formování prvotní farní organizace patrně ke stavbě dřevěných kostelů nemuselo docházet (Laval 2016, 51). Kostely vznikaly v první řadě na hradištích, dále ve městech a ve vesnickém prostředí. Kostely fungovaly jako farní nebo filiální funkce. Rozeznat tyto 2 funkce není snadné především v románském období, ze kterého máme převážně zmínky o farářích, ale ne o farních nebo filiálních kostelech. Mnoho kostelů mohlo vzniknout jako kostely farní a během svého působení tento status ztratit. Ten následně převzal kostel nově vzniklý. Lze se setkat i se situací, že původní kostel zcela zanikl a byl nahrazen novým. Tuto situaci lze očekávat například u problematiky se dřevěnými kostely. Tento problém následně komplikuje sledování vývoje sídelní struktury ve vazbě na nejstarší síť kostelů.

4.2 Vymezení pojmu sídla základní skladby

Složený artefaktový pramen díky svému geografickému prostoru vytváří společně s dalšími složenými artefakty struktury v kulturní krajině. Práce sleduje prostorové rozvržení žijících sídel po krajině. Žijící sídla v archeologické terminologii označujeme za komunitní areály (Neustupný 2007, 34). Cílem prostorové analýzy bude sledovat vztahy mezi komunitními a nadkomunitními areály (Neustupný 2007, 34; Neustupný 2001). Komunitním areálem lze označit prostor, kde dochází k aktivitě společnosti (Neustupný 2007, 34). Sídly základní struktury označují komunitní areály bez kostela.

Problém u komunitních areálů nastává v původním geografickém umístění. Sídla, která známe dnes, nemusela být ve středověku lokalizována tam, co dnes. Problém v identifikaci komunitních areálů nastává i s rozpoznáním, zda zmiňované sídlo odpovídá sídlu dnešnímu. Problém mohl nastat u sídel s totožným názvem.

5 Databáze

V rámci předložené práce byla vytvořena databáze lokalit v dnešním Plzeňském kraji. K jednotlivým lokalitám byl zaznamenán geograficky vymezený útvar, okres, rok záznamu první písemné zmínky, zdroj a souřadnicové hodnoty (N,E). Jestliže šlo o sídla s kostely, databáze dále sledovala zasvěcení kostela, dataci kostela a odvod papežských desátků. Databáze byla vytvořena v programu Microsoft Excel. Data následně umožnila sledovat prostorové rozvržení sídel a kostelů ve vymezeném prostoru pomocí programu ArcGIS.

Databáze obsahuje deskriptory s formálními a prostorovými vlastnostmi (Neustupný 2007, 105, 113). Databáze byla vytvořena na základě odborné literatury a dobových pramenů. V případě datace objektů se přikláním především k názorům badatelů A. Merhautové (1971) nebo V. Mencla (1978). Použitá literatura bude zaznamenána v soupisu literatury. Seznam zkratk bude součástí databáze.

Vzhledem k velkému množství dat bude kompletní databáze přístupná v elektronické podobě na CD, které bude přiloženo k diplomové práci. V rámci rozsahu vymezeného období bylo zkoumáno celkem 1057 lokalit. Z celkového počtu bylo 195 lokalit opatřeno kostely.

Pro představu vztahu sídel ke kostelu bylo vytvořeno z předložených dat sedm grafů reprezentujících okresy Plzeňského kraje (Obr. 4., 5., 6., 7., 8., 10.). Grafy vizuálně zobrazovaly kostely a odvod papežských desátků v roce 1369. Tyto výstupy sloužily pouze k představě, kolik který kostel odváděl poplatků za farníky spadající pod farní kostel. Data dále nemohla být použita při porovnání kostelů a sídel základní skladby spadající pod farní kostely dle výstupu. Odvody papežských desátku ukazovaly pouze na počet farníků, ale ne na počet vesnic. Velikost vesnice ovlivňoval například typ (např. shluková x ulicová), proto nelze srovnávat počet příslušníků farního obvodu podle počtu sídel.

6 Syntéza

6.1 Sídlní síť

Sídlní síť byla svázaná s geografickým prostorem. Lidé zakládali nová sídla ve vhodném přírodním terénu. Vhodné osídlení vznikalo na kvalitní půdě určené k zemědělským činnostem. Dále osídlení záviselo na vhodném klimatu, vodním zdroji a nadmořské výšce. Lze předpokládat, že si lidé k trvalému osídlení vybírali lokalizaci sídla tak, aby bylo schopno uživit danou komunitu za co nejméně vynaložené energie. Sídlo jakožto artefakt je projevem lidské činnosti. Člověk tak přetvářel prostředí kolem sebe na kulturní krajinu (Kalhous 2016, 11).

Podle teorie centrálních míst lze sídlní strukturu dělit na takzvané hrany a uzle. Termínem uzle lze nahradit pojem sídla. Termínem hrany lze chápat vztahy mezi sídly. Prostřednictvím uzlů lze sledovat síť v kulturní krajině. Každé sídlo mohlo plnit vlastní funkci. Funkce mohly být orientované podle specializace. S ideálním modelem sídlní struktury přišel W. Christaller (1980) skrze teorii centrálních míst. Problémem teorie centrálních míst je nesledování procesu vývoje sídlní sítě. Utváření sídlní sítě procházelo dynamickými procesy, různými funkcemi a proměnami, například v komunikačním schématu sídlní sítě (Kalhous 2016, 12).

6.2 Shlukové analýzy

Veškerá data zanesená do databáze byla rozdělena do skupin po padesátiletých intervalech (do 1150, 1150-1200,, 1450-1500). Tato data byla vizualizovaná skrze graf (Obr. 2.). Z výstupu grafu bylo patrné, že sídla mezi obdobími do 1150 až do 1350 pozvolna narůstala. Až v intervalu let 1350-1400 docházelo k markantnímu nárůstu písemných zmínek. Od intervalu let 1350-1400 až do let 1450-1500 opět zaznamenáváme mírný nárůst písemných zmínek jako před lety 1350-1400. Na základě tohoto grafu byla data roztržena pouze do třech časových horizontů. A to do horizontu do roku

1250, kde jsem pracovala s románskými kostely. Další kategorie do roku 1400 byla zvolena mechanicky díky masivnímu nárůstu písemných zmínek. Za poslední interval byl zvolen horizont s osídlením do roku 1500. V horizontu do roku 1400 a 1500 k románským kostelům přibýly kostely gotické.

Thiessenovy polygony znázorňovaly mechanicky vytvořenou síť, jejímž výchozím bodem byla centra s kostely. Do roku 1250 výstup pracoval pouze s kostely románskými. V období do roku 1400 a 1500 byly prostorově zobrazeny nově vzniklé kostely. Vzniklé polygony dokládají vazbu nejbližších sídel základní struktury k centru.

6.2.1 Interpretace hustoty osídlení do roku 1250

Prostorový výstup hustoty osídlení vede ke sledování sídelní struktury. Cílem výstupu bylo nastínit model sídelní struktury ve vztahu ke kostelům na základě prvních písemných zmínek do roku 1250.

Výstup shlukové analýzy ukazuje na více koncentrací shluků dokládající zasídlení jednotlivých oblastí (Obr. 11.). Osídlení bylo koncentrováno v severovýchodní části dnešního Plzeňského kraje. V oblasti pohraničí pravděpodobně nedocházelo k osídlení. Obecně lze říci, že oblast dnešního Plzeňského kraje nebyla do roku 1250 kontinuálně osídlená. 12. století bylo obdobím klidu v Čechách, a tak zakládání nových sídel ale i kostelů nic nebránilo. Čechy hospodářsky prosperovaly, a tak mohla být sídelní i sakrální síť postupně utvářena (Merhautová 1971, 31).

Problém zaznamenání sídelních jednotek do roku 1250 lze hledat v nedostatku písemných pramenů. Do písemných pramenů byly zaznamenány převážně sídla s kostely nežli sídla základní struktury. Z 11. století jsou dochované některé soupisy vesnic. Jde především o vesnice darované církvi. Majetky elity se v těchto soupisech spíše neobjevují. Původní sídelní síť mohla být silně nestabilní. Lze ale předpokládat, že vznik kostela dával sídlu jistou stabilitu. Jestliže byl ve vesnici kostel přítomen, lze předpokládat, že pozice

sídla se od vzniku kostela dále neposouvala (Mencl 1965, 31). Mohla být sídelní síť postupně stabilizována díky kostelům? Domnívám se, že kostel mohl vyniknout ve stabilizovaném sídle, kde iniciátor stavby nepředpokládal přemístování sídla jinam. Iniciátor kostela musel zajistit stabilní lokalizaci sídla, aby bylo vhodné pro výstavbu pevného bodu v krajině v podobě kostela.

Do 13. století máme sporadické množství písemných záznamů dokládajících založení nových sídel. Není vyloučeno, že smlouvy o založení sídla mohly být uzavírány pouze na ústní dohodě. Při datování vzniku sídel by bylo v ideálním případě vhodné propojit výsledky archeologických výzkumů s historickými prameny. Archeologické výzkumy by mohly objasnit otázky stáří sídelních jednotek v zájmovém území. Ve třináctém století docházelo k rozmachu zakládání měst. S vlnou kolonizace docházelo k nárůstu nově vznikajících sídel. Na Plzeňsku docházelo k ustálení správního řádu a ekonomické stability až do nepokojů vyvolaných husitskými válkami. Dnešní Plzeňský kraj byl důležitým bodem i pro panovníka. Plzeňský kraj byl centrálním bodem obchodu, křižovaly se zde obchodní stezky do Řezna, Norimberka a Saska. Tento kraj byl vhodný pro kolonizační procesy, především díky řídkému osídlení. Kolonizace byla podnícena v první řadě klášterními institucemi. Na kolonizaci tohoto území měl vliv klášter benediktinů v Kladrubech a klášter cisterciáků v Plasích. Pravděpodobně se na kolonizaci mohl podílet i klášter v Nepomuku. Toto strukturované rozvržení sídel po krajině dávalo církevním institucím kontrolu a dohled nad vymezeným prostorem. Postupem času expandoval i klášter v Chotěšově, dále i ženský klášter v Teplé (Fajt - Homolka 1995, 18).

Plzeň město

Výstupy shlukové analýzy do roku 1250 v programu ArcGIS vykazují minimální osídlení v okolí Nové Plzně. Lze si ale těžko představit, že tato oblast byla takřka minimálně osídlená. První písemné zmínky o vesnicích narůstaly až ve 14. století v podobě darovacích smluv apod. Nepochybně

ústní dohody byly před 14. stoletím běžným způsobem uzavírání smluv. Ve 14. století docházelo k nárůstu písemných zmínek, které zachycují informace o sídelních jednotkách. Není pochyb o tom, že tato sídla mohla být staršího data, než uvádí dobové zmínky. Sídla mohla fungovat mnohem dříve, než došlo k založení Nové Plzně (Bělohlávek 1997, 118).

Šumava

Osídlení Šumavy započalo již v pravěku. Podhorské oblasti Pošumaví využívali pravěcí zemědělci. Osídlení se ve středověku koncentrovalo v podhorské oblasti. Pošumaví nebylo osídleno kontinuálně, nýbrž pouze lokálně. Osídlení bylo soustředěno kolem dnešního Sušicka, Kašperských Hor a Chotěšova. Tyto lokality představovaly vstup do hor. Od raného středověku postupovalo osídlení do hor především díky obchodním stezkám. Ty byly nepochybně ve vazbě na osídlení, i když ve sporadickém množství (Beneš 2003, 359).

Kolonizace Šumavy v období středověku mohla proběhnout až kolem roku 1200. V tomto období docházelo k výstavbě nových sídel především ve vazbě na těžbu surovin. Oblastmi Pošumaví pronikaly zemské stezky (např. Janusová 1993, 51-57), ke kterým bylo vázáno osídlení od raného středověku (Beneš 2003, 359). Oblast Šumavy byla pokryta hustými lesy, což pro kontinuální osídlení nebylo vhodné. Od 9. století byl tento prostor od Německa nazýván Silva Nortica (Nortwald). Procházely tudy dvě klíčové cesty pro obchodní styk mezi Lincem a Čechy, Pasovem a Prachaticemi (Stejskal 2003, 367).

Osídlení do 12. století bylo vázané na nezalesněnou krajinu. V případě horského osídlení šlo především o vazbu sídla na obchodní cesty. Přítomnost sídla zajišťovala zabezpečení obchodu (Šimák 1938, 988). Kolonizace zalesněných oblastí započala ve druhé polovině 12. století, a to především z iniciativy klášterů. Osídlení nebylo tak husté jako v jiných oblastech dnešního Plzeňska. Osídlování prostoru probíhalo pravděpodobně plánovaně (např. Šimák 1938). Krom klášterů bylo zakládání nových sídel iniciováno

panovníkem a šlechtou (např. Vítkovci). Přesto však největší vliv na osidlování horských lokalit měla kolonizace zprostředkovaná klášterními institucemi, pro vznik nové zemědělské půdy (Šimák 1938, 504-505, 511-513; Stejskal 2003, 367). Sídla nebyla pouze zakládána kláštery, ale i panovníkem. Mezi královská města založená ve 13. století za Václava I. lze považovat např. hornické město Stříbro. V tradici zakládání města po Václavovi I. pokračoval Přemysl Otakar II. Mezi města založená tímto panovníkem patřily Domažlice a Tachov, které byly situovány do oblasti pohraničí (Fajt- Homolka 1995, 19). Sídlo Lesná je od Tachova vzdálené přibližně 8,5 km vzdušnou čarou směrem do hor. Osídlení se ve středověku zastavilo přibližně na úrovni Tachova a dále nepostupovalo. Výjimku tvoří až farní sídlo Lesná, postrádající sídla základní skladby.

V horizontu stanoveného intervalu do roku 1250 osídlení pohraničních oblastí příliš nenajdeme. Mohlo to být zapříčiněno faktem neprostupnosti lesů. S postupným přibýváním sídel lidé potřebovali zakládat nová pole a sídla. Docházelo tak k odlesnění horských oblastí pro získání úrodné půdy pro zemědělství a pastvu dobytka (Šimák 1938, 744). Osídlení do roku 1250 se v prostoru Šumavy spíše nevyskytovalo. Středověký člověk byl v první řadě závislý na zemědělství a to horské oblasti dostatečně neumožňovaly.

Dalším problémem, se kterým se práce potýkala od samého začátku, byly zaniklé vesnice. Vesnicím v pohraničních oblastech z období středověku není věnováno dostatek pozornosti v oblasti bádání. Problém může nastat v dobových písemných pramenech, které sídla nemusely zaznamenat. Tato oblast se dle mapových výstupů jeví jako neosídlená. Tuto situaci není snadné interpretovat vzhledem k nedostatku doloženého materiálu.

Kromě absence sídel zde máme minimální zastoupení románských kostelů. Absence kostelů by potvrzovala hypotézu neosídlení dnešní oblasti pohraničí. Jestliže tu kostely z období románského slohy byly, tak pravděpodobně ne kamenné konstrukce. Dřevo bylo nejrozšířenějším materiálem použitelným na stavbu. Kromě domů, hospodářských staveb, tak

i na stavby sakrálních objektů. Analogie lze hledat například na Slovensku. Nejstarší dodnes stojící dřevěné kostely jsou na Slovensku datované do 2. poloviny 15. století (Dušák a kol. 2007, 4; Vencel 2004, 518).

Nejstarším dřevěným kostelem v Čechách je kostel Panny Marie v Broumově. Broumov jako osada vznikla v roce 1171 a byla vázána na obchodní stezku propojující Čechy a Slezsko. Datace kostela není známa. Kostel mohl vzniknout společně se založením osady v roce 1171, jde ovšem pouze o domněnku. Postupně byla osada přeměněna na město s nově vzniklým farním kostelem. Původní dřevěný kostel se důsledkem transformace sídla ocitl v prostoru předměstí. Nově vzniklý kostel přebíral funkci původního farního kostela. Kostel Panny Marie nadále zastával funkci hřbitovního kostela. Město bylo opevněno hradbami, které zabránily vpádu husitských vojsk. Kostel Panny Marie byl situován na neopevněném předměstí. Sakrální stavba roku 1421 podlehla vypálení husity. Byl opět opraven do podoby, kterou známe dnes (Cechner 1930, 23-27).

Český les

Nepříznivé klima horských oblastí a nepropustnost lesů nebyly vhodným aspektem pro vznik osídlení. Oblastí Českého lesa vedly zemské stezky. Při stezkách vznikaly strážní body, které měly zajišťovat ochranu cest. Pozůstatky stezek jsou patrné v oblasti Domažlic. Strážní body fungovaly během 10. až 12. století. Po zániku strážných bodů tuto funkci přebraly celní osady (Řezníčková 2005, 265).

Český les představoval hranici mezi Čechami a Německem. Pomyslná hraniční oblast byla neosídlená. Během 11. a 12. století došlo k přesnému vymezení hranice mezi Čechami a Německem. Ze 12. století pocházely písemné prameny o osídlení pohraničního hvozdu. Významným sídlem byl Tachov. První písemná zmínka o Tachovu pochází z roku 1115, CB. I, 401. Tachov byl vázán na Norimberskou stezku. Tachov se stal významným centrálním bodem, fungujícím zcela jistě již před rokem 1115 (Řezníčková 2005, 265-266).

Osídlení zde probíhalo podobně jako osidlování Šumavy. Jde především o kolonizaci horských oblastí kláštery v průběhu 12. a 13. století. Většina vesnic situovaná do pohraničních oblastí spadala do majetku kláštera (Řezníčková 2005, 266).

Souhrn

Výsledky koncentrace osídlení byly vyneseny pomocí programu ArcGIS. Program vyhodnotil prostřednictvím Thiessenových polygonů hustotu osídlení ve vymezených polygonech s ohledem na výměru.

Největší koncentraci sídel s ohledem na výměru vidíme v oblasti Pňovan (Plz- sev). Sídelní síť kopírovala linii od Konstantinových Lázní po Pňovany, dále přes Stod a Kozojedy (Obr. 12.). Další oblastí se silnou koncentrací osídlení byla oblast kolem Zhořce, Potvorova, dále oblast Břas, přes Ejpovice k Plzni (Obr. 13.). Zvýšenou koncentrací sídel lze přisuzovat obchodním stezkám. Do roku 1250 byla centrálním místem obchodu Stará Plzeň, sídla byla pravděpodobně proto lokalizována tak, aby byla v dosahu obchodu. Příliš nekoresponduje hustota osídlení s hustotou sítě kostelů (Obr. 24., Obr. 25.). Příčinu lze hledat v problematice písemných zmínek. Zatímco o kostelech v období románském známe záznamy dokládající faráře působící v daném kostele, sídla základní skladby byla zaznamenána víceméně náhodně. Otázkou je, co ukazuje na koncentrace sídel základní skladby. Pro objasnění těchto otázek bylo potřeba věnovat pozornost každé situaci zvlášť. Z tohoto období pocházely především soupisy vesnic darovaných církví (Mencl 1965, 31). Mohly shluky osídlení reprezentovat například sídla darovaná církví? V rámci předložené práce nebylo možné podrobněji tyto situace prozkoumat.

Kromě problematiky s dobovými záznamy se naskytá problém zaniklých vesnic na Rokycansku. Na Obr. 20. je patrné, že osídlení Rokycanska mohlo být hustěji osídlené, než se jeví na modelu osídlení do roku 1250 (Obr. 17.).

Obecně lze říci, že oblast středové části dnešního Plzeňska byla oproti oblastem podél hranic Plzeňského kraje osídlená poměrně zahuštěnou sídelní

sítí, což mohlo být zapříčiněno obchodními stezkami vedoucí skrze Starý Plzenec.

6.2.2 Interpretace hustoty osídlení do roku 1400

Horizont osídlení do roku 1400 byl zvolen kvůli markantnímu nárůstu sídel, který lze sledovat na grafu. Nelze se jednoznačně domnívat, že by sídla takto rapidně přibyla do sídelní struktury až ve 14. století. Lze předpokládat spíše pozvolný nárůst osídlení dnešního Plzeňského kraje. Nárůst osídlení dle grafu pozvolna stoupal do roku 1350. Zlom v nárůstu písemných zmínek se objevuje v intervalu 1350 – 1400. Sídla fungovala zcela jistě dříve před zaznamenáním do dobových pramenů (Bělohlávek 1997, 118).

Není snadné sledovat vznik a utváření sídelní sítě. Původně byla sídelní síť zkoumaná badateli na základě dobových písemných zmínek. Před rokem 1400 příliš mnoho informací o dataci vzniku sídel písemné prameny neuvádějí. Postupem času přibývá více zmínek o sídlech s vazbou na kostely. Dochází k podrobnému zaznamenávání církevního majetku. Záznamy byly vedeny ohledně darů v podobě majetků, záznamy o pronájmu nebo prodeji vlastnictví (Kalhous 2016, 13). Ze 14. století známe dochované městské knihy. Městské knihy dokumentují informace o městě, ale i o okolních sídlech základní skladby. O vývoji některých lokalit vypovídá jejich název. Při sledování vývoje sídel je nutné vzájemně pracovat s obory archeologie a historie (Kalhous 2016, 13).

Na přelomu 13. a 14. století na prostor dnešního Plzeňského kraje působil kromě církevních institucí i královský vliv plzeňského hradu. Sídla byla zakládána panovníkem i drobnější šlechtou. Co se týče architektury ve 13. století iniciované církví, docházelo k tendenci výzdoby kostelů, především ve vesnickém prostředí. Tento aspekt mohl poukazovat na značný majetek církve (Fajt- Homolka 1995, 18- 20).

Gotika na Plzeňsku se projevila jak v klášterních stavbách, tak i na vesnicích v podobě jednodlních kostelů. Tento stavební trend byl na Plzeňsku z dílen cisterciáckého kláštera. Mezi takové kostely na venkově patří například kostel v Dolním Jamném a mnoho dalších. Vzniku nových kostelů se v tomto období mimořádně dařilo. Svědčí o tom majetkové poměry a mocenský vliv církevních institucí. Klášter v Plasích mohl vlastnit v majetkové držbě až na 50 sídelních jednotek. Kromě iniciativy církve docházelo k zakládání královských měst. Ta však nebyla v oblasti dnešního Plzeňského kraje nikterak výrazná oproti jiným krajům (Fajt- Homolka 1995, 18- 20).

Města, vesnice nebo tržní osady na území dnešního Plzeňska s největší pravděpodobností spadaly v závěru 13. století výhradně do majetku církevních institucí. Co se týče vzniku kostelů ve městech, největší zásluhu na výstavbě objektů měly mendikantské řády. Opět lze jako příklad uvést město Stříbro s klášterem řádu františkánů. Dále lze uvést město Domažlice nebo Plzeň. Území dnešního Plzeňského kraje bylo centrem rozmachu klášterů. Sídla spadala i do vlastnictví šlechtických rodů. Oproti klášterům měla šlechta v majetkové držbě zanedbatelné množství sídel. Příkladem může být šlechtický rod Švamberků, který držel v majetku pouze 45 sídel, z čehož 18 sídel drželi pouze částečně (Fajt- Homolka 1995, 19-20). Cisterciácký klášter v Nepomuku dosahoval majetku v závěru 14. století až na 100 sídelních jednotek (Fajt- Homolka 1995, 18- 21).

Ve 14. století vznikaly kostely v první řadě ve vesnickém prostředí. Byly jednoduché a zdobené lineární profilací, prostými portály, krakorci a hladkými tympanony. Ve městech vznikaly monumentální halové kostely, chrámy a katedrály. Například v Plzni vznikla síňová katedrála sv. Bartoloměje z první poloviny 14. století dle datace V. Mencla 1978). Nadále vznikaly nové kláštery. Jako příklad lze uvést klášter v Rokycanech ze 14. století (Fajt - Homolka 1995, 22-23).

S markantním nárůstem písemných zmínek o sídlech dochází ke zmenšování polygonů utvářejících kolem sídel s kostely (Obr. 14.). Postupně docházelo ke kontinuálnímu zasídlení prostoru dnešního Plzeňského kraje. Největší koncentrace osídlení vidíme v Pošumaví v oblasti Janovic. Další výraznou koncentraci osídlení shledáváme v oblasti Břas (PI-sev). Je patrné, že koncentrace osídlení se posouvá i do Pošumaví. Nárůst osídlením je zapříčiněn především vedením si majetkových dokumentů městy ve 14. století (Kalhous 2016, 13). Opět tato situace odráží pouze model. Sídla mohla fungovat mnohem dříve před uvedením do písemného záznamu. Tuto situaci nelze bezpečně interpretovat bez archeologického výzkumu.

Plzeň město

Nově vzniklá městská aglomerace od svého založení vzkvétala. Město se postupně rozrůstalo a pohlcovalo okolní vesnice, což by nasvědčovalo faktu, že se jedná o sídla staršího data založení, než bylo nově vzniklé město. Některé vsi spadaly do knížecího majetku, později do majetku královského. Některé vsi byly darovány do majetku Plzně králem Václavem II. Aby nově vzniklé město mělo dostatečné hospodářské zázemí, byly vesnice darovány městu v době vzniku. Nová Plzeň vznikla kolem roku 1295. Písemné zprávy sídel v mnoha případech neznáme, pravděpodobně žádné listiny ani nebyly a dostačovaly pouze ústní dohody. Podobně to mohlo být i s okolními vesnicemi. Neexistují tedy žádné starší zprávy o jejich existenci (Bělohlávek 1997, 118).

Plzeň byla od počátku významným centrem v Čechách, což bylo dalším důvodem, proč byly vesnice pravděpodobně ihned městu darované. Mezi vesnicemi náležícími k Plzni se řadily například Doudlevice, Černice, Skvrňany, Radobyčice, Koterov, Božkov nebo Útušice a další (Bělohlávek 1997, 118). Vývoj Plzně byl složitým procesem trvajícím několik let. Prvotně nemusela být lokalita přímo osídlena vesnicemi, mohlo jít o menší osady postupně se transformující ve vesnice, nakonec pohlčené ekonomicky a průmyslově se rozvíjejícím centrem. Plzeň jakožto správní středisko bylo centrem, kam se

postupně stahovalo obyvatelstvo z okolí. Plzeň byla situována na důležitý komunikační uzel, což podporovalo její centralitu (Bělohlávek 1997, 5). Úpadek Staré Plzně zapříčinil i změnu ve struktuře osídlení. Nová sídla vznikala v dosahu nového centra obchodu - Nové Plzně.

Šumava

Z konce 14. století pochází první urbáře zaznamenávající soupisy povinností mezi poddanými a vrchností. Dle prvních písemných zmínek dochází k největšímu zasídlení Pošumaví v intervalu let 1350-1400. K osídlení Šumavy mohlo dojít již ve 13. století. Z výstupů do roku 1400 je patrné, že k dalším výrazným změnám v posunu nebo počtu sídel nedochází. Nepostradatelnou součástí pro rekonstrukci osídlení Šumavy ve středověku je obor archeologie. Díky archeologii bychom mohly lépe pochopit osídlení tohoto ne příliš probádaného území z pohledu historického vývoje (Stejskal 2003, 370).

Na přelomu 14. a 15. století se husitské hnutí dostalo do oblasti Pošumaví. Oblast Šumavy se k husitství hlásila a podporovala jej. Roku 1419 došlo k vypálení klatovského kláštera. Husitské hnutí se podepsalo na sídelní struktuře Pošumaví. Docházelo k vojenským střetům mezi husitskými a protihusitskými přívrženci. Důsledkem krvavých střetů byl pravděpodobně zánik mnoha sídel (Stejskal 2003, 372-373).

Český les

V intervalu let 1350-1400 dochází k nárůstu osídlení i v podhorských oblastech. Vznikala města poddanská, klášterní nebo města iniciovaná církevními feudály. Města vedla vlastní knihy, kde se objevují zmínky o sídlech, které mohly fungovat dříve. U sídel situovaných při stezkách docházelo k transformaci původních vsí na města.

Od druhé poloviny 13. století docházelo k postupnému zasídlení oblasti Českého lesa. V oblasti Českého lesa docházelo k využití lesního porostu

a půd směrem do hor. S tímto procesem docházelo k rozšiřování sídelní sítě směrem do horských oblastí. Kolonizace se netýkala pouze českých obyvatel, ale i obyvatel německých. Během 14. století docházelo k ustálení kolonizace. Sídelní síť se dále do hor nerozšiřovala. Osídlení pohraničí ve středověku zcela nikdy neproběhlo (Řezníčková 2005, 266).

Souhrn

Ve stanoveném intervalu do roku 1400 docházelo k výraznému nárůstu centrálních míst s kostely, což v první řadě ovlivnilo nejen sídelní síť, ale i síť farní organizace. Mezi 13. a 14. stoletím bylo obdobím revolučních změn. S nárůstem kostelů došlo ke zmenšování polygonů na mapovém výstupu. V tomto období došlo prakticky k rovnoměrnému osídlení území dnešního Plzeňského kraje. Model situace představuje pravděpodobné ustálení farní a sídelní struktury.

Do roku 1400 docházelo ke koncentraci osídlení na základě výpočtu hustoty a s ohledem na výměru polygonu především v oblasti Pošumaví a nově vzniklého centrálního bodu obchodu. Do roku 1400 sídla pravděpodobně vznikala ve vazbě na nově vzniklé obchodní stezky. V roce 1400 osídlení pokrývalo celou oblast dnešního Plzeňského kraje. Oblast Rokycanska se na modelu hustoty osídlení do roku 1400 a 1500 nezměnila (Obr. 18., Obr. 19.).

6.2.3 Interpretace hustoty osídlení do roku 1500

V 15. století dochází ke kontinuálnímu zasídlení dnešního Plzeňského kraje (Obr. 15.). Počet sídel vzrostl, ale zastoupení nových sídelních jednotek nebylo tak markantní jako z přelomu 13. - 14. století. V 15. století nedochází k výraznému nárůstu církevních staveb oproti ostatním krajům v Čechách (Fajt- Homolka 1995, 26).

Plzeň město

Pravděpodobně umělecké aktivit byly soustředěny spíše do uměleckých řemesel než do architektury. Architektonický vývoj zpomalily rozbroje spojené s vypuknutím husitských válek (Fajt- Homolka 1995, 26). V patnáctém století ztrácí kláštery mocenské postavení nad Plzní, které dosud zastávaly. Po válečných rozbrojích církevní majetek upadá do rukou šlechty. Tato změna se v sakrální sféře podepsala v první řadě na vesnicích, kde se postupně vytrácela snaha o investování do uměleckého projevu gotického slohového období. Naopak zájem o umělecký projev byl soustředěn do sídel městského typu. Na ekonomické situaci Plzně se výrazně podepsalo obléhání města husity. Nebylo možné nadále podporovat v takové míře umělecký projev doby. Plzeň byla centrálním bodem obchodu, její hospodářská situace byla postupem času opět v normě, s čímž opětovně vzrůstala i iniciativa o umění. Plzeň nebyla pouze centrem obchodu, ale i umění a architektury (Fajt - Homolka 1995, 27).

Význam Plzně neopadl ani v 15. století. Několikrát se husitská vojska pokusila Plzeň dobýt, ale neúspěšně. Dopad husitství na vesnice v okolí Plzně zanechal neblahé následky. Vesnice na Plzeňsku podléhaly drancování a vypalování. S nástupem Jiříka z Poděbrad mnoho vesnic podlehl zkáze, když se Plzeň vzepřela korunovací nového krále (Bělohlávek 1997, 119). Z této situace lze usuzovat, že okolí Plzně bylo hustěji osídlené, než ukazují modely výstupů. Výstup není zcela objektivní například vzhledem k tomu, že práce nesledovala úbytek vesnic, které zanikly. Tohoto problému si je autorka vědoma (Fajt- Homolka 1995, 28).

Do diplomové práce jsem nezahrnula zaniklé vesnice, proto se tento problém úbytku sídel neprojevil na modelu mapového výstupu. Některé vesnice, které během nepokojů podlehly zkáze, byly opět obnoveny. Některé vesnice nadobro zanikly. V letech 1500 nedochází z posunu obyvatelstva směrem do hor.

Oblast Rokycanska se v roce 1500 dále jeví jako sporadicky osídlená. Díky zalesněné oblasti se dodnes dochovaly relikty zaniklých vesnic. Lokalita prošla mnoha výzkumy zaniklých vesnic. Lokalita naskýtá mnoho materiálů pro budoucí bádání v oboru zaniklých středověkých vesnic (dále jen ZSV). Oblast Rokycanska patří k nejprobádanějším oblastem s koncentrací ZSV. Tato oblast se pohybuje v nadmořské výšce mezi 250 až 750 m. Charakter lokality je spíše nížinný. Část ZSV byla později obnovena (Vařeka 2006). Problém u mapy zaniklých vesnic spočívá v nesledování písemných zmínek. Tedy nelze sledovat postupný nárůst sídelních jednotek.

Šumava

Kromě husitských válek oblast Pošumaví zasáhly i další nepokoje v podobě poděbradských válek (Stejskal 2003, 372-373). Dle mapových výstupů z programu ArcGIS lze sledovat postupné ustálení osídlení v oblasti Pošumaví. Docházelo k mírnému nárůstu nových sídel v oblasti Sušicka a Tachovska. Oproti předešlému výstupu do roku 1400 dochází v intervalu do roku 1500 k výraznému nárůstu osídlení v oblasti dnešního Sušicka. O lidech žijících v oblasti Šumavy ani jejich historii příliš nevíme. V rámci kolonizace německých obyvatel tu lze předpokládat komunity německy mluvících lidí (Šimák 1938, 1039).

Český les

Oblast Českého lesa nevykazuje zmínky o nově zaznamenaných sídlech. Sídelní síť Českého lesa byla utvořena během předešlého časového horizontu pravděpodobně v důsledku kolonizace.

Husitské války zasáhly i tuto oblast. Docházelo k ničení klášterů, mnoho sídelních jednotek zaniklo (Řezníčková 2005, 266). Je nutné počítat i s možností dynamických procesů sídelní struktury, kde mohlo docházet k zániku a opětovnému obnovení sídelní jednotky.

Souhrn

V 15. století, jak již bylo zmíněno, docházelo ke ztrátě mocenského postavení církevních institucí. Umělecké aktivity byly soustředěny spíše do

uměleckých řemesel, než do vzniku nových kostelů. Nelze se domnívat, že by zcela nedocházelo ke vzniku nových kostelů, ale množství nových kostelů nebylo závratné (Fajt- Homolka 1995, 26-28). Velikost polygonů se na modelu situace nezměnila od předešlého intervalu. Pouze dochází k zaznamenání nových sídel, která pozměnila hustotu osídlení.

Model výstupu do roku 1500 zachycuje kontinuální osídlení dnešního Plzeňska. Oproti předešlému výstupu, kdy se nově zmíněná sídla soustředila směrem k pohraničí, v 15. století dochází k zahušťování sídel do třech hlavních oblastí (Obr. 16.). Nově zaznamenaná sídla byla koncentrována na Rokycansku v okolí Zbiroha v severní a západní části dnešního Plzeňska. Výraznější koncentraci sídel zaznamenáváme v oblasti Sušicka.

Sporadicky osídlené lokality nacházíme převážně v pohraničí. Situace může ukazovat na přírodní podmínky. Je nutno sledovat vazbu sídelních jednotek na zdroj vody. Středověký člověk preferoval půdu zemědělsky výhodnou a na základě tohoto faktu zakládal nové sídelní jednotky.

Na závěr této kapitoly bych chtěla poznamenat možnost problematiky v rozpoznání zmínek z dobových záznamů zachycující názvy sídel nebo kostelů. Při vytváření databáze sídel a kostelů mohlo nevědomě dojít k záměně lokalit stejného názvu s jinými sídly v Čechách. S tímto problémem je třeba počítat při modelování interpretací.

6.3 Analýza dostupnosti

Na základě prostorové analýzy lze sledovat vztahy mezi dvěma a více objekty. V případě této práce šlo o sledování dostupnosti sídel základní skladby k centrálnímu bodu, kterým označuji sídlo s kostelem.

Lze předpokládat, že kostely byly situovány tak, aby bylo možné vyvinout co nejkratší vzdálenost, v co nejkratším čase, k dosažení centrálního bodu od sídel základní skladby. Proto jsem jako výchozí interval dostupné

vzdálenosti zvolila úsek pěti kilometrů. Tento pokus jsem provedla nejprve při sledování vztahu románských kostelů ve vztahu k osídlení do roku 1250. Vztah gotických kostelů k osídlení jsem sledovala ve dvou časových horizontech. Zaprvé: vztah gotických kostelů k osídlení do roku 1400 a zadruhé: vztah gotických kostelů k osídlení do roku 1500.

6.3.1 Centrální místa -> románské kostely do roku 1250

Z každého centrálního bodu s kostelem vycházela pětikilometrová kružnice, neboli obalová zóna (buffer), vymezující dostupnost sídel k centrálnímu bodu. Výstup z analýzy buffer ukazoval na vztah dostupnosti sídel základní skladby k centru s kostely.

Mapový výstup do roku 1250 (obr. 21.) poukazoval na pravidelné koncentrace několika shluků kostelů. Hlavní oblastí koncentrace kostelů bylo území dnešního Klatovského okresu. Zóna kostelů se rozkládala mezi Klatovy přes Sušici, Kašperské Hory, Horažďovice přes Horšovský Týn až k Chotěšovu.

Tato oblast tvořila poměrně zahuštěnou síť kostelů. Mohlo by zde jít o modelový příklad lokality kontinuálně pokryté kostely. V situaci docházelo k protínání okruhů vycházejících z jednotlivých kostelů. Pro interpretaci dostupnosti sídel byla situace indikátorem bohaté sítě sakrálních staveb uspořádané tak, aby sídla základní skladby dosahovala do bezprostřední blízkosti centrálních bodů. Naopak lze na situaci sledovat, co se týče množství sídel, že tato oblast nebyla příliš osídlená oproti jiným oblastem na území dnešního Plzeňského kraje.

Ostatní oblasti shluků nebyly tak zahuštěné jako oblast Klatovska. Další koncentrace kostelů se rozkládala v prostoru Stříbra. Větší shluk kostelů pokrýval oblast Rokycanska. Oblast Rokycanska se na modelu do roku 1250 jevila sporadicky osídlená, což mohlo být důsledkem nesledování zaniklých vesnic (Vařeka a kol. 2008). Domnívám se, že by tato situace mohla sloužit

jako modelový příklad pro sledování zaniklých vesnic v neprobádaných oblastech.

Až na pár výjimek nedocházelo k situaci osamocených kostelů v krajině bez sídel základní skladby. Za centra s kostely samostatně stojící v krajině, bez přítomnosti sídel základní skladby, lze považovat kostel ve Zbirohu nebo v Lesné u Tachova. Oblast Tachovska není dle písemných zmínek osídlená. Ani v pozdějších letech nedocházelo k osídlení této oblasti. Hlavním důvodem mohl být hornatý krajinný ráz. Horské oblasti nebyly příliš vhodné k trvalému osídlení. Mohlo by se jednat o sídlo s kostelem, který sloužil jako vstupní bod do země (Břicháček - Čechura 2010, 299-301; Kalhous 2015, 19). Vesnice se během svého fungování přesouvaly, nebo mohly zaniknout a být obnoveny na jiném místě. Sídelní struktura 12. - 13. století nebyla stabilní, ale jestliže zde kostel stál, lze předpokládat stabilitu sídla.

Shluky přerůstající v kontinuálně pokrytou oblast nacházíme pouze na Sušicku, které představuje ideální model počátku farní organizace. I přes to, že oblast Sušicka byla hustě pokrytá sítí kostelů, nachází se zde několik hluchých míst s osídlením bez dosahu vymezených obalových zón. Nelze se domnívat, že by tato sídla byla bez dosahu kostela nebo že by pod žádný kostel nespádala.

Souhrn

Výstup je pouze modelem situace na základě dobových písemných zpráv. Sídla základní skladby zde bez pochyby mohla fungovat dříve před zaznamenáním do dobových pramenů. Z výstupu prostorové analýzy buffer do roku 1250 lze sledovat dostupnost dle zvoleného intervalu sídel základní skladby k centrálním bodům s kostely. Na modelu lze pozorovat struktury, které kostely vytvářely v prostoru dnešního Plzeňského kraje do roku 1250.

Vztah dostupnosti mezi sídly základní skladby ke kostelu není zcela jednoznačný. Množství sídel mimo dosah kostela, stanovený interval pěti kilometrů vylučuje. Procentuálně lze situaci vyjádřit tak, že ze 100% sídelních jednotek přibližně 17% sídel bylo bez dosahu vymezeného intervalu. Výstup

do roku 1250 popírá stanovený interval pěti kilometrů. Z prostorového rozvržení kostelů je patrná tendence o formování farní organizace.

Hranice pěti kilometrů byla stanovena čistě subjektivně. Je možnost tuto hranici následně posouvat a zjišťovat, jak se dostupnost mezi sídly měnila. Otázkou je, jak se šířilo křesťanství v románském období v oblasti dnešního Plzeňského kraje.

Počátky církevní struktury na území Čech se začínaly formovat v průběhu 9. století. Z počátku byla církevní správa vázaná na hradská centra, což bylo indikátorem faktu, že původní síť kostelů byla ve vazbě na profánní moc. Postupem času začalo docházet k zaplňování původní sítě dalšími kostely mimo hradská centra. Kostely byly iniciované církevními hodnostáři nebo velmoži. Problém u těchto kostelů spočíval ve výkonu funkcí, které byly značně omezené. Nebylo zde povoleno vykonávat rituály, uzavírání manželství, pohřby nebo např. křty. Kostel sloužil pouze k bohoslužbám a mším (Kalhous 2015, 7; CDB I. s. 43, č. 37). O rozložení dřevěných kostelů nemáme představu. Archeologickým výzkumem je problematické potvrdit přítomnost dřevěného kostela (276-278; Štefan – Varadzin 2007, 45-47). Co se týče dobových pramenů, výpověď o dřevěných kostelech je velmi sporadická (Kalhous 2015, 24).

Církevní organizaci v českém prostředí označujeme pojmem velkofarní organizace nebo velkofarní síť. Církevní organizace rozdělovala území Čech do takzvaných správních regionů. Každý správní region spadal pod farní kostel. Farní organizace se po dobu středověku vyvíjela a procházela změnami, které nejsme leckdy schopni rozpoznat. Zachytitelná změna ve farní organizaci byla zachycena při záznamech registry papežských desátků, které byly dvakrát ročně odváděny do Říma (Žemlička 2007, 24).

Od 1. poloviny 12. století víme o existenci kostelů situovaných ve vesnickém prostředí. Tento trend kostelů zapříčinil pravděpodobně výrazný nárůst kostelů do původní farní organizace. Díky archeologii a dějinám umění

víme, že venkovské kostely byly ve vazbě na elitní sídla místní šlechty (Kalhous 2015, 24). Systém v zakládání kostelů na venkově nelze snadno vysledovat. Sledovat chronologicky vývoj kostelů ve vesnickém prostředí je velmi složité. Počátky farní organizace jsou vázané na první polovinu 12. století. Tyto kostely byly spojovány s elitou a jejich sídly. Situaci lze pojmout jako nástroj mocenské síly a ukázkou prestiže, kterou šlechta budovala (Klápště 2012, 18-21; Sommer 2006, 51). Největší nárůst kostelů zaznamenáváme mezi 12. – 13. stoletím s takzvanými kolonizačními procesy (Kalhous 2015, 25). Další hypotézy o vytváření farní organizace publikovali například badatelé (Štefan – Varadzin 1977).

Není snadné zaznamenat zahušťování sítě kostelů. Problematika nastává i ve vztahu mezi církevní organizací a zřizovatelem nově vzniklého kostela. Jestliže jejich zakladateli byla elitní vrstva obyvatel, není pochyb o tom, že se církevní instituce snažily kontrolovat a dohlížet i nad těmito kostely zakládanými jako soukromé oratoře velmože. Co mohlo být důvodem zakládání soukromých kostelů ve venkovském prostředí (Kalhous 2015, 31-32)? Výstavba kostela mohla zabezpečit zakladateli a jeho rodině po smrti vstup do nebeského života. Nebo snad mohl být kostel prostředkem paměti místa celé komunity. Prostředkem, aby rodina zakladatele nepropadla v zapomnění (Cherubini 1999, 119). Kostel mohl sloužit i jako zdroj příjmu pro majitele. Primárně kostel svému majiteli jako zdroj příjmu pravděpodobně nesloužil. Není ale pochyb o sporech mezi soukromým vlastníkem a církevními institucemi i kvůli příjmům z kostela (Kalhous 2015, 31-32).

Mohly nové kostely vznikat spíše v blízkosti hradskeho centra, kde by reprezentovaly postavení místní elity, než že by iniciace vzniku nových kostelů vznikala v odlehlých sídlech bez dosahu panovnické moci? Tuto otázku nelze prostřednictvím výstupu ověřit. Hradská centra práce nezaznamenává.

Z výstupu byla patrná sídla s kostely bez dosahu sídel základní skladby. Největší koncentraci těchto sídel nacházíme podél prostoru rozhraní mezi Plzeňským krajem a sousedními regiony. Mohlo být důsledkem nulového

zastoupení sídel základní skladby nesledování sídel v dnešních sousedních regionech? Nebo lze absenci sídel základní skladby vysvětlit tím, že se do písemných pramenů spíše dostalo sídlo s kostely nežli sídlo základní skladby.

Z výstupu jsou patrná sídla bez dosahu kostela. Nelze se domnívat, že by hluché oblasti bez dosahu kostela svědčily o pohanské víře. Především proto, že časový horizont zahrnuje období od počátku sakrální architektury na území dnešního Plzeňského kraje do roku 1250. Absenci kostelů by mohla vysvětlovat možná přítomnost dřevěných kostelů. Tuto hypotézu nelze snadno ověřit. Po dřevěných kostelech se primární doklady nedochovaly. Dobové prameny z románského období o podobě dřevěných kostelů nevypovídají. Dalším problémem může být zánik kostela společně s vesnicí (Klír - Vojtěchovský 2013, 327-353).

Práce nepracuje s farními prameny, proto nelze sledovat, pod které farnosti sídla spadala. Práce představuje obecný model dostupnosti sídel základní skladby ke kostelu. Proto nezáleží na překrývání kružnic vycházejících z centrálních míst. Pomocí obalové zóny kolem kostela nelze sledovat, pod který kostel sídla spadala. V případě překrývání více obalových zón přes sebe usuzují, že tyto kostely nemusely vznikat zároveň, ale postupně. Cílem modelu bylo prostorově poukázat na možnost dostupnosti sídel základní skladby k sídlům s kostely.

6.3.2 Centrální místa -> gotické kostely do roku 1400

Oproti předešlému výstupu do roku 1250 došlo k masivnímu nárůstu sídelních jednotek. Kromě sídel docházelo k výstavbě nově vzniklých kostelů, které výrazně pokryly osídlené plochy doposud bez kostela (Obr. 22.). Tím, že došlo k tak markantnímu zasídlení oblasti dnešního Plzeňska, klesl počet sídel bez dosahu kostela na 3,5%.

Dosah gotických kostelů zasahuje do oblasti Šumavy, ale přesto místy najdeme i sídla, která do obalových zón nezapadaly. Hluchá místa nacházíme

po celém dnešním Plzeňském kraji. Z výstupu je patrné, že ve 14. století docházelo k ustálení farní správy.

Souhrn

Z modelu do roku 1400 vyplývá, že již lze uvažovat o možnosti dostupnosti do pěti kilometrů. Zdrojem zpráv o tehdejších kostelech byly písemné dobové prameny (RDP). Ty ovšem zaznamenávají odvod desátkové daně pouze od farních kostelů. Problém může nastat při doložení filiálních kostelů, které sloužily jako pobočné kostely kostelům farním. Mohl farář docházet denně do filiálního kostela? Nebo plebán docházel do kostela pouze o svátcích a nedělních mších (Lhoták – Gersdorfová 2014, 303).

Nastavená hranice dostupnosti byla výchozím modelem pro předpokládané rozvržení sídelních jednotek vůči kostelu. Vzdálenost pěti kilometrů byla nastavená jako optimální vzdálenost pro každodenní docházení do kostela. Jestliže tomu tak nebylo, nemusela být dostupnost tak důležitá. Předpokládaná vzdálenost by měla být nastavena tak, aby byla dostupná člověku v krátkém čase, a s co nejmenším vynaloženým úsilím.

S problémem vzdáleností se naskytá otázka, jak často lidé museli kostel navštěvovat. Jestliže nebyl v blízkosti sídla kostel, musela komunita do kostela denně docházet? Mohli lidé využívat na denní modlitby jiné alternativy? Mohly jimi být například kapličky nebo pomníky v krajině? Jestliže dostačovalo docházet do kostela na bohoslužby a další rituály spojené s církví pouze v neděli a svátky, delší vzdálenost od sídla ke kostelu nemusela hrát tak velkou roli.

I když se lze přiklonit k dostupnosti pěti kilometrů, stále jsou na výstupu patrná místa osídlení bez dosahu kostela. Umístění středověkého sídla ovlivnily pravděpodobně dva důležité faktory. Těmito faktory byla dostupnost kostela a vhodné zemědělské podmínky pro umístění sídla. Sídla mohla být ve sledovaném období situována jinde, než lokalizace sídla dnes. Mohl být silnější faktor ovlivňující situaci sídla podle zemědělsky výhodných lokalit nežli blízkost kostela? Výstupy do roku 1400 ukazují víceméně na dostupnost pěti

kilometrů, ovšem ke každodenním návštěvám kostela pravděpodobně nedocházelo. Situace bude odlišná u sídla s kostelem, kde každodenní docházení do kostela nepředstavovalo problém.

6.3.3 Centrální místa -> gotické kostely do roku 1500

V 15. století model nezaznamenává zmínky o nových kostelech. Neznamená to, že by od roku 1400 do roku 1500 nedocházelo k výstavbě nových kostelů. V 15. století pravděpodobně výstavba nových kostelů nebyla iniciována v takové míře jako v předešlém století. Problém datace kostelů lze zachytit na výstupu v místech, kde dochází k překrývání více zón. Kostely pravděpodobně nevznikaly zároveň, ale postupně.

Model se nadále potýká s problémem hluchých míst (Obr. 23.). Jedná se o tři oblasti bez dosahu kostela. Dochází zde k minimálnímu nárůstu nově zaznamenaných sídel. Model může narušovat fakt, že nesleduji, zda vesnice během svého fungování zanikla a byla obnovena později. Model pracuje se sídly, jakožto nepřerušeně fungujícími prvky od první písemné zmínky až do současnosti.

Souhrn

V 15. století nepředpokládám výrazný nárůst nových kostelů, ale spíše docházelo ke změně podoby kostelů stávajících. Lze říci, že nová sídla byla rozvržena tak, aby zapadala do farní sítě utvářené během roku 1400. Mezi nově zaznamenanými sídly bylo pouze jediné sídlo situováno bez dosahu kostela. Situace se příliš nezměnila od předešlého výstupu do roku 1400. Z celkového počtu objektů bylo 34 sídel situováno mimo dosah centrálního bodu s kostelem. S nárůstem nového osídlení procentuálně klesá množství sídel mimo dosah kostel na 3,2%. Výstup potvrzuje teorii o koncentraci nově zaznamenaných sídel v pětikilometrovém dosahu centrálních míst.

7 Užité historické prameny a jejich problematika

Diplomová práce vychází z dosavad publikované literatury. Kromě literatury se diplomantka odvolává na dobové písemné prameny a hmotné prameny. Písemné a hmotné prameny jsou zdrojem poznání kontextu minulosti.

Hmotné prameny nebo archeologické prameny jsou zdrojem informací. Pro vytváření modelů období středověku je důležité pracovat s písemnými prameny i s prameny hmotnými společně. Hmotné prameny dokládají konkrétní činnost člověka. Práce se zabývá nemovitými prameny. Jde o doklady staveb, v tomto případě jde konkrétně o doklad kostelů.

Pokud hmotné prameny zachované zpravidla nad zemí nejsou ochráněny před povětrnostními vlivy, dochází k degradaci materiálu. Archeologické prameny prochází archeologizací, neboli archeologickou transformací. Důsledkem archeologizace dochází ke ztrátě informací. Dochází tak k problému rozpoznání funkce nebo účelu objektu. Problém kostelů může být v symbolice (stavebních nebo dekorativních prvků, věží atd.), v praktické funkci nebo funkci společenské. V procesu archeologizace dochází k redukci datovacího materiálu (Neustupný 2007, 20). Dalším problémem v datování staveb přichází problém úprav objektů, přestaveb nebo odstranění a úplné nahrazení stavebních prvků.

V důsledku degradace datovacího materiálu přichází problém datace kostelů. Mnohdy dochází k úplné ztrátě datovacího materiálu. Když se nejde zcela spolehnout na výpověď hmotných pramenů, je třeba přihlídnout k dobovým záznamům. Z tohoto důvodu dataci kostelů dělím pouze do dvou skupin, a to na skupinu románských a gotických kostelů.

8 Nepřímé doklady raně středověké architektury

Doklady raně středověké sakrální architektury nejsou jednoznačné. Lze se setkat s pohřby, které byly porušené mladším zdivem. Ukázkovým příkladem této problematiky bylo pohřebiště situované na lokalitě kostela sv. Jiří, Plzeň- Doubravka. Interpretace vzniku kostela sv. Jiří, dříve označovaná jako stavba předrománského původu stále chybí (Čechura 2015, 22). Podobných příkladů lze na Plzeňsku spatřovat více. Na Plzeňsku podle všeho nenacházíme přímé doklady předrománských kostelů. Naskýtá se možnost, že by se síť kostelů formovala již v 11. století, nejen ve vztahu s hradskou soustavou, ale pravděpodobně i na sídlech vesnického typu (Čechura 2015, 25). K tomuto tvrzení lze přiklonit i teorii o iniciativě církve k výstavbě kostelů, tudíž by vesnické tzv. vlastnické kostely nemusely být zprvopočátku vůbec zakládány soukromými majiteli (Fajt- Homolka 1995,19-20). Jedná se pouze o předpoklad, který není snadné archeologicky prokázat.

Nejstarší kostely na území Čech byly situovány na hradských centrech. To mohlo být dáno tím, že zřizovateli prvních kostelů byl panovník a šlechta. Otázkou je, jakou funkci šlechta od kostelů vyžadovala. Doba vzniku kostelů v prostoru předhradí, dvorců nebo ve vesnickém prostředí je totožná. Tato situace nenasvědčuje postupnému nárůstu kostelů. S nástupem takzvaných vlastnických kostelů dochází k zahuštění prvotní sítě kostelů. Sakrální organizace se začínala formovat během 12. století, se snahou o vznik správní církevní organizace, která by dohlížela na dosavadní síť kostelů. Až ve 14. století byla farní síť plně ustálená (Čechura 2015, 26-27).

Nelze jednoznačně stanovit datace dataci vzniku kostela, a následně porovnávat vznik sídla a kostela. Lze usuzovat, že do dobových písemných pramenů se dostal záznam spíše o kostelu, než o sídlu základní skladby. Problém datace kostela se potýká s problémem dnešní podoby kostela, která se nemusela shodovat s dobovým písemným záznamem. Tato situace indikuje problematiku původní podoby kostela. Přikláním se k dataci dle dobových

záznamů, ovšem nelze na této pramenné základně datovat dobu vzniku kostela.

9 ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo sledovat struktury osídlení ve vazbě na kostely v období počátku křesťanství na Plzeňsku až do 15. století. Práce se zabývala obtížně uchopitelným tématem změn v sídelní struktuře ve středověku. Při sledování struktury osídlení byly výchozími daty pro zpracování modelu situace dobové písemné prameny a odborná literatura pojednávající o stavební podobě kostelů. Získaná data byla shrnuta do databáze a následně vizualizovaná programem ArcGIS.

9.1 Model

Dle jednoduchého předpokladu vycházím z modelu, že sídla automaticky spadala pod nejbližší kostel. Jsem si vědoma, že nejbližší kostel u sídla nemusel nutně znamenat, že do tohoto kostela lidé chodili. Vytvořený model kontextu nemusel odpovídat reálnému uspořádání farního okresku. Vztah mezi sídly základní skladby a sídly s kostelem se jeví problematicky především z pohledu datování obou komponent. Získaná data byla čerpaná v první řadě z dobových pramenů, ty ovšem sídla základní skladby zaznamenávaly víceméně náhodně. Chybí stav archeologického bádání, což představuje pro sledování vývoje sídelní sítě hlavní problém.

9.2 Interpretace

Stanovit středověký model sídelního kontextu ve vazbě na kostely bylo velmi problematické. Na modelu kontextu byly patrné dvě výrazné změny, které ovlivnily strukturu sítě kostelů. Zaprvé výstavba vlastnických kostelů, které výrazně ovlivnily strukturu v osídlení do roku 1250 a zadruhé vedením RDP, díky kterým dochází ke kompletnímu soupisu kostelů odvádějící desátkovou daň od 14. století.

Do roku 1250 se oblast Plzeňska postupně osidlovala do nížinných, zemědělsky příhodných oblastí. Nedochozelo k osidlování oblasti pohraničí. Příliš ani nekoresponduje hustota osídlení s hustotou sítě kostelů. Zdá se, že rozvržení osídlení napodobovalo obchodní komunikace směřující do centrálního bodu obchodu tehdejšího Plzeňska, Staré Plzně. Jedním z cílů práce bylo sledování dostupnosti sídel ke kostelu. Předpokládám, že osídlení bylo na lokalitách soustředěno dříve, než došlo ke vzniku kostela. První kostely vznikaly s vazbou na hradecká centra (Mencl 1965, 29). Vlastnické kostely doplnily stávající farní organizaci. Z analýzy dostupnosti nevyplývá, že by sídla byla lokalizovaná v pětikilometrovém vzdálenostním okruhu, jak předpokládal výchozí model kontextu. Pětikilometrová hranice vznikla čistě mechanicky na předpokladu dostupnosti.

Rozvržení farní i sídelní struktury bylo zcela jistě ovlivněno centry vyššího řádu. Postavení Staré Plzně je dle mého názoru na mapovém výstupu patrné vzhledem ke koncentraci osídlení v její blízkosti.

Problém ale nastává v interpretaci sídel bez dosahu kostela. Model vychází z předpokladu každodenního docházení středověkého člověka do kostela. Analýza dostupnosti do roku 1250 tomuto předpokladu nenasvědčuje. Jestliže docházení do kostela nebylo každodenní povinností, přinejmenším pro sídla bez blízkého kontaktu s kostelem, nemusela hrát vzdálenost mezi sídly a kostely takovou roli, alespoň ne do roku 1250. Některé oblasti disponovaly pouze kostely bez dosahu základní skladby. Kostely nemusely vznikat na ráz, ale postupně. Tato situace by mohla být dokladem prestiže místní elity (Kalhous 2015, 33).

V legendě o Ostojevi Smetánka (Smetánka 2004, 79-81) uvádí informaci o dostupnosti kostela během patnácti minut chůze. Pro člověka žijícího v sídle s kostelem tento časový interval nemusel představovat problém. Jak tato situace byla řešitelná pro sídla základní skladby, ale nevíme. S časovým intervalem patnácti minut zcela jistě pro kteréhokoliv středověkého člověka souhlasit nelze. Lze se v této situaci přiklonit k možnosti filiálních kostelům,

jejichž doklady nejsou jednoznačné. Mohl filiální kostel fungovat bez zaznamenání do dobových pramenů před rokem 1250? Naskýtá se možnost, že by farní statut mohly filiální kostely získat během 14. století a být tak uvedeny do RDP.

Do roku 1400 docházelo k naprosté změně v sídelní struktuře. Proměnu zapříčinil pravděpodobně nově vzniklý centrální bod. Ke zbudování nové městské aglomerace, Nové Plzně, došlo v roce 1292 (CB. I, 349). Důsledkem dynamických změn v obchodních komunikacích dochází k novému rozvržení sídel, koncentrujících se do blízkosti nové sítě obchodu.

Do roku 1400 kromě nových sídel vznikaly i nové kostely. Mohly vznikat společně s nově založenými sídly, ale i na starších sídelních jednotkách. Ve 14. století docházelo k ustálení farní zprávy. Z mapového výstupu je utvoření farní sítě patrné. Nově vybudované kostely pokryly hluchá místa z předešlého horizontu. Nově vzniklá sídla, až na pár výjimek, vznikla v dosahu kostela. I s výrazným nárůstem kostelů nebyla farní síť uspořádaná tak, aby pokryla veškeré osídlené plochy do pěti kilometrů. Vzhledem k nízkému zastoupení sídel bez dosahu zvolené hranice, se lze přiklonit k dostupnosti do pěti kilometrů.

Výstupy intervalu do roku 1500 dokládají ustálení jak farní tak i sídelní sítě. Nárůst nově zaznamenaných sídel byl vázán do blízkosti sítě kostelů. Na výstupu do roku 1500 nedochází k nárůstu kostelů. Jednou z hlavních příčin bylo nesledování bližších datací staveb. Veškeré kostely, které se na výstupu projeví, nemusely vzniknout zároveň, nýbrž postupně. Nadále se lze přiklonit k teorii vzniku nových sídel do blízkosti kostela.

9.3 Otázky vyplývající z modelu

Práce sleduje rozsáhlou plochu dnešního Plzeňského kraje a není tedy možné věnovat pozornost jednotlivým sídlům zvlášť. Je třeba upozornit na hranice prostoru, které byly mechanicky vytvořené. Problém stanovených hranic se projevuje v chybějících sídlech základní skladby sousedních okresů

vázaných ke kostelu na dnešním Plzeňsku. Farní obvody byly jasně vymezené. Farář kostela disponoval nesčítelným množstvím práv. Mezi jeho práva na kostelu byl například výběr desátků, vykonávání křtů, pohřbů a udílení svátostí. Povinností lidu bylo docházet do kostela (Žemlička 2007, 454). Petr Jokeš se domnívá, že některá práva, udílení křtu a pohřbu, mohly mít i kostely filiální (Jokeš 2005, 176). Farní síť od počátku utváření prošla dynamickými změnami, k jejichž ustálení došlo až během 14. století (Žemlička 2002, 449-450).

Duchovní rovina byla v každé sídelní jednotce zároveň spjata i s lidovou tradicí. Variabilita tradic se lišila podle regionu. Každé sídlo městského nebo vesnického typu mělo vlastní zvyklosti. Lesy nebo i hory představovaly překážky pro šíření zvyklostí (Burke 2005, 72-73). Podrobněji tyto struktury není možné vysledovat. Funkce vesnických kostelů mohla být jasně definovaná. Vesnické kostely byly důležitým bodem ve správní struktuře. Tyto kostely, jestliže byly podporovány šlechtou, musely být vybudované z konkrétních důvodů. Důvodem mohla být i podpora panovníka, prestiže vlastníka objektu apod. (Kalhous 2015, 33).

Sídla tak při prostorové interpretaci mohou působit nevyrovnaně. Důsledkem může být nedostačující badatelský materiál. Archeologický výzkum bývá často finančně náročný nebo není možné využít na dané lokalitě vhodné metody (Kalhous 2016, 16). Při sledování sídelní sítě se nelze pouze spoléhat na dobové prameny. Archeologie umožňuje množství metod vhodných pro sledování sídelního vývoje. Bádání se neustále posouvá kupředu a přináší nové poznatky o této problematice (Kalhous 2016, 16).

Studium historie sídelní situace na základě dobových pramenů umožňuje sledovat zájmové území rozsáhlého prostoru v delším časovém úseku. Na rozdíl od archeologie, která je schopna důkladně probádat konkrétní sídlo. Skrze archeologický výzkum lze sledovat vývoj konkrétního sídla. Osídlení rozsáhlejšího prostoru lze archeologicky zkoumat metodami jako je například LIDAR, letecká prospekce a mnoho dalších. Předložená

práce pracovala v první řadě s dobovými prameny. Skrze geografické systémy (GIS) lze pozorovat situaci prostorového uspořádání sídelní sítě (Kalhous 2016, 14). Zakládání sídel dokládá vliv člověka na krajinu. Sídelní struktura dokládá sociální vztahy ve společnosti. Pro sledování vývoje sídelní sítě bylo nutno provázat zmíněné obory pro dosažení maximálního množství informací (Kalhous 2016, 16).

Na závěr z předložené práce vyplývá řada otázek, na které nejsme schopni odpovědět. Nelze jednoznačně interpretovat situaci kostelů bez dosahu sídel základní skladby. K této situaci docházelo především do roku 1250. Na Plzeňsku se do roku 1250 všeobecně ukazuje na menší zastoupení sídelních jednotek. Mohlo být dnešní Plzeňsko do roku 1250 řídce osídlené nebo chybí písemné zmínky? Problém dále nastává v rekonstrukci farní sítě. Nelze s určitostí rekonstruovat farní statut kostela v případě, že bylo na lokalitě více kostelů. Výchozí data zaznamenávající lokality se potýkala s potížemi ohledně písemných zmínek z dobových pramenů. Není jistota, zda uvedené záznamy v databázi odpovídají konkrétnímu sídlu. Z dobových záznamů nelze spolehlivě vyčíst, v jakém regionu se zmiňované sídlo nachází.

Diplomová práce se pokusila o nastínění modelu situace z pohledu historie. Při modelování sítě kostelů se setkáváme s problémem metodického problému. S podobným problémem se potýkal ve své disertační práci Petr Jokeš (2009) při sledování vzniku a vývoje farní organizace na západní a jihozápadní Moravě v předhusitském období. Pro co nejpřesnější rekonstrukci je zapotřebí sledovat poznatky umělecko-historické povahy. Práce umožňuje dále rozvíjet bádání v prostoru dnešního Plzeňského kraje, vytvářet nové modely a upřesňovat modely stávající (Kalhous 2016, 16). Cílem práce bylo obezřetně přispět k tomuto nepříliš probádanému tématu. V rámci práce přikládám kapitolu Exkurs, kde ve stručnosti nastíním vývoj dějin nejstaršího osídlení na Plzeňsku.

Příloha obsahuje pouze příklady kostelů s datacemi, kde přetrvává do dnešní doby románská podoba.

EXKURS

Vývoj osídlení

Vznik měst a vesnic odpovídal prostorové struktuře. Sídlo zaujímalu pozici u vodního toku nebo si muselo zajistit přísun vody buď pomocí studen, nebo bylo přímo situováno v blízkosti prameniště, popřípadě bylo sídlo vázáno na dálkovou komunikaci apod.

Centrem dnešního Plzeňského kraje byla od počátku Stará Plzeň (první pís. zmínka z roku 976, CDB. I, 349), dnes Starý Plzenec. Hrad situovaný strategicky na opevněné ostrožně vykazuje románské prvky. Vodní zdroj zajišťovala řeka Úslava meandrující kolem ostrožny (Menc1 1978, 5-6).

Strategickou polohu zajišťovalo umístění na křížení Řezenské a Norimberské obchodní stezky (např. Vávra 1973).

Nejstarší nálezy z hradiště ve Starém Plzenci (Obr. 73.) byly datovány do 8. - 9. století. Oblast Plzeňska, Klatov, Horšovského Týna, Domažlic a Tachovska v předrománském období byly pravděpodobně neosídlené, či osídlené pouze sporadicky (Menc1 1978, 5-6).

Dispozice hradu na lokalitě Stará Plzeň se podobá Pražskému hradu (např. Šolle 2002, 166). Jedná se o dvoudílný přemyslovský hrad situovaný na ostrožně. Lokalita skládaná z akropole a předhradí byla opevněna valy. Levá strana areálu poukazuje svou dispozicí na předměstské osídlení (Široký a kol. 2004, 799-801).

Na místě přemyslovského hradiště byly lokalizované tři kostely. Kostel sv. Vavřince, kostel sv. Kříže a rotunda sv. Petra a Pavla. Kostel sv. Kříže i sv. Vavřince zanikly. Na lokalitě jsou dnes k vidění pouze rekonstrukce půdorysů. Lokalita byla podrobena dlouholetému bádání. K rotundě sv. Petra a Pavla byl vyhotoven historický průzkum, který zpochybnil původní dataci stavby do 10. stol. (Nováček 2014, 77). Cílem diplomové práce nebylo rozebírat jednotlivé kostely, ale v případě Staré Plzně, se pokusím kostely zasadit do historického období vzniku.

Kostel sv. Vavřince

Kostel zasvěcený sv. Vavřinci plnil funkci hradní kaple. Zánik kostela lze datovat do roku 1818. B. Horák - A. Friedl (Nováček 2014, 90) stavbu datovali do 2. poloviny 11. století. Kostel sv. Vavřince badatelé označili jako románský (Obr. 74.). Tuto teorii staví na základě patrocinia, to se však archeologicky nepotvrdilo (Nováček 2014, 90). První zmínka o kostele pochází z roku 1239 uvádějící objekt jako kapli, později jako kostel (CDB III/2, č. 216, 293, CDB V/1, č. 475, 704). Jednolodní Svatovavřinecký kostel byl součástí centrálního prostoru společně s palácem. Pohřební areál byl situován vedle kostela. Hroby byly datované do 12. stol. Některé hroby byly porušeny stavbou závěru kostela (Nováček 2014, 91).

Rotunda sv. Petra a Pavla

Západnímu předhradí vévodí rotunda sv. Petra a Pavla (Obr. 71., 72.). První písemná zmínka o stavbě pocházely z roku 1266 (CDB V/1, č. 475, 407). Dřívější hypotézy stavbu datovaly do 10. století. Z novějších výzkumů na základě uměleckohistorického rozboru datovali badatelé stavbu do 11. – pol. 12. stol. Nejedná se tedy o nejstarší kostel na hradišti, jak se badatelé dříve domnívali (Nováček 2014, 92). Počátky vzniku rotundy byly přisuzovány k první písemné zmínce o hradu, tedy do roku 976 (CB. I, 349). Původ stavby byl tak hledán v otonském stavebním slohu. Této hypotéze nasvědčuje podoba stavby v její jednoduchosti, podkovovité apsidě, která se objevuje na velkomoravských náboženských stavbách. Původ rotundy z otonského období naopak vyvrací například použití drobného kvádrového zdiva. K. Nováček a kol. datovali (2014, 93) rotundu do 11. - 12. stol. a to na základě podlahy vydlážděné dlaždicemi tzv. vyšehradského typu, které pocházejí z nejstarší stavební fáze rotundy. Datace dlaždic vyšehradského typu spadá do 2. pol. 11. – poč. 12. stol. (Nováček 2014, 93). Řádkované zdivo bylo patrné především v apsidě a části zdi lodi v těsné blízkosti apsidy. Ze strany exteriéru prošla sakrální stavba úpravami. Na tento problém upozornil K. Guth (1925,

113–188). Vypozoroval fakt, že primárně horní část zdiva tvoří menší kvádry, oproti tomu zdivo v dolní části vykazuje odlišné zdivo. Půlkruhově zaklenuté okno zachované v apsidě datací spadalo do období vzniku původního objektu. Oproti tomu portál vznikl v období renesance (Merhautová 1971, 322). V. Mencl (1978) datoval vznik objektu do 10. století, období otonské renesance. Rotundu sv. Petra a Pavla interpretoval jako hradní kapli, proto spojuje vznik objektu s výstavbou hradu. Datace stavby se pohybuje v rozmezí 10. až 12. stol. Rotunda zastávala funkci soukromého sakrálního objektu, pravděpodobně nikdy neměla farní funkci (Merhautová 1971, 322-323).

Kostel sv. Kříže

Posledním kostelem na akropoli, kostel sv. Kříže (Obr. 75.), byl situován na její východní straně, pravděpodobně představoval nejstarší kostel na lokalitě. Vznik kostela lze datovat do 12. stol. (Merhautová 1971, 323). Jednolodní kostel opatřený obdélným chórem a apsidou v pozdně románském slohu neznámo kdy prošel přestavbou na trojlodní baziliku opatřenou emporou. Zánik kostela lze datovat pravděpodobně do období třicetileté války (Mencl 1978, 27).

Transformace Staré Plzně

Stará Plzeň prošla výraznými změnami ve 13. či ve 14. století. Rezidenční plocha areálu nebyla přizpůsobená požadavkům panovníka (Fajt-Homolka 1993, 20). V tomto období mohla proběhnout přestavba hradní kaple sv. Vavřince či obnova fortifikace dle nových trendů na východní části lokality. Stará Plzeň nebyla ojedinělým případem, kde došlo ke změně struktury na akropoli. Analogie nacházíme např. v Žatci, v Hradci Králové či v Litoměřicích. Z roku 1266 lze doložit listinu Přemysla Otakara II. věnující patronátní práva zdejšími kostelům (Friedl 1976, 29-30). Na základě listiny lze sledovat zdejší raně středověkou městskou aglomeraci. Listina zaznamenává osm kostelů lokalizovaných na území Staré Plzně. Hovoříme o kostelu sv. Vavřince,

P. Marie, sv. Jana Křtitele, sv. Václava, sv. Martina, sv. Kříže, Sv. Petra a sv. Blažeje (Friedl 1976, 42). Díky tomuto zdroji informací lze zkoumat lokaci a zasvěcení jednotlivých objektů. V dokumentu Plzeň označená termínem civitas, tedy město, přesněji striktně vymezené území, v tomto případě levobřeží podhradí. Kostely se rozkládaly ve vnitřním prostoru aglomerace. A to kostel sv. Václava, sv. Martina a sv. Jana Křtitele. Oproti tomu kostel sv. Blažeje byl situován mimo vymezení městského prostoru. Kostel sv. Vavřince nesl termín označující polohu objektu apud Pilznam, tedy u Plzně (Nováček 2014, 102-104). Poslední dva kostely označoval termín mons castri predicte civitatis, termín lze přeložit jako hradní hora uvedeného města. Aglomerace se tedy již nedělila na hrad a podhradí, ale na město a hrad. Na město byl vázán kostel Narození Panny Marie. Je zde patrné přesné vymezení prostoru města. Dokument ukazuje na jistý úpadek hradní akropole. Veškeré tamější kostely byly v majetku Chotěšovského kláštera. Nelze přesně interpretovat vztah mezi kostely na lokalitě před rokem 1266. Lze se domnívat, že kostely uvnitř aglomerace tvořily vlastnickou funkci. Kostely mimo areál mohly být zakládány jak soukromě tak z iniciativy církve. Kostely byly po roce 1266 vyvlastněny a darovány Chotěšovskému klášteru (Friedl 1976, 29-30). Nebyl by to ojedinělý případ. Podobná situace nastala v Domažlicích roku 1265 či ve Stříbře roku 1257. Svědčí to o jakémsi pravidelném postupu při zakládání přemyslovských měst. V roce 1265 pravděpodobně došlo k založení městské aglomerace Staré Plzně. V přibližně stejnou dobu nejspíše vznikala města např. Domažlice, Stříbro, Sušice a Klatovy. Oproti tomu období vzniku Tachova nelze s určitostí datovat (Nováček 2014, 105-106).

Založení nově vznikajícího města v podhradí přemyslovského hradu neproběhlo do úplného závěru dokončení. Vymezení prostor městské aglomerace nebyl pravděpodobně nikdy opevněn. Z půdorysu kostela Narození Panny Marie proběhla výstavba pouze presbytáře. Chybí jakékoliv zmínky o přítomnosti mendikantských řádů, ve 13. století pevně spjatých s většími městy. Přesto přítomnost žebravých řádů v prostoru Staré Plzně nelze zcela vyloučit, ale pravděpodobně se zde nenacházely. Ani na jediný

z osmi kostelů, klášter vázaný být nemohl. Ke kostelu P. Marie navazoval z jižní strany dnes již zaniklý hřbitov. Ke kostelu byl vázán objekt, někdy interpretován jako vlastnické sídlo. V období 14. stol. objekt sloužil jako fara. Městská aglomerace se koncentrovala na levobřežní řeky Úslavy. Zástava převyšovala rozsah osídlené plochy, než uvádí stabilní katastr, což bylo interpretováno na základě archeologických výzkumů a informací z topografie. Stará Plzeň byla důležitým bodem pro obchod a dálkové komunikace. S tím mohlo souviset rozšíření městské zástavby směrem do Bavorska. Jedná se pouze o hypotézu (Nováček 2014, 106 - 111). Z neznámé příčiny Stará Plzeň přestala zapadat do původního sídelního trendu.

Ovšem Stará Plzeň není ojedinělým příkladem takových to změn v sídelní struktuře. Příklady lze hledat u měst jako je Děčín, Starý Kolín či Staré Mýto (Nodl 2002, 5-6).

Nová Plzeň- translace

Stará Plzeň plnila svou funkci do poloviny 14. století, do doby než panovník rozdělil centrum do dvou samostatných jednotek, na Starou a Novou Plzeň. Přesun obyvatel proběhl kolem roku 1295 za pokynu krále Václava II. (Fajt - Homolka 1995, 20). Lze tedy říci, že záměrem bylo původní centrum nahradit novým. K původní Staré Plzni nadále zůstala vázána správa kraje, do nově vzniklého města došlo k přesunu obyvatel a řemesel. Nově založené město zaujímalo strategickou polohu na soutoku řek Radbuzy, Mže, Úhlavy a Úslavy, ze které vzniká řeka Berounka. Vzdálenost center od sebe odpovídalo 9 km (Nováček 2014, 127-128). Důvody translace nejsou zcela jasné. Jedním z příčin mohl být krajinný ráz Staré Plzně. Situace mohla být taktéž ovlivněna postupným úpadkem obchodní cesty Plzeň - Řezno, zatímco Norimberská cesta (Stříbro, Tachov) postupně nabývala na důležitosti (Široký a kol. 2004, 799). Stará Plzeň tak byla nevýhodně umístěná v pozici stranou od obchodní trasy. Nelze říci, proč došlo k založení Nové Plzně. Nelze s určitostí říci, kdy byla Nová Plzeň založená. Bylo tomu za Václava II. podle hypotéz J. Strnada a kol. v rozmezí let 1288-1300. Problém datace spočívá

v nedostatku přímých pramenů. Dle archeologických výzkumů byl areál zemědělsky využíván již před založením nového města. Obytná zástavba města byla zcela nově vybudována (Nováček 2014, 127-128). Ve 12. - 13. stol. nezaznamenáváme na lokalitě žádné jádro vývoje. Osídlení se nejspíše formovalo ve dvou bodech, a to v místě kostela sv. Jiří na Doubravce. Ke kostelu sv. Jiří náleželo vrchnostenské sídlo Pecihrádek. Druhým bodem byl kostel Všech Svatých vázaný na Kunčinu tvrz (Kunčin hrádek, obr. 26.) (Nováček 2014, 129; Rožmberský 1996, 3-4).

Kostel sv. Jiří, Plzeň - Doubravka

Kostel situovaný na vyvýšené terase nad soutokem řek Mže a Úslavy nese stopy pohřbívání již z 11. stol. Zda byl kostel opevněn, nebylo archeologicky doloženo. Obytná zástavba byla doložena na jihovýchodní straně lokality. Ze 13. století lze doložit osídlení ve vsi Doubravě, dnešní Plzeň- Doubravka (Nováček 2014, 129).

Při archeologických výzkumech nynějšího kostela sv. Jiří na Doubravce byl objeven původní kostel obdélné dispozice s půlválcovou apsidou (Obr. 63., Obr. 64.). Původní stavba byla datovaná do 10. stol. (Mencl 1978, 29). Z výzkumu z roku 1912 byly odkryty dvě původní příčky, situované pod dnešní podlahou kostela. Jedna příčka dělila hloubkovou stranu objektu. Druhá příčka dělila prostor napříč. Na základě kresebné dokumentace lze říci, že vzniklý prostor blíže západní stěně byl menšího obdélného půdorysu než prostor druhý. Původně mohl být kostel tribunový. A. Merhautová (1971, 194) interpretovala lokalitu jako kostel vázaný na drobnou palácovou stavbu štaufského typu. Analogicky podobný kostel nacházíme ve Švihově. Kostel sv. Jiljí byl datovaný do první čtvrtiny 13. stol. (Merhautová 1971, 194).

Kostel Všech svatých, Plzeň

Kostel byl poprvé zmiňován v roce 1322. Objekt situovaný severně od centra Plzně, zastával prvotně funkci farního kostela. Z nejstarší stavební fáze

zdiva spadala do období románského slohu. Jednotlivé kvádry zdiva byly z lícové strany zaobleny. Kostel mohl být přímo vázaný k drobnému šlechtickému sídlu a to k tzv. Kunčinu hrádku. V majetku Kunčinského sídla byla například ves Záhoří doložená z písemných pramenů z roku 1381. Avšak v této době byla ves pravděpodobně zaniklá (Bělohlávek 1967, 53-65; Nováček 2014, 131).

Kostel Všech svatých již stál před rokem 1295, tedy před tím, než byla založená Nová Plzeň. Než došlo k výstavbě kostela svatého Bartoloměje na náměstí v Nové Plzni, plzeňští měšťané chodívali na bohoslužby do kostela Všech svatých. U kostela Všech svatých se pohřbívalo do doby, než byl postaven kostel sv. Bartoloměje. Ten plně nahradil funkci kostela Všech svatých. Kostel Všech svatých ztratil původní funkci farního kostela a byla nahrazena statusem filiálního kostela. Hřbitov u kostela fungoval i nadále, především pro obyvatele předměstí a pravděpodobně i pro obyvatele okolních vesnic (Rožmberský 2010, 4, 13).

Kostel sv. Jiljí, Švihov

V. Mencil kostel řadí do Štaufského stavebního slohu. Původní vlastnický kostel mohl být vázán k tvrzi či drobnému sídlu šlechty (Obr. 79., Obr. 80.). Dokladem vazby na sídlo byl pozůstatek portálu na západní zdi v patře tribuny. Sídlu nebylo prozatím archeologicky doloženo. Datace kostela spadá do 12. - 13. stol. V pozdně románském období došlo k přístavbě objektu podélné dispozice k jižní straně kostela (Mencil 1978, 50).

Objekt V. Mencil datoval do konce 13. stol. Funkce přístavku není známa. Pravděpodobně nešlo o kapli. Některé interpretace se přiklání k obytnému prostoru vlastníka. V. Mencil nesouhlasí, sídlo nebylo vázáno k tribuně kostela, ani dispozičně neodpovídá paláci. Mohlo jít o prostor vymezený církevním příslušníkům (Mencil 1978, 50- 51). Objekt mohl zastávat funkci soukromého objektu, přesně společensky vymezeného pro církevní hodnostáře.

Obytné zázemí kněze lze například doložit v Chebu. Problematika obytných jednotek ve vazbě na románské či gotické kostely bylo značně problematická. Zároveň tento indikátor však ukazuje na sociální struktury vesnického osídlení (Mencl 1978, 50- 51). Analogie bylo možné hledat u kostela sv. Jiří na Doubravce, kde bylo sídlo taktéž vázáno na kostel (Merhautová 1971, 334).

Vejpnice

Druhou nejstarší vesnicí Plzeňského kraje dle první písemné zmínky jsou Vejpnice viz. Ojprnice. Farní ves s kostelem, který pravděpodobně plnil funkci už ve 14. století. Naskytá se zde problematika podobně jako u Starého Plzeňce v otázce nejstaršího kostela (Sedláček 1998, 662).

První písemná zmínka o Vejprnicích pochází v roce 993 (CB. I, 348). Vejpnice podobně jako Starý Plzeňec spadaly do období 10. století. K vesnici náležel kostel zaznamenaný v RDP, strana 86. Poloha kostela je neznámá. Dnes se v obci nachází barokní kostel zasvěcený sv. Vojtěchovi (autor neuveden 1993, 47).

Kostel sv. Vojtěcha

Původní vejprnický kostel existoval již před rokem 1355, jak dokládají záznamy z papežských desátků. Zmínka o prvním faráři byla zaznamenána v roce 1377. Lokalizace původního kostela je značně problematická. Datace kostela pravděpodobně spadá do období gotiky. Kostel pravděpodobně nestál na místě dnešního barokního kostela. Nejstarší fáze nynějšího kostela spadá do 16. století. Původní kostel mohlo být situován na místo zvaném "v mokřinách". Pravděpodobně mohlo jít o kostel dřevěné konstrukce. Údajně byl tento kostel přenesen na místo v té době již zaniklého ovčína. Ke kostelu mohla být vázaná fara, uvádí se i možná přítomnost myslivny. Kostel zanikl pravděpodobně požárem neznámo kdy (autor neuveden 1993, 47).

Poněvadž uvedené lokalizace obou kostelů nebyly potvrzeny, není vyloučeno, že prvotní kostel mohl i přesto být starší fází stávajícího kostela. Otázkou je, zda kostel mohl již v období 10. století plnit funkci farního kostela. Toto je příklad problematiky nejstarších podob novověkých (barokních) kostelů, které mohly překrýt původní kostel středověké tradice. Jestliže byl kostel dřevěné konstrukce, bylo by i problematičtější archeologicky zkoumat přesnou lokalizaci objektu.

10 RESUMÉ

The aim of this study was to observe the settlement structures in relation to the churches in the early Christian period in the Pilsen region until the 15th century. The work deals with changes in the settlement structure in the Middle Ages in the territory of today's Pilsen region. The initial data for model processing were the first written references in historical sources and literature.

In the diploma thesis was monitored the relationship between the quarters of the main structure and the quarters with churches. The oldest phase of the churches was dated to the Romanesque or Gothic building style. The obtained data were summarized in the database and then visualized by ArcGIS. According to a simple assumption, the diploma thesis was based on the model that the quarters were automatically connected with the nearest quarter with a church. It didn't have to mean that the nearest church was attended by people. It's just a model of the situation. The relationships between the settlements of the basic structure and the settlements with the church are problematic in particular from the point of view of the dating of objects. Determining the medieval model of the settlement context in relation to the churches was very problematic.

The quarters in spatial interpretation may have an effect of imbalances. The result may be insufficient research material. In the the written sources the quarters are recorded rather randomly. The aspect of archaeological research is missing which is to be meant that it is a major problem for monitoring the development of the settlement network.

The establishing of the settlements demonstrates human activity in the landscape. In the residential structure are demonstrated social relationships in the society. In order to monitor the development of the settlement network, it is necessary to link the field of archeology and history to obtain the maximum amount of information. The aim of this work was to contribute to this not very well-researched topic.

11 EDICE PRAMENŮ:

Uvádím zde soupis použitých edic pramenů. V textu jsou citované ve zkratkách. Pro přehlednost uvádím seznam jednotlivých zkratek.

11.1 Seznam zkratek

CDB= Codex diplomaticus regni Bohemiae

LC= Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim

LE= Libri erectionum

RDP= Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecezí pražských

Archiv Český II (1436-1451), ed. F. Palacký, Praha 1842.

Archiv Český XXXI (1380-13940), ed. G. Friedrich, Praha 1921.

Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae I (805-1197), ed. G. Friedrich, Prague 1904 – 1907.

Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae III/2 (1238-1240), ed. G. Friedrich – Z. Krieten, Prague 1826.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim I/1 (1354-1362), ed. F. A. Tingl, Pragae 1867.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim I/2 (1363- 1369), ed. J. Emler, Pragae 1874.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim II (1369-1373), ed. F. A. Tingel, Pragae 1868.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim III-IV (1230-1238), ed. G. Friedrich, Pragae 1862.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim VII (1410–1419), ed. J. Emler, Pragae 1886.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim IX (1421-1436), ed. J. Emler, Pragae 1889.

Desky Dvorské Království českého (1383-1407), ed. G. Friedrich, Praha 1929.

Pozůstatky desk zemských Království českého (1541), ed. J. Emler, Praha 1870.

Regesta diplomatica epistolaria Bohemiae et Maraviae I (600-1253), ed. K. J. Erben, Pragae 1855.

Regesta diplomatica epistolaria Bohemiae et Maraviae II (1253-1310), ed. J. Emler, Pragae 1882.

Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecezí pražských. Ed. W. W. Tomek. Praha 1873.

Libri erectionum archidioecesis pragensia Sahulo IV. (1390-1397), ed. C. Borový, Pragae 1883.

Libri erectionum archidioecesis pragensia Sahulo XIV.– XV. (1358-1358), ed. C. Borovy, Pragae 1875.

Regesta diplomatica nec non epistolaria bohemiae et moraviae I (600-1253), ed. C. J. Erben, Pragae 1855.

Regesta diplomatica nec non epistolaria bohemiae et moraviae II (1253-1310), ed. J. Emler, Pragae 1882.

Regesta diplomatica nec non epistolaria bohemiae et moraviae III (1311-1333), ed. J. Emler, Pragae 1890.

Regesta diplomatica nec non epistolaria bohemiae et moraviae IV (1333-1346), ed. J. Emler, Pragae 1892.

Urbář zboží Rožmberského z roku 1379, ed. J. Truhlář, Praha 1880.

12 LITERATURA:

Anděra, M. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha.

Andreska, J. a kol. 2005: Český les: příroda, historie, život. Praha.

Baskin, C. W. 1966: Central Places in Southern Germany. New Jersey.

Běhařovský, M. – Jedlička, K. 2015: Úvod do geografických informačních systémů: přednáškové texty.

Bělohlávek, M. 1976: Úpadek a doba ponížení 1266-1848. In: Tisíc let Starého Plzeňce 976-1976, 29-52. Bělohlávek, M. 1997: Plzeňská předměstí. Plzeň.

Břicháček, B. 2001: Počátky osídlení západních Čech. Plzeň.

Břicháček, P. - Čechura, M. 2010: Kirche St. Jakobus in Taus/Domažlice und ihre Stellung in der örtlichen frühmittelalterlicher Siedlungsagglomeration. In: Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle. Brno. 289-303.

Burke, P. 2005: Lidová kultura v raně novověké Evropě. Praha.

Cechner, A. 1930: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Broumovském. Svazek XLV. Archeologická komise při České akademii věd a umění. Praha.

Čechura, M. 2010: Pohřební ritus ve středověku a novověku ve světle archeologického a antropologického výzkumu. In: Archaeologia historica 35, č. 1-2, 111-120.

Čechura, M. 2015: Počátky církevní organizace v západních Čechách. In: Historická dílna 10, Plzeň, 5-28.

Dudáš, M. 2007: Kultúrne Krásy Slovenska: Drevené kostely. Bratislava.

Durdík, T. - Klápště, J. - Sommer, P. 1986: Archeologie a architektura, Archaeologia historica 11, 11-24.

Fajt, J. 1995: Gotika v západních Čechách (1230-1530): Katalog výstavy. Praha.

Friedl, A. 1976: Tisíc let Staré Plzně promlouvá k dnešku. In: Sborník Západočeského muzea v Plzni. Řada Historie I. Plzeň, 29-47.

Gabriel, J. A. 1868: Královské město Sušice a jeho okolí, aneb Popisy všech v okrese Sušickém ležících měst, městeček, vesnic, samot, kostelů, hradů a tvrzí, všech zemských panství a statků, na základě statistiky, děje a místopisu.

Praha. Dostupné z: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uiug.30112076241634;view=1up;seq=9> [citováno 20. 2. 2018].

Guth, K. 1925: České rotundy, Památky archeologické 34, 113–188.

Hanzlíková, H. – Frýda, F. 1982: Románský kostel sv. Petra a Pavla v Plané, oktet Tachov, Archeologické rozhledy 7, 423-426.

Harrington, A. a kol. 2006: Moderní sociální teorie. Praha.

Huizinga, J. 2010: Podzim středověku. Praha.

Cherubini, G. 1999: Rolník a zemědělství. In: Le Goff, J. (ed.), Středověký člověk a jeho svět, Praha, In: Hláska. Zvláštní číslo věnované konferenci Dějiny staveb, Nečtiny, 101-121.

Chrastaller, W. 1980: Die zentralen Orte in Süddeutschland. Darmstadt.

Janusová, J. 1993: Kapitoly z dějin západních Čech. Díl 1. Plzeň.

Jokeš, P. 2005: K otázce rekonstrukce kostelní sítě na Moravě ve 13. století. In: Časopis Matice moravské 124, č. 1, Brno, 171-201.

Jokeš, P. 2009: Vznik a vývoj farní organizace na západní a jihozápadní Moravě v předhusitském období. Brno: Masarykova univerzita. Neubl. Disertační práce.

Kalhous, D. 2015: Problémy formování církevní správy v českých zemích v raném středověku. In: *Studia mediaevalia Bohemica*, Praha: Centrum medievistických studií roč. 7, č. 1, 7-36.

Kamper, J.–Wirth, Z. 1908: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátků XIX, Politický okres Stříbrský. Praha.

Klápště, J. 2012: *The Czech Lands in Medieval Transformation*, Leiden – Boston.

Klír, T. – Vojtěchovský, T. 2013: Sídlní kontext venkovské sakrální architektury: Vykleky číšníka Zbraslava a jeho ženy Domaslavy. In: *archaeologia historica* 38/2013/2, Brno, 327-353.

Křišťuf, P. – Zíková, T. a kol. 2015: *Výzkum krajiny: Vybrané antropologické a archeologické metody*. Plzeň.

Kuča, K. 1998: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku III*. Praha.

Kuča, K. 1998: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku III*. Praha.

Kuthan, J. 1977: *šedověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*. České Budějovice.

Le Goff, J, a kol. 2003: *Středověký člověk a jeho svět. Středověký člověk*. Praha.

Lhoták, J. - Gersdorfová, Z. 2014: Kostel sv. Mikuláše v Kašperských horách a jeho středověké epigrafické památky. In Epigraphica et Sepulcralia. Prague : ARTEFACTUM PUBLISHING HOUSE, INSTITUT of ART HISTORY ASCR, 299-327.

Líbal, D. 1948: Gotická architektura v Čechách a na Moravě. Praha.

Líbal, D. 2001: Katalog gotické architektury v České republice. Praha.

Malivánková Wasková, M. a kol. 2014: Dějiny města Plzně 1. Plzeň.

Mencl, V. 1965: Panské tribuny v naší románské architektuře. In: Umění 13, 29-65.

Mencl, V. 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách. Plzeň.

Merhautová 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha

Musil, F. 2012: Sídlní a geografický aspekt farní sítě ve středověkých Čechách. Vysokomýtský děkanát v době předhusitské. In: Krajina jako historické jeviště, Praha, 41-62.

Neustupný, E. 1986: Nástin archeologické metody, Archeologické rozhledy 5, 525-549.

Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.

Neustupný, E. 2010: Teorie archeologie. Plzeň.

Autor neveden, 1993: Vejprnice 1000 let (993-1993). Vejprnice.

Nicolas, G. 2009: Walter Christaller From "exquisite corpse" to "corpse resuscitated", S.A.P.I.E.N.S. 2/2, 1-29. <http://sapiens.revues.org/843> [citováno 14. 2. 2018].

Nodl, M. - Šmahel, F. 2002: Člověk v českém středověku. In: Člověk českého středověku, Praha, 9-24.

Nováček, K. 2006: Starobylá a ještě starobylejší: vytváření historického významu rotundy sv. Petra ve Starém Plzenci během 20. století. In: *Archaeologica Pragensia* 18, Praha, 123-141.

Petráň, J. - Petráňová, L. *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha.

Podlaha, A. 1900: *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátků IX, Politický okres Rokycanský*. Praha.

Profous, A. 1954: *Místní jména v Čechách. Díl 1, A - H. jejich vznik, původní význam a změny*. 2000: Praha (Československá akademie věd).

Profous, A. 1949: *Místní jména v Čechách. Díl 2, CH-L. jejich vznik, původní význam a změny*. Praha (Československá akademie věd).

Profous, A. 1951: *Místní jména v Čechách. Díl 3, M-Ř. jejich vznik, původní význam a změny*. Praha (Československá akademie věd).

Profous, A. 1957: *Místní jména v Čechách. Díl 4, S – Ž. jejich vznik, původní význam a změny*. Praha (Československá akademie věd).

Svoboda, J. 1960: *Místní jména v Čechách. Díl 5. jejich vznik, původní význam a změny*. Praha.

Půlpán, M. 2007: *Sławomir Moździoch: Centrální místa v piastovském Polsku. Organizace prostoru v raném středověku jako pramen poznání společensko-hospodářského systému*, <http://web.ff.cuni.cz/ustavy/uprav/pages/semi/pulpan1.pdf> [citováno 12. 1. 2018].

Rožmberský, P. 1996: *Kunčín Hrádek a kostel Všech svatých v Plzni*. In: *Edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa, Plzeň, 1996, 3-4*.

- Rožmberský, P. 2010: Kunčin Hrádek a kostel Všech svatých v Plzni. Plzeň.
- Rožmberský, P.-Chmelíř, V. 2012: kostel sv. Martina. In: Všeruby u Plzně 1212–2012, Mariánská Týnice, 160-162.
- Řezníčková, Z. 2005: Putování Prácheňskem. Horažďovice.
- Sedláček, A. 1998: Místopisný slovník historický Království českého. Praha.
- Sedláček, A. 1998: Místopisný slovník historický Království Českého. Praha.
- Schmid, H. F. 1926: Die rechtlichen Grundlagen I. Bern.
- Smetánka, Z. 2004: Legenda o Ostojovi: Archeologie obyčejného života. Praha.
- Sommer, J. 1989: Nástin problematiky studia středověkých opevněných kostelů. In: Zpráva Kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy, 2, Muzeum hlavního města Prahy, Praha, 2-3.
- SOMMER, J. 2004: Počátky tribun ve venkovských pozdně románských kostelech. Pokus o diskusi na základě výpovědi hmotných pramenů. In: Hláska. Zvláštní číslo věnované konferenci Dějiny staveb, Nečtiny, 9.
- SOMMER, J. 2004: Vlastnický kostel na návrší? In: Česká placka 28. <http://ceskaplacka.sweb.cz/archiv/placka28.htm> [citováno 19. 3. 2018].
- Sommer, P. 1997: Raně středověká 'ecclesia lignea' a archeologie. In: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám doc. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc., red. Pavel Michna – Rostislav Nekuda – Josef Unger, Brno, 276–278.
- Sommer, P. 2006: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. Praha.
- Stejskal, K. 2003: Dějiny umění. Umění na dvoře Karla IV. Praha.
- Syrový, B. a kol. 1974: Architektura- svědectví dob. Praha.
- Šimek, F. – Janáček, J. 1963: Cestopis tzv. Mandevilla. Praha.

Šimák, J. V. 1938: České dějiny: Středověká kolonisace v zemích českých. Praha.

Široký, R. a kol. 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města pod přemyslovským hradem, Archeologické rozhledy LVI, 809-820.

Štefan, I. – Varadzin, L. 2007: Počátky farní organizace ve výpovědi archeologie v Čechách a na Moravě. In: Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku, red. Jan Hrdina – Blanka Zilynská, Praha, 45–47.

Štefan, I. – Varadzin, L. 1977: Počátky farní organizace v Čechách a na Moravě ve výpovědi archeologie, In: Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku, Praha, 33-53.

Vaněk- Hostaš 1907: Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XVII, Politický okres Domažlický. Praha.

Vařeka, P. a kol. 2015: Archeologie zmizelého: Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku. Plzeň.

Vařeka. P, 2006: Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku I. Plzeň.

Vávra, I. 1973: Řezenská a norimberská cesta, Historická geografie 11, 31 – 100.

Voženílek, V. 1998: Geografické informační systémy I. Pojetí, historie, základní komponenty. Olomouc.

Žemlička, J. 2002: Počátky Čech královských. Praha.

Žemlička, J. 2007: Čechy v době knížecí 1034-1198, Praha.

12.1 Internetové zdroje

<http://www.arcgis.com> 13. 2. 2018

<https://mapy.cz> 22. 3. 2018

<http://www.cirkevnimapy.cz/> 22. 3. 2018

https://is.muni.cz/el/1421/jaro2010/AEA_59/um/ZSV_Rokycansko.pdf 22. 3. 2018

<http://kaplicky.pension11.com> 20. 4. 2018

<http://znicenekostely.cz/> 12. 3. 2018

<https://www.turistika.cz/> 14. 3. 2018

<http://www.kostelycz.cz> 21. 3. 2018

<http://www.sumava.cz/> 20. 4. 2018

<https://www.npu.cz> 5. 3. 2018

<http://vesnickoma.blog.cz> 20. 3. 2018

<http://www.farnostdysina.cz/?q=node/90> 22. 03. 2018

<http://kaplicky.pension11.com> 21. 12. 2017

<http://www.cestyapamatky.cz> 22. 12. 2017

<http://www.turisturaj.cz> 12. 03. 2018

<https://cs.wikipedia.org> 22. 02. 2018

<http://www.turistika.cz> 14. 03. 2018

<http://www.masposumavi.cz> 29. 03. 2018

<http://www.pamatkopin.cz> 22. 03. 2018

<http://www.obec-nezdice.cz> 19. 03. 2018

<http://mapio.net/pic/p-87052563/> 21. 01. 2018

<http://mujweb.cz/farnostplzenec/plzenec.htm> 23.04 2018

www.bcb.cz 23. 04. 2018

13. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Obr. 1. Plzeňský kraj, vyznačené zájmové území

Obr. 2. Počet sídel po padesátiletých intervalech

Obr. 3. Počet sídel rozdělen do tří horizontů

Obr. 4. Odvod papežských desátků v groších (okr. Plzeň město)

Obr. 5. Odvod papežských desátků v groších (okr. Plzeň - jih)

Obr. 6. Odvod papežských desátků v groších (okr. Plzeň - sev)

Obr. 7. Odvod papežských desátků v groších (okr. Rokycany)

Obr. 8. Odvod papežských desátků v groších (okr. Tachov)

Obr. 9. Odvod papežských desátků v groších (okr. Klatovy)

Obr. 10. Odvod papežských desátků v groších (okr. Domažlice)

Obr. 11. Hustota osídlení dnešního Plzeňského kraje do roku 1250. Červený bod označuje Plzeň, čísla v polygonech ukazují na počet sídelních jednotek

Obr. 12. Největší koncentraci sídel do r. 1250 s ohledem na výměru (Plzeň sever)

Obr. 13. Největší koncentraci sídel do r. 1250 s ohledem na výměru II. (Plzeň sever)

Obr. 14. Model hustoty osídlení do roku 1400, Červený bod označuje Plzeň, čísla v polygonech ukazují na počet sídelních jednotek

Obr. 15. Výměra do roku 1500, Červený bod označuje Plzeň, čísla v polygonech ukazují na počet sídelních jednotek

Obr. 16. Model osídlení do roku 1500 s vyznačenými nově zaznamenanými sídly

Obr. 17. Oblast Rokycanska do roku 1250

Obr. 18. Oblast Rokycanska do roku 1400

Obr. 19. Oblast Rokycanska do 1500

Obr. 20. Zaniklé vesnice na Rokycansku

Obr. 21. Síť románských kostelů do roku 1250 ve vztahu k osídlení (červené body- sídla s kostely)

Obr. 22. Síť gotických kostelů do roku 1400 ve vztahu k osídlení (červené body- sídla s kostely)

Obr. 23 Síť gotických kostelů do roku 1500 ve vztahu k osídlení (červené body- sídla s kostely)

Obr. 24. Hustota románských kostelů na Plzeňsku

Obr. 25. Hustota osídlení do roku 1250 na Plzeňsku

Obr. 26. Kunčin hrádek, usedlosti na předpolí (Plzeň) - rekonstrukce

Obr. 27. Středověká vesnice- Cesty rytíře Mandevilly, Čechy před rokem 1420 (převzato z: Šimek – Janáček 1963)

Obr. 28. Albrechtice u Sušice, kostel Panny Marie, 2. čtvrtina 13. stol, Merhautová 1971, 91-91 (převzato z: <http://kaplicky.pension11.com>)

Obr. 29. Albrechtice u Sušice, půdorys kostela Panny Marie, 2. čtvrtina 13. stol, Merhautová 1971, 91-91 (Převzato: Hostaš, K.- Vaněk, F. 1990: Soutis památek historických a uměleckých v Království Českém, sv. 12 Politický okres Sušický, Archaologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha.)

Obr. 30. Bernartice, kostel sv. Petra a Pavla, konec 12. stol., Merhautová 1971, 94 (převzato z: <https://www.turistika.cz>)

Obr. 31. Bor, kostel sv. Jana Křtitele, z pol. 13. století (převzato z: <https://www.turistika.cz/>)

Obr. 32. Budějovice, kostel sv. Petra a Pavla, mezi lety 1240 – 1250 (převzato z: www.mapy.cz, www.hrady.cz)

Obr. 33. Bukovec, kostel Nanebevzetí P. Marie, románský kostel z 12. stol, Merhautová 1971, 101 (převzato z: <http://www.kostelycz.cz>)

Obr. 34. Bukovník, kostel sv. Václava, 12. - 13. stol., Merhautová 1971, 101 (převzato z: <http://www.sumava.cz/>)

Obr. 35. Dolany, kostel sv. Petra a Pavla, pozdně románský kostel, Líbal 2001, 76 (převzato z: <https://mapy.cz/>)

Obr. 36. Dolní Jamné, kostel sv. Petra a Pavla, pozdně románský, Líbal 2001, 77 (převzato z: <https://mapy.cz/>)

Obr. 37. Horšov, Všech svatých, pozdně románský kostel, Líbal 2001, 106 (převzato z: <https://www.npu.cz>)

Obr. 38. Hejná, kostel sv. Filipa a Jakuba, 1. pol. 13. stol, Merhautová 1971, 121 (převzato z: <http://kaplicky.pension11.com>)

Obr. 39. Holostřevy, kostel sv. Mikuláše, konec 12. stol., Merhautová 1971, 122 (převzato z: <http://www.mapy.cz>)

Obr. 40. Hrádek, kostel sv. Jakuba, konec 13. stol. (převzato z: <http://www.mapy.cz>)

Obr. 41. Hradešice, kostel Proměnění Páně, konec 12. stol. - až poč. 13. stol, Merhautová 1971, 125 (převzato z: <http://www.mapy.cz>)

Obr. 42. Chanovice, kostel sv. Kříže, konec 12. stol, Mencl 1978, 48 (převzato z: <http://www.mapy.cz>)

Obr. 43. Klatovy, kostel sv. Jiří, 12. stol, Merhautová 1971, 141 (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 44. Kolinec, kostel sv. Jakuba Většího, konec 12. stol., Merhautová 1971, 142 (převzato z: <http://www.mapy.cz>)

Obr. 45. Kozojedy, kostel sv. Martina, 1. pol. 13. stol., Merhautová 1971, 149 (převzato z: <http://www.cestyapamatky.cz>)

Obr. 46. Kralovice, kostel sv. Petra a Pavla, pol. 13. stol. (převzato z: <http://www.turisturaj.cz>)

Obr. 47. Krašov, kostel sv. Ondřeje, konec 12. stol. - poč. 13. stol., Merhautová 1971, 149 (převzato z: <https://cs.wikipedia.org>)

Obr. 48. Krsy, kostel sv. Vavřince, pol. 13. stol., Líbal 2001, 208 (převzato z: <https://www.mapy.cz>)

Obr. 49. Křišťín, kostel sv. Matouše, pol. 13. stol., Líbal 2001, 208 (převzato z: www.turistika.cz)

Obr. 50. Kvášňovice, kostel sv. Bartoloměje, druhá čtvrtina- pol. 13. stol., Merhautová 1971, 150 (převzato z: <http://www.masposumavi.cz>)

Obr. 51. Lesná, kostel sv. Mikuláše, pol. 13. stol. (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 52. Letiny, kostel sv. Prokopa, před r. 1300 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 53. Luková, kostel sv. Jiří, 11. stol? nepodložené, Merhautová 1971, 162, (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 54. Malý Bor, sv. Máří Magdalény, 1. čtvrtina 13. stol., Merhautová 1971, 164, (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 55. Mlázovy, sv. Jana Křtitele, před r. 1300 (převzato z: <http://www.sumava.cz>)

Obr. 56. Mouřenec, sv. Mořice, 12. - 13. stol., Mencl 1978, 46 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 57. Myslív, Nanebevzetí P. Marie, třetí čtvrtina 12. stol., Merhautová 1971, 173 (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 58. Nečtiny, sv. Jakuba Většího, r. 1290 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 59. Nezamyslice, Nanebevzetí P. Marie, konec 12. st, Merhautová 1971, 178 (převzato z: <http://www.sumava.cz>)

Obr. 60. Nýrsko, kostel sv. Tomáše, před 13. stol. (převzato z: www.mapy.cz, www.sumava.cz)

Obr. 61. Petrovice u Sušice, sv. Vojtěcha, kol. r. 1300, Merhautová 1971, 189 (převzato z: www.sumava.cz)

Obr. 62. Planá, Zvěstování P. Marie, pozdně románský, Líbal 2001, 326 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 63. Plzeň – Doubravka, kostel sv. Jiří, kol. r. 922, Merhautová 1971, 194-195 (dostupné z: <http://mapio.net/pic/p-87052563/>)

Obr. 64. Plzeň – Doubravka, půdorys kostela kostel sv. Jiří, kol. r. 922, Merhautová 1971, 194-195, (Převzato z: E.F. Beneš, 1926 (in J. Hajšman: Zapomenuté hrady, tvrže a místa 38 - Panský dvůr a kostel sv. Jiří v Plzni - Doubravce , Nadace České hrady, Plzeň 2007, www.hrady.cz)

Obr. 65. Potvorov, kostel sv. Mikuláše, před rokem 1250 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 66. Racov, kostel sv. Martina, pol. 13. stol. (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 67. Rokycany, kostel P. Marie Sněžné, r. 1110, Merhautová 1971, 301 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 68. Řesanice, kostel Všech svatých, pol. 13. stol, Mencl 1978, 44 (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 69. Skviřín, sv. Petra a Pavla, kol. r. 1225, Merhautová 1971, 311 (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 70. Srbice, kostel sv. Víta, Kol. r. 1240, Líbal 2001, 458 (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 71. Starý Plzeňec, rotunda sv. Petra a Pavla, sv. Petra- třetí čtvrtina 10. st., Merhautová 1972, 322-324 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 72. Starý Plzeňec, rotunda sv. Petra a Pavla, třetí čtvrtina 10. stol., Merhautová 1972, 322-324 (převzato z: Nováček 2006, 129)

Obr. 73. Situační plán lokality Starý Plzeňec (Převzato z: V. Čtverák, M. Lutovský, M. Slabina, L. Smejtek: Encyklopedie hradišť v Čechách, Libri, Praha 2003; www.hrady.cz). A-akropole; Pd-dolní předhradí; Ph-horní předhradí; 1-kostel sv. Kříže; 2 kostel sv. Vavřince; 3-rotunda sv. Petra, 4-kostel Panny Marie v podhradí)

Obr. 74. Starý Plzeňec, Kostel sv. Vavřince- konec 11. stol., Merhautová 1972, 322-324 (převzato z: Čechura 2015, 13)

Obr. 75. Starý Plzeňec, sv. Kříže, Merhautová 1972, 322-324 (převzato z: Nováček 2004, 98)

Obr. 76. Stráž, kostel sv. Václava, přelom 12./13. stol, (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 77. Stvolny, Narození Panny Marie, přelom 12./13. stol., (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 78. Svojsín, sv. Petra a Pavla, konec třetí- poč. čtvrté čtvrtiny 12. stol., Merhautová 1971, 332-333, (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 79. Švihov, kostel sv. Jiljí, 12. stol., Líbal 2001, 482 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 80. Švihov, půdorys kostela sv. Jiljí, převzato z: půdorys kostela sv. Jiljí, František Kašička podle Anežky Merhautové (in F. Kašička: Sakrální stavby v denním životě našeho středověkého venkova, Archaeologica historica 24, Musejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 1999) (převzato z: www.hrady.cz)

Obr. 81. Úboč, kostel sv. Mikuláše, 13. stol. (převzato z: www.pamatkopin.cz)

Obr. 82. Velhartice, kostel Narození panny Marie, pozdně románský kostel, Gabriel 1868, 247 (převzato z: <http://www.sumavanet.cz>)

Obr. 83. Vícov, kostel sv. Ambrože, r. 1250, Merhautová 1971, 350 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 84. Všeruby, kostel sv. Martina, 2. pol. 12. stol., Kamper- Wirth 1908, 309-309 (převzato z: www.mapy.cz)

Obr. 85. Zborovy, kostel sv. Jana Křtitele, konec 12.- poč. 13. stol., Mencl 1978, 43 (převzato z: www.mapy.cz)

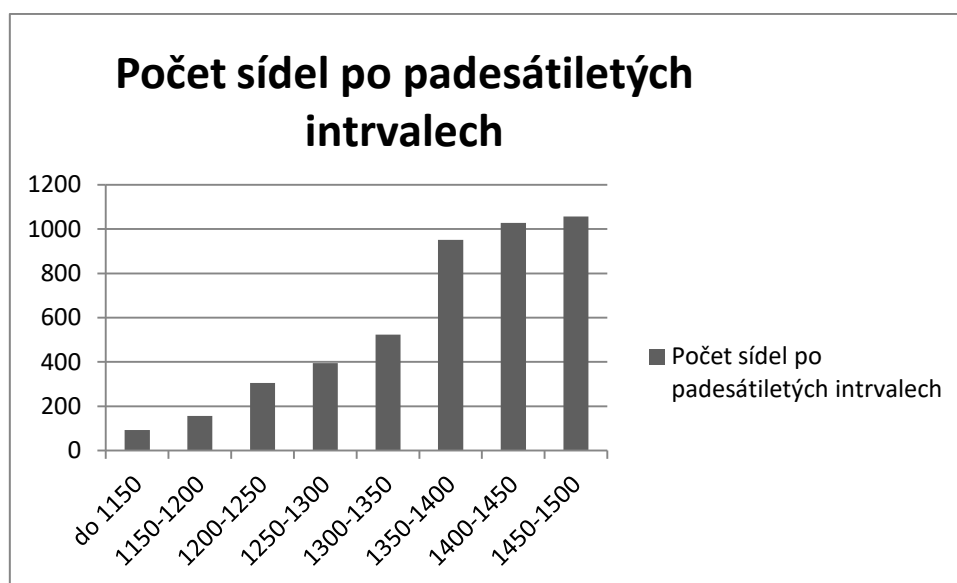
Obr. 86. Zbynice, kostel Zvěstování P. Marie, z pol. 13. stol., Merhautová 1971, 365 (převzato z: <http://www.sumava.cz>)

Obr. 87. Zdouň, kostel sv. Vavřince, třetí čtvrtina 13. stol., Merhautová 1971, 366 (převzato z: www.mapy.cz)

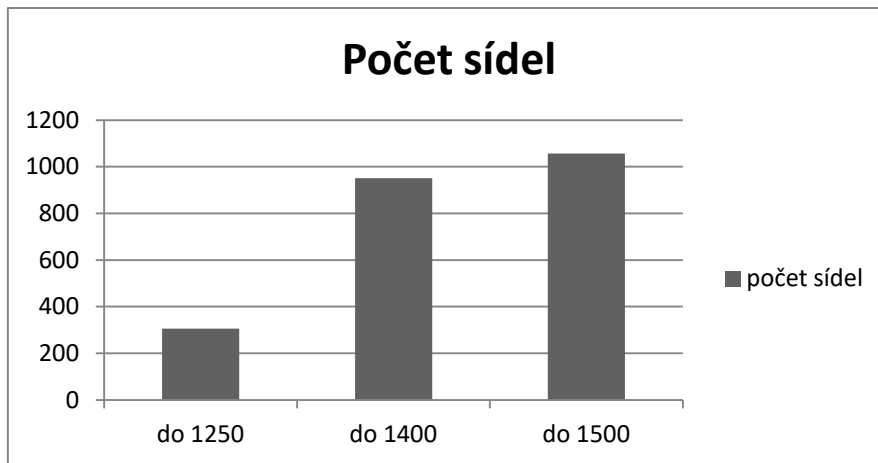
14. PŘÍLOHA



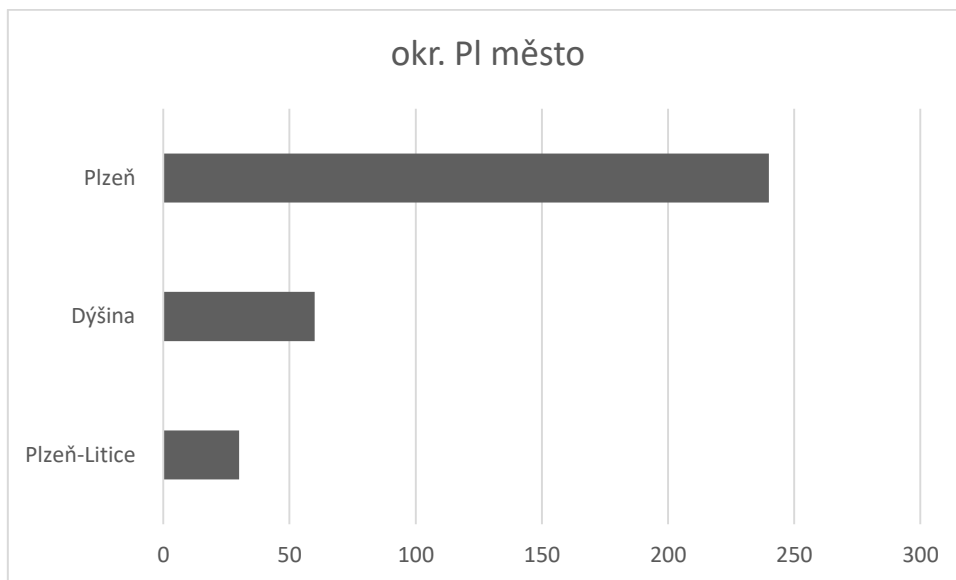
Obr. 1. Plzeňský kraj, vyznačené zájmové území



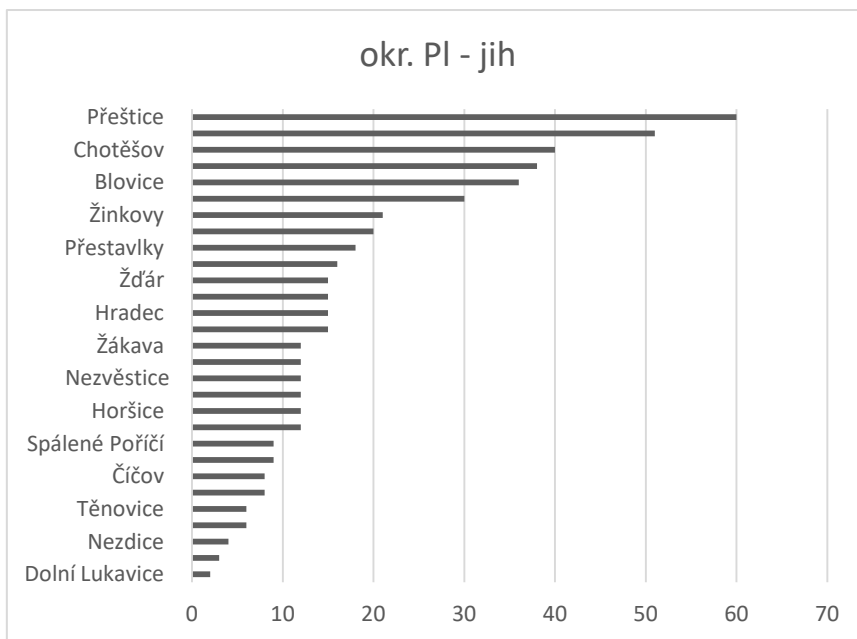
Obr. 2. Počet sídel po padesátiletých intervalech



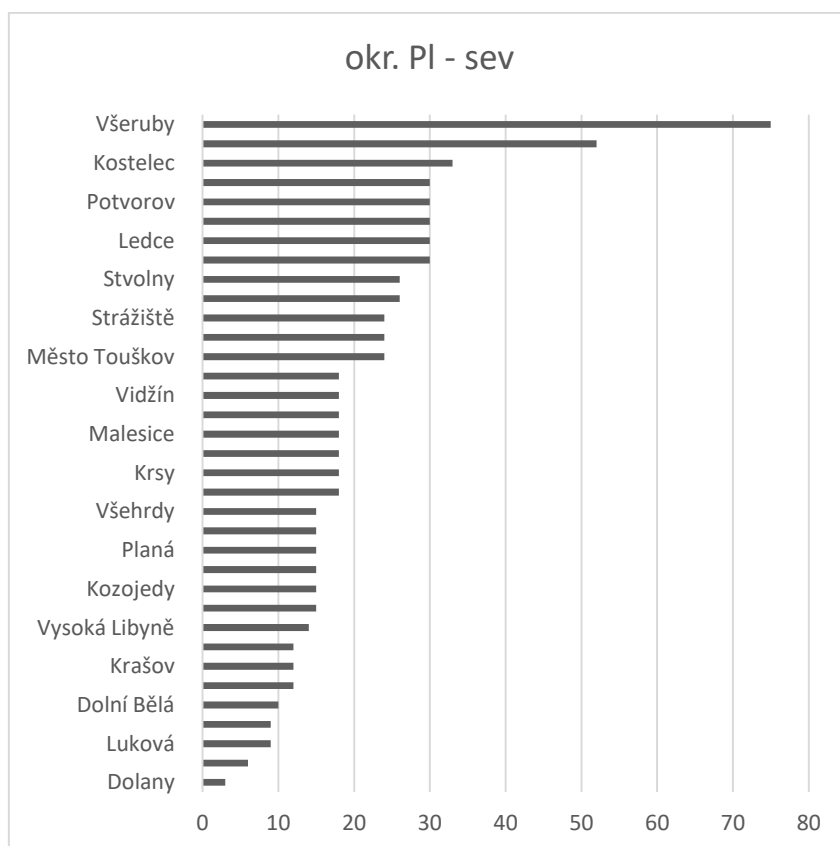
Obr. 3. Počet sídel rozdělen do tří horizontů



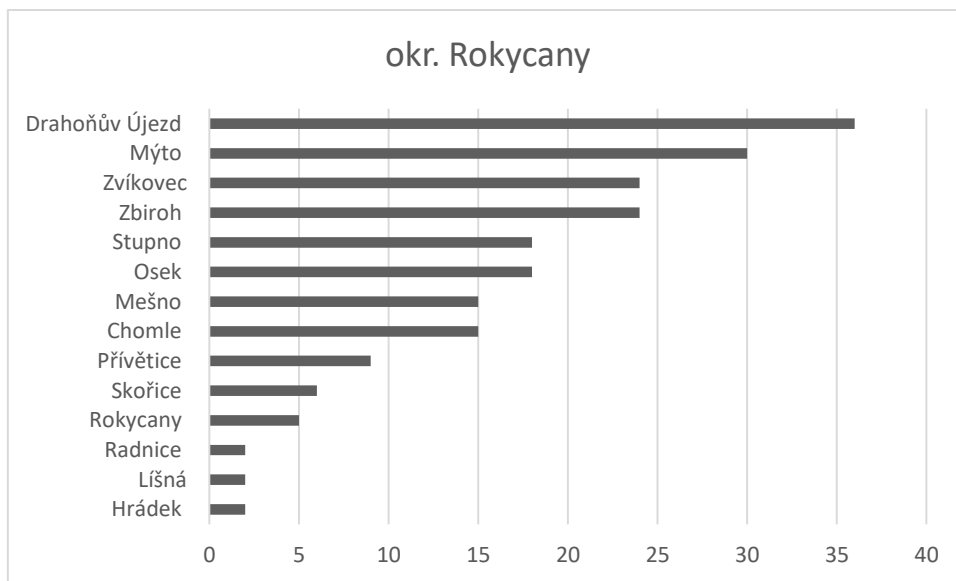
Obr. 4. Odvod papežských desátků v groších (okr. Plzeň město)



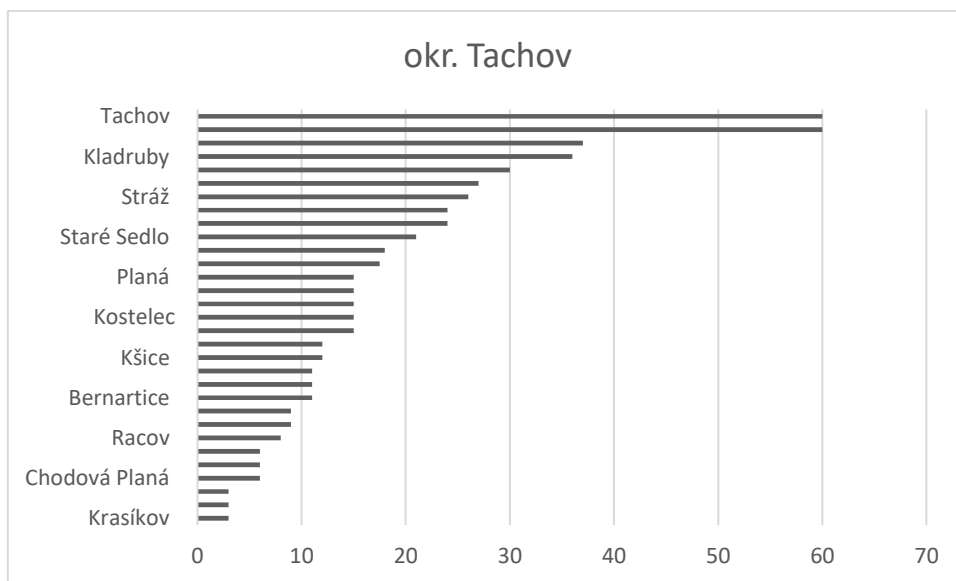
Obr. 5. Odvod papežských desátků v groších (okr. Plzeň - jih)



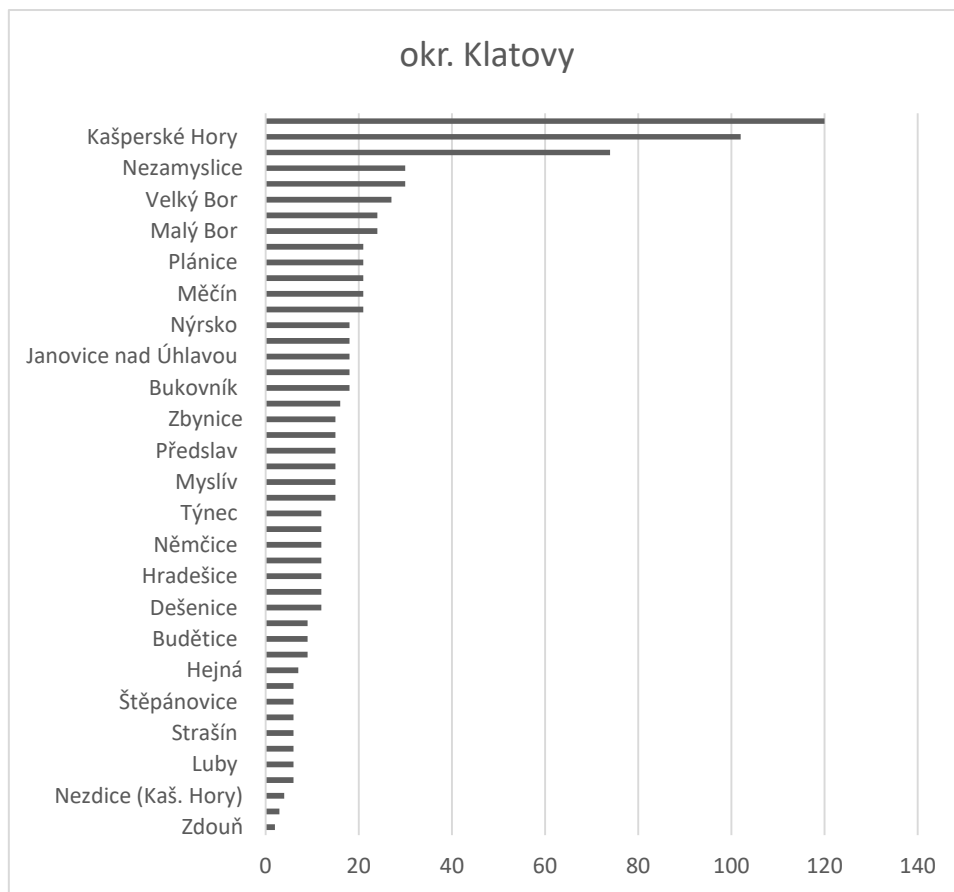
Obr. 6. Odvod papežských desátků v groších (okr. Plzeň - sev)



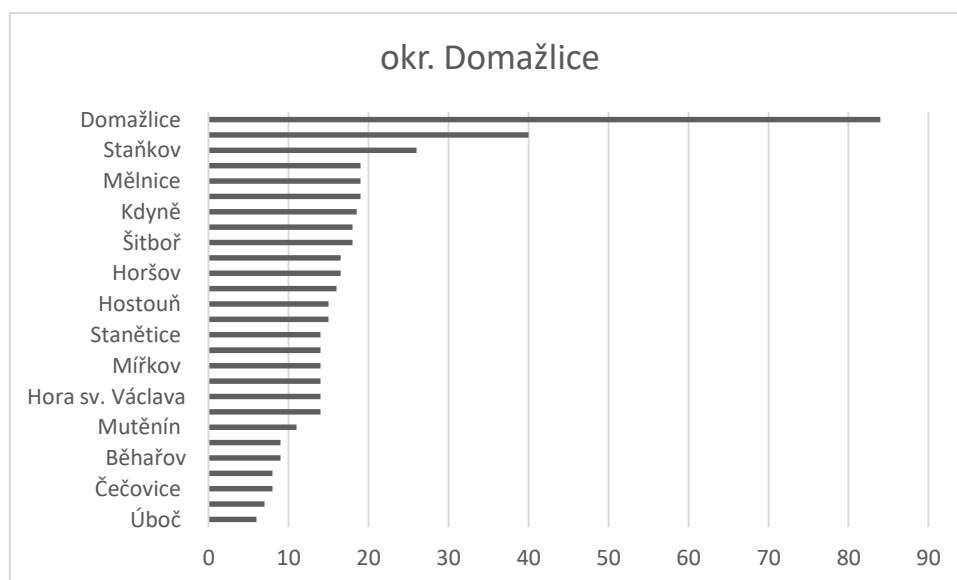
Obr. 7. Odvod papežských desátků v groších (okr. Rokycany)



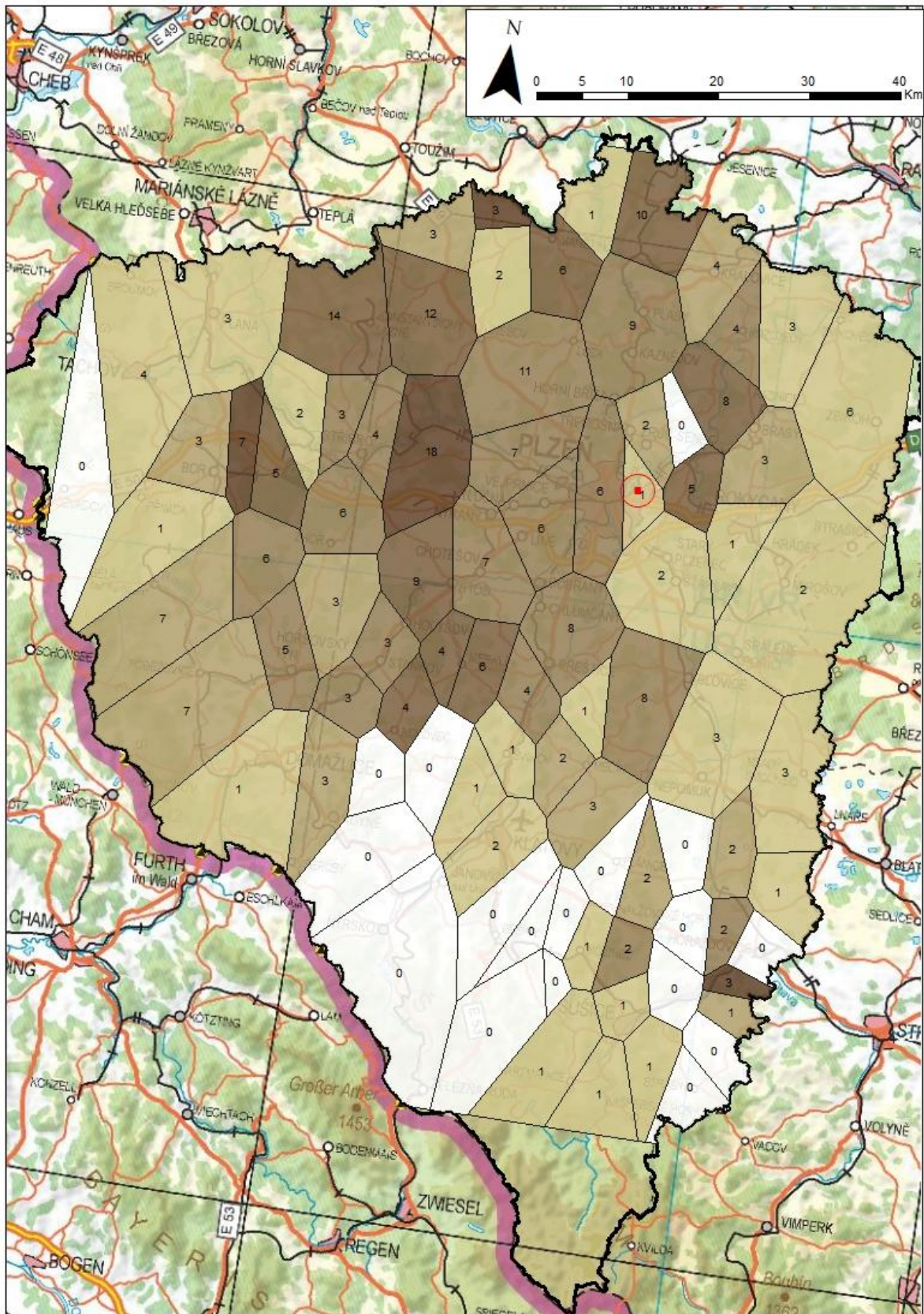
Obr. 8. Odvod papežských desátků v groších (okr. Tachov)



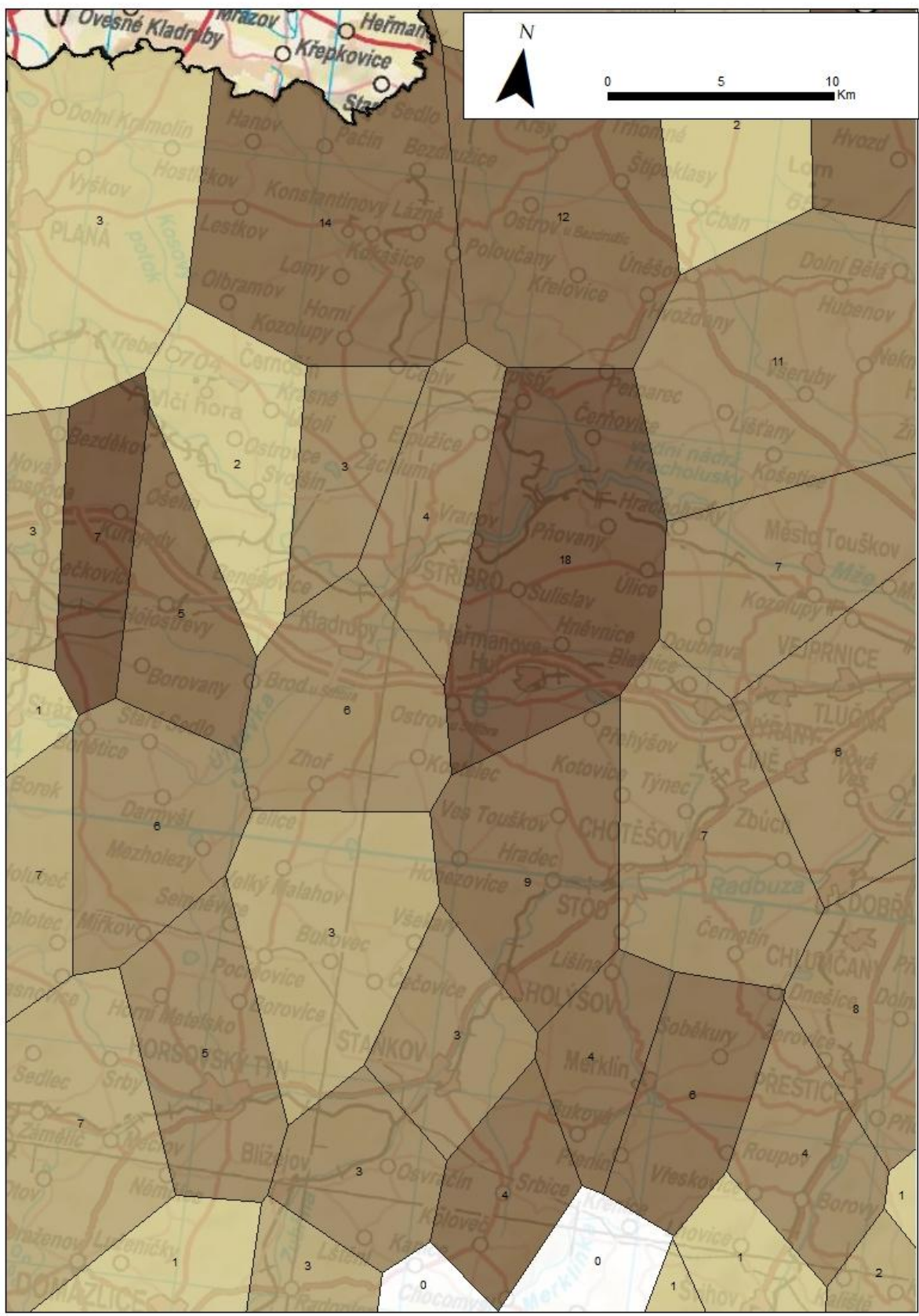
Obr. 9. Odvod papežských desátků v groších (okr. Klatovy)



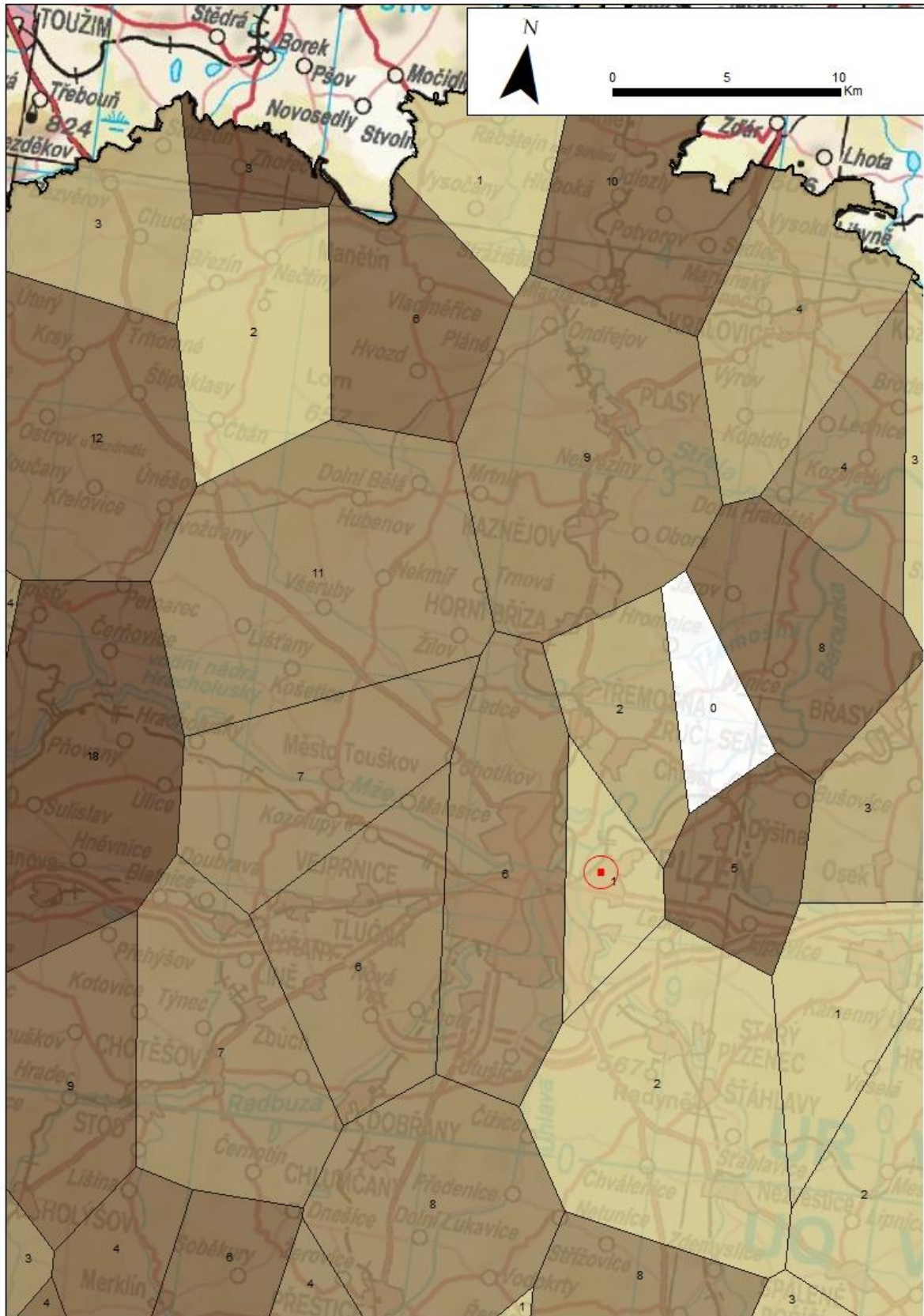
Obr. 10. Odvod papežských desátků v groších (okr. Domažlice)



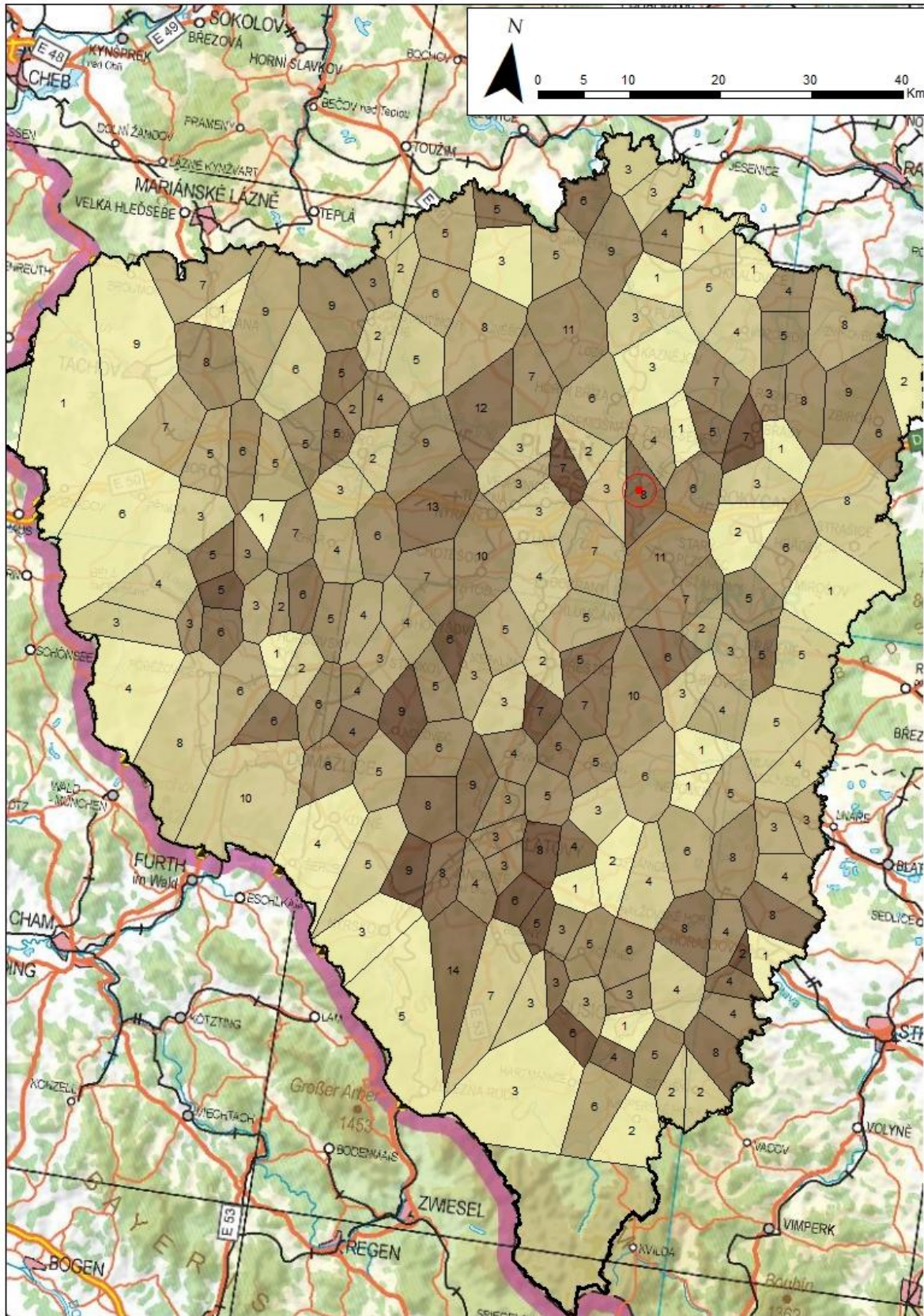
Obr. 11. Hustota osídlení dnešního Plzeňského kraje do roku 1250. Červený bod označuje Plzeň, čísla v polygonech ukazují na počet sídelních jednotek



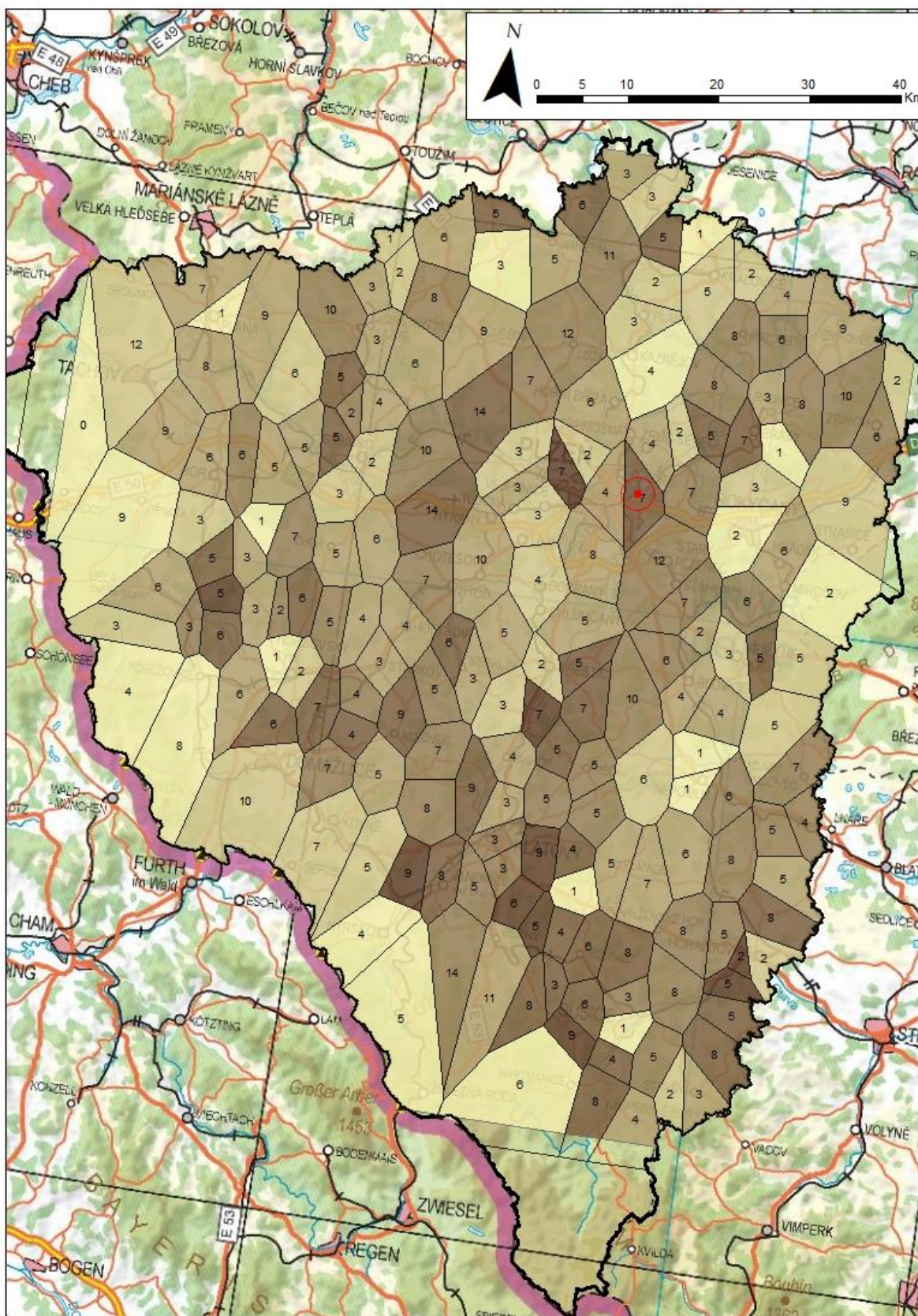
Obr. 12. Největší koncentraci sídel do r. 1250 s ohledem na výměru (Plzeň sever)



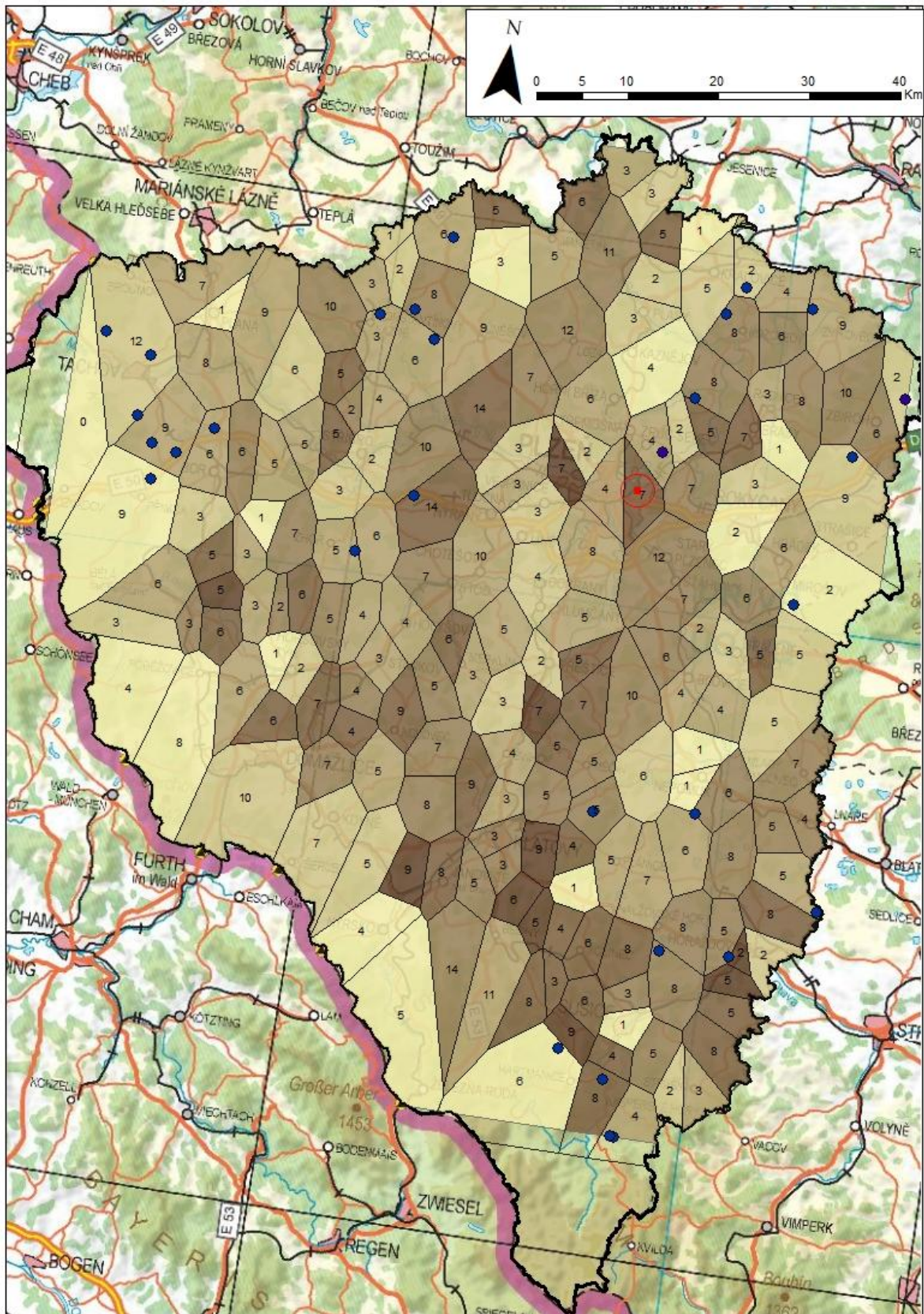
Obr. 13. Největší koncentraci sídel do r. 1250 s ohledem na výměru II. (Plzeň sever)



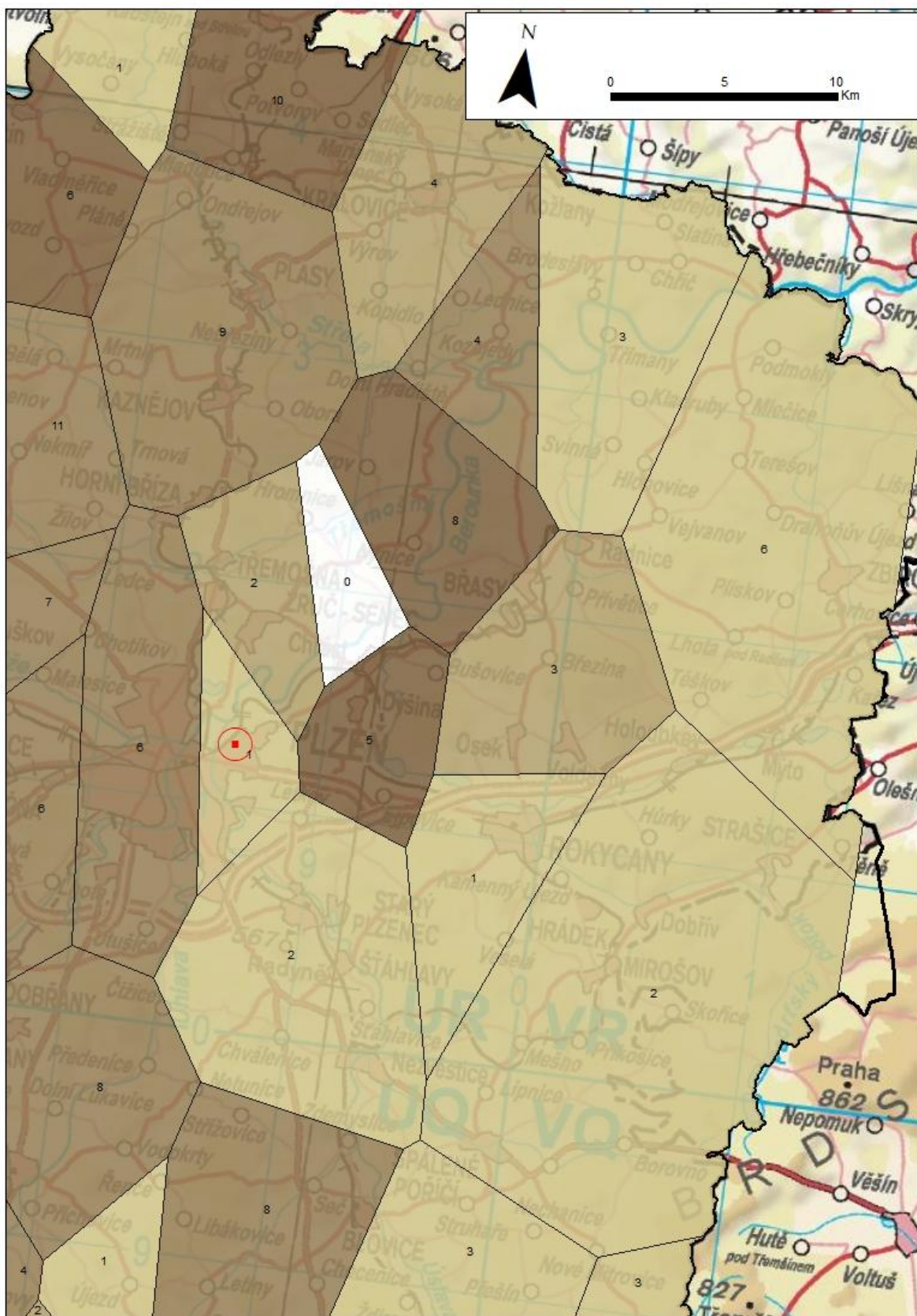
Obr. 14. Model hustoty osídlení do roku 1400, Červený bod označuje Plzeň, čísla v polygonech ukazují na počet sídelních jednotek



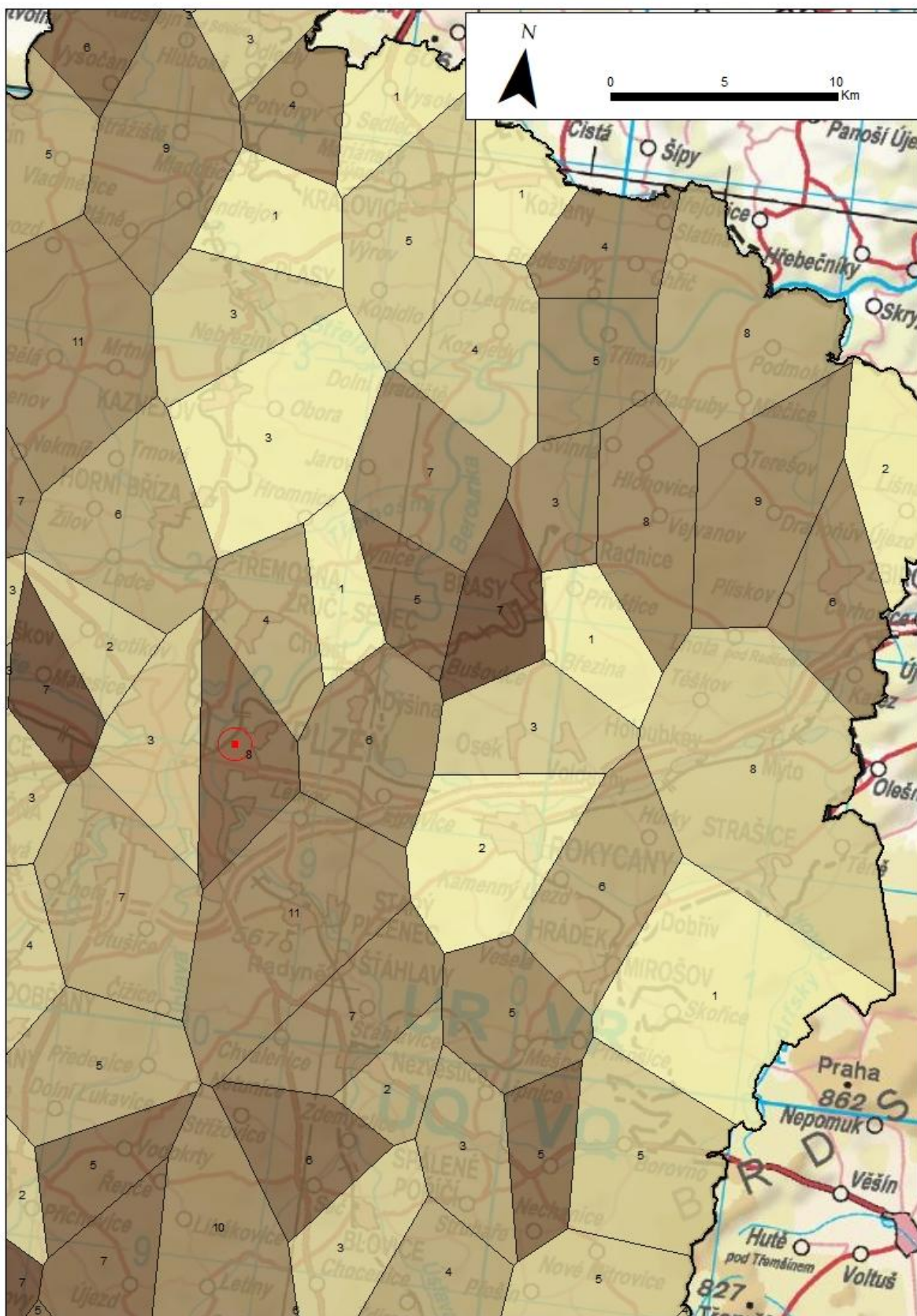
Obr. 15. Výměra do roku 1500, Červený bod označuje Plzeň, čísla v polygonech ukazují na počet sídelních jednotek



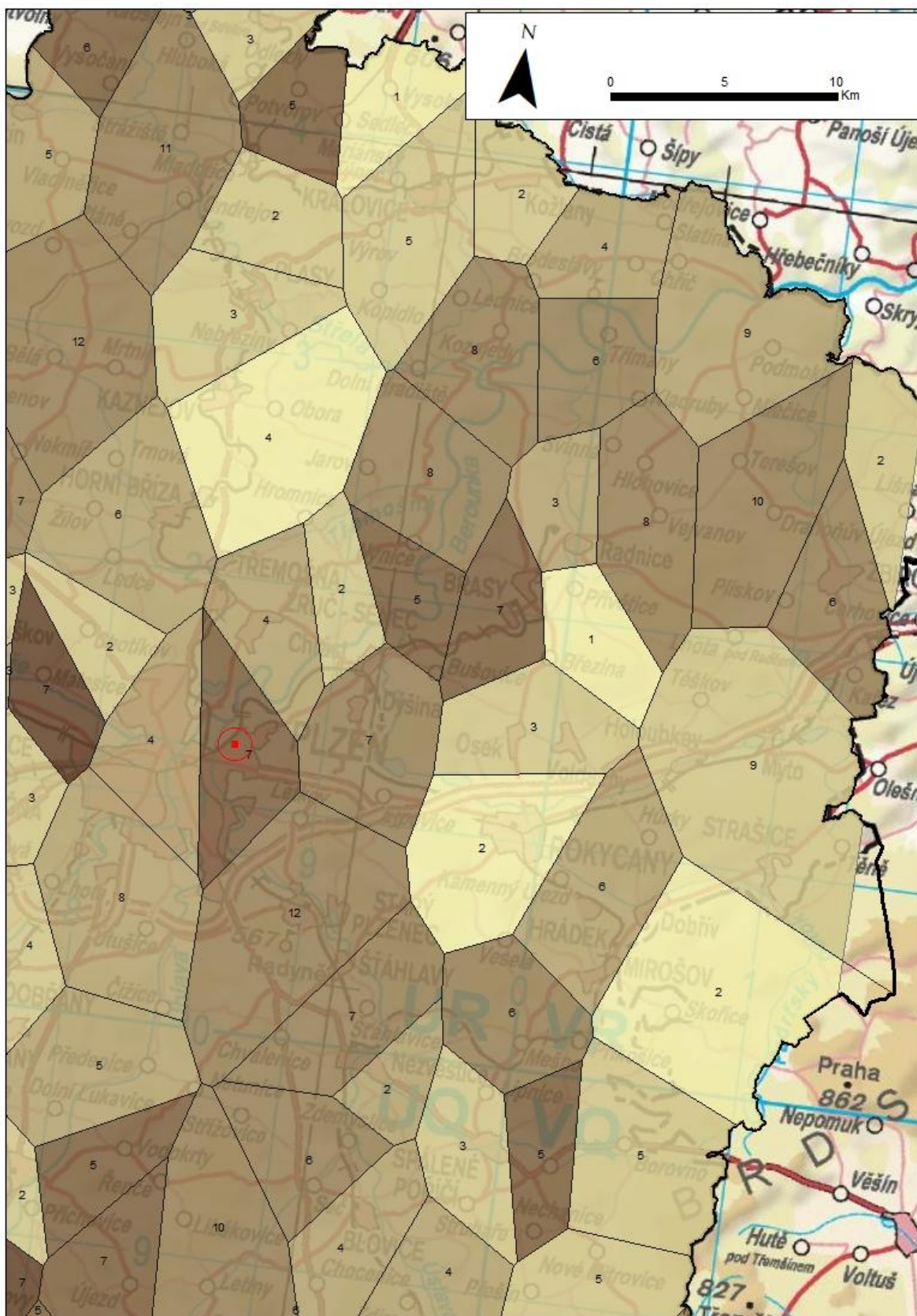
Obr. 16. Model osídlení do roku 1500 s vyznačenými nově zaznamenanými sídly



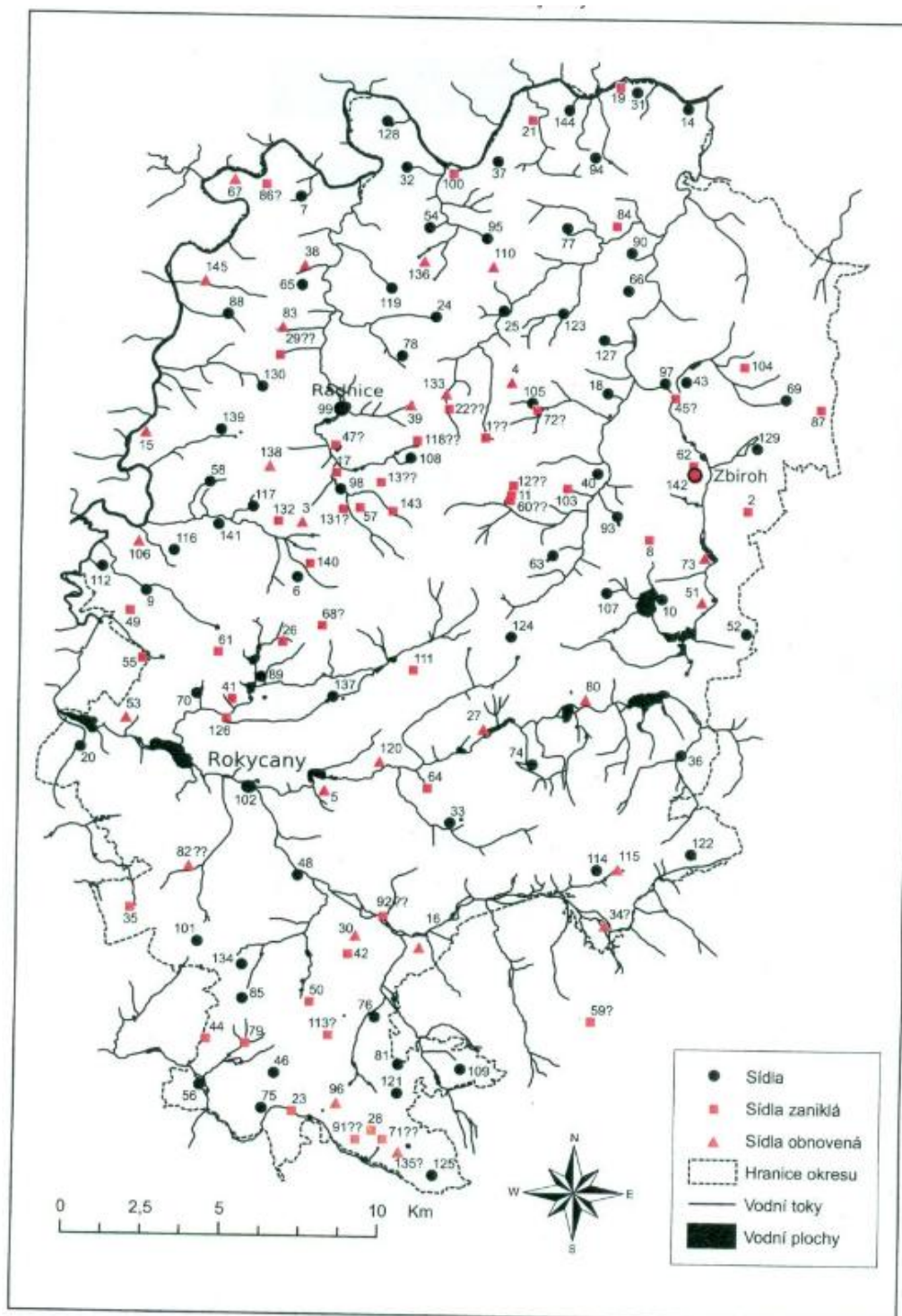
Obr. 17. Oblast Rokycanska do roku 1250



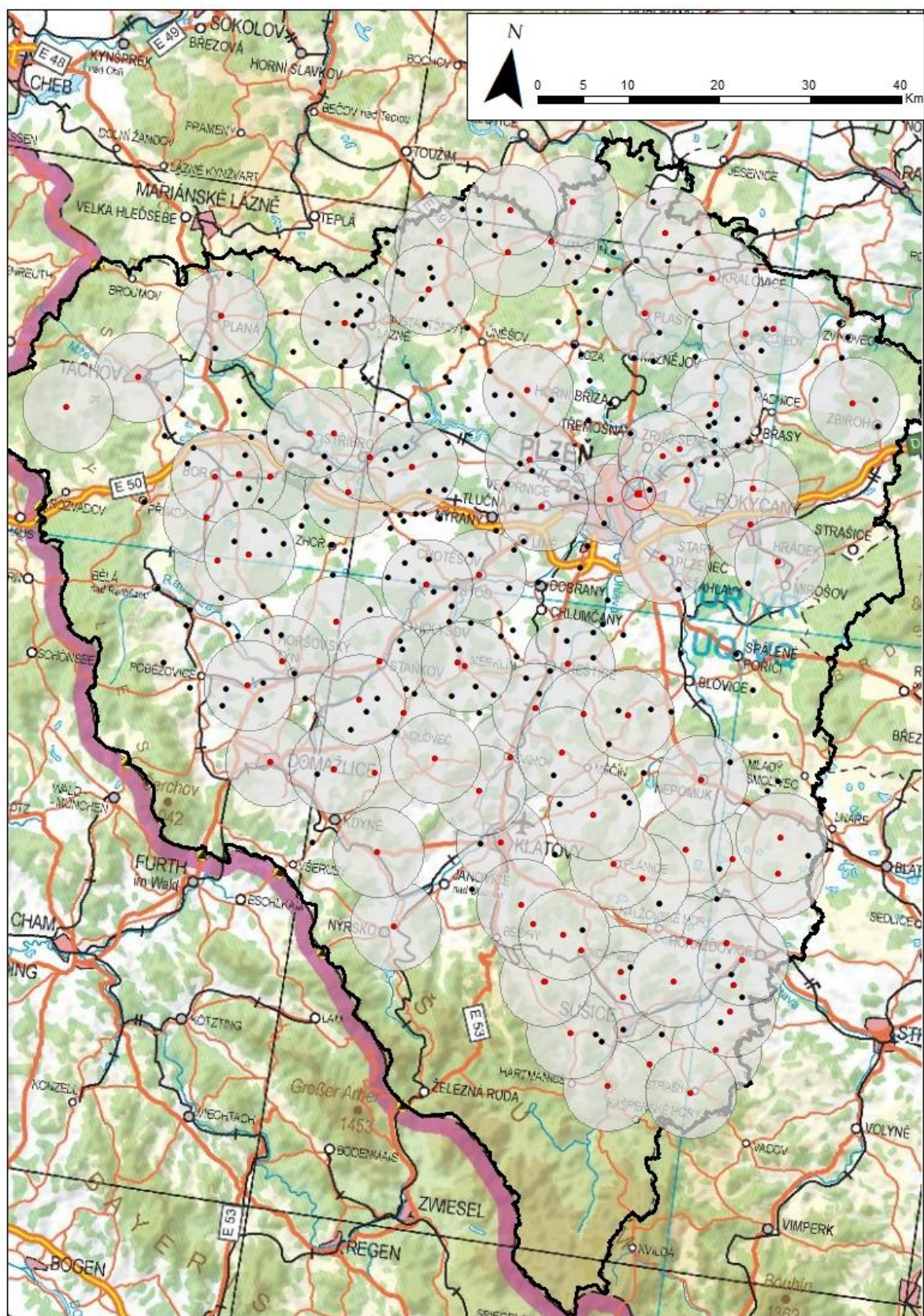
Obr. 18. Oblast Rokycanska do roku 1400



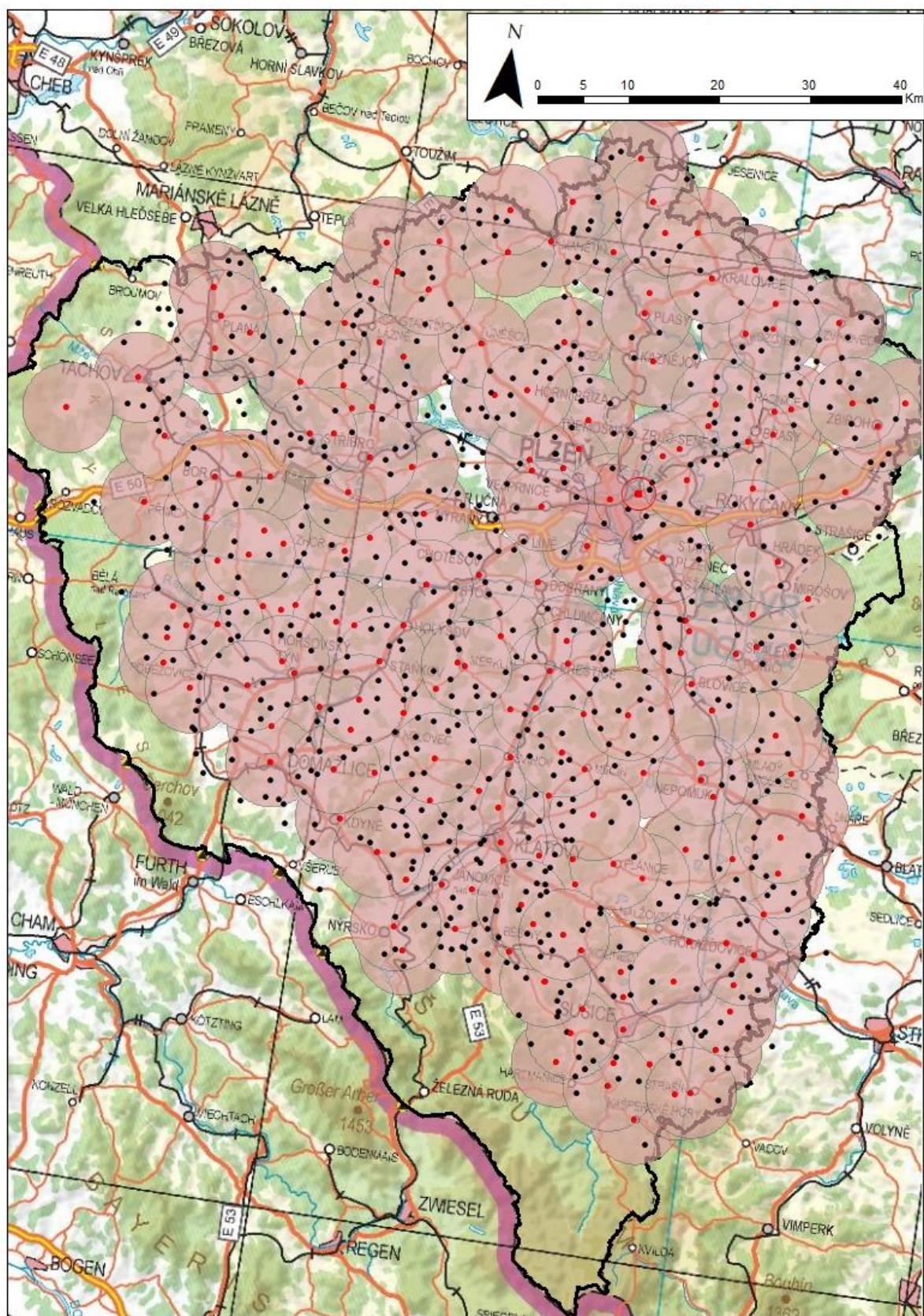
Obr. 19. Oblast Rokycanska do 1500



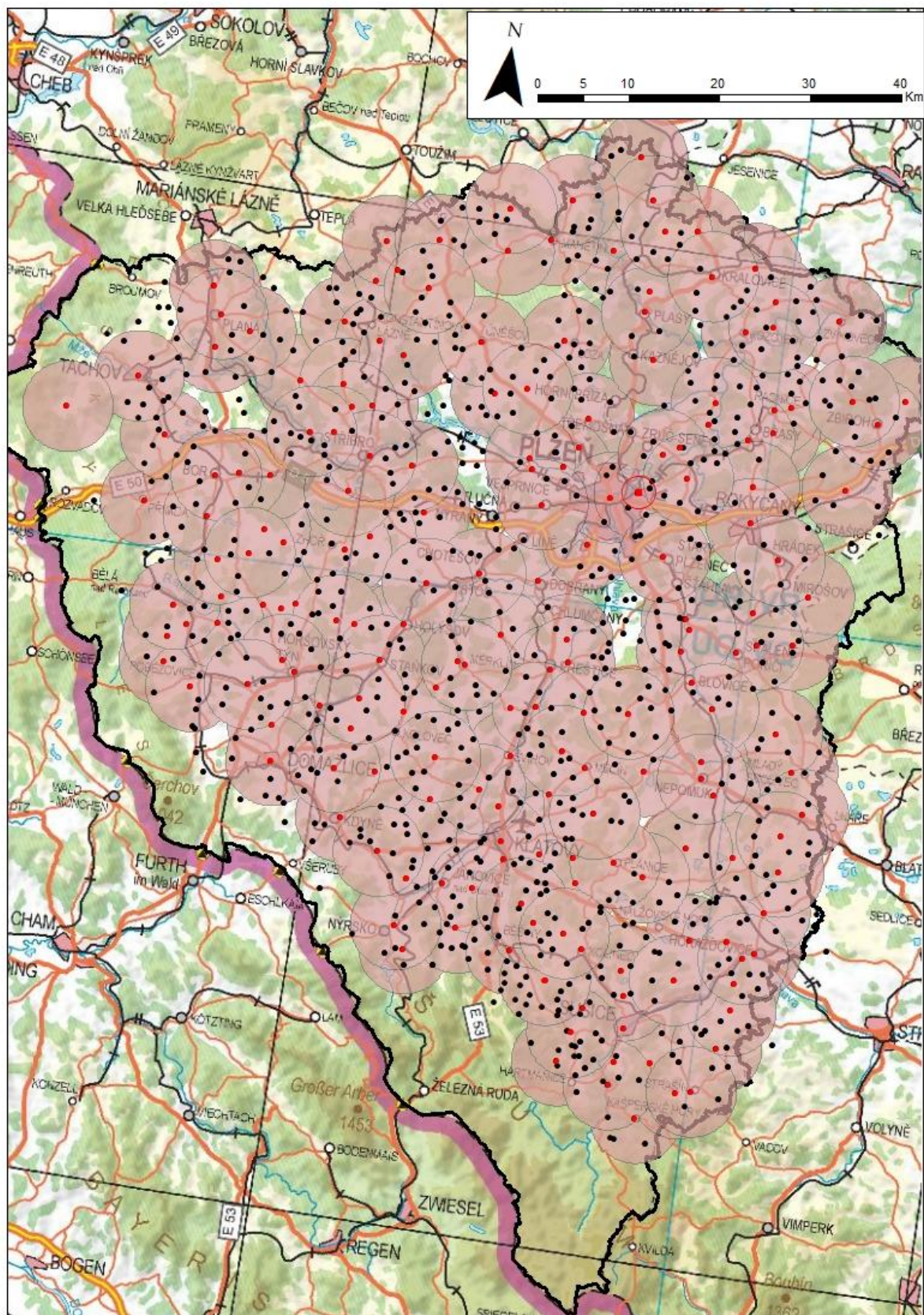
Obr. 20. Zaniklé vesnice na Rokycansku (dostupné z https://is.muni.cz/el/1421/jaro2010/AEA_59/um/ZSV_Rokycansko.pdf)



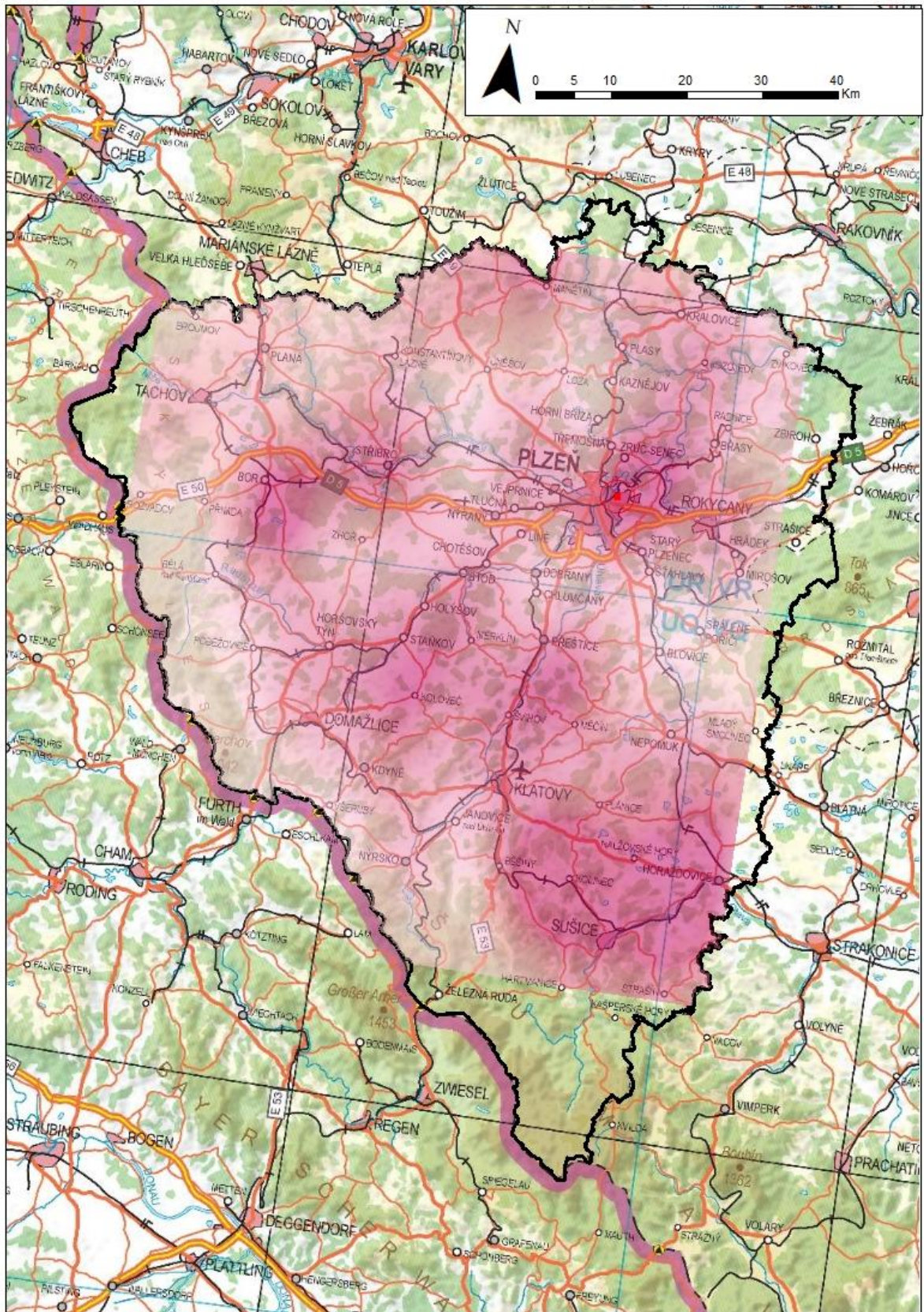
Obr. 21. Síť románských kostelů do roku 1250 ve vztahu k osídlení (červené body- sídla s kostely)



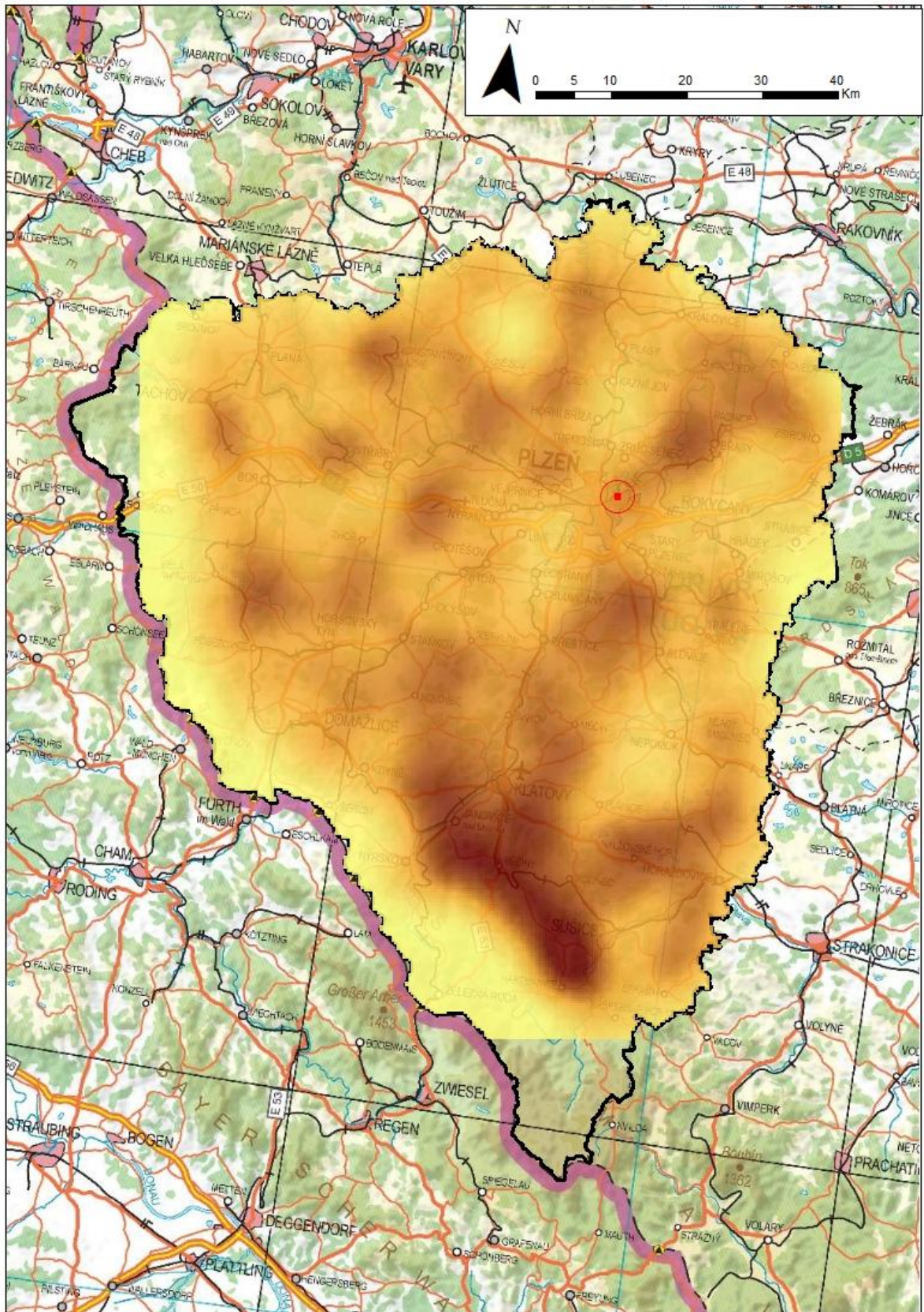
Obr. 22. Síť gotických kostelů do roku 1400 ve vztahu k osídlení (červené body- sídla s kostely)



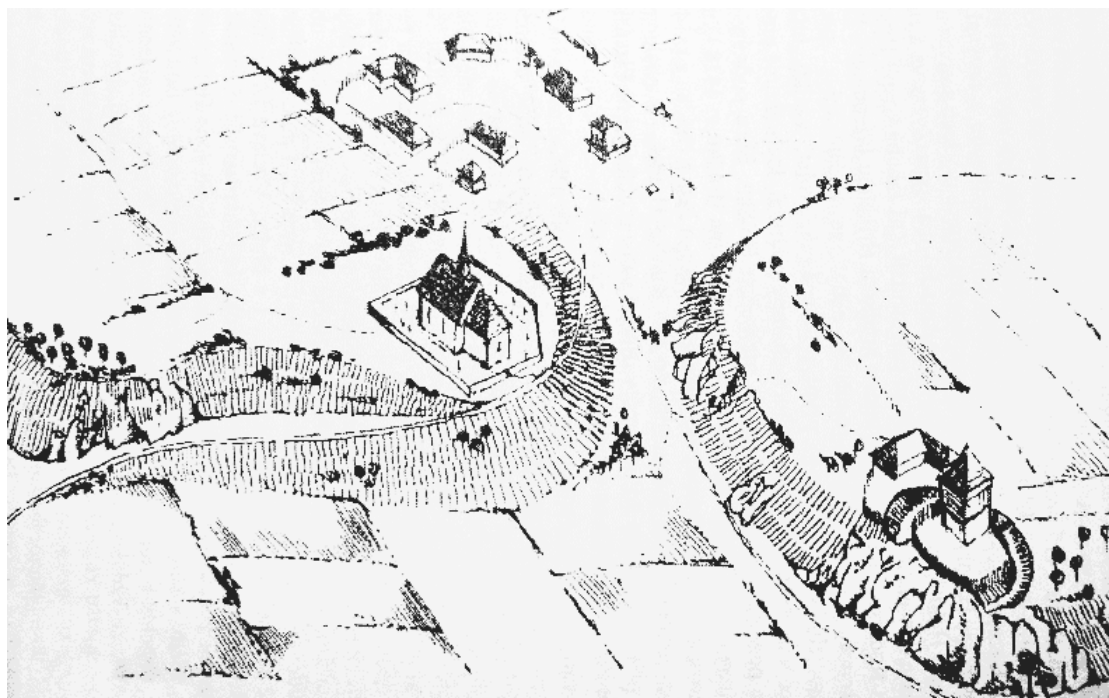
Obr. 23. Síť gotických kostelů do roku 1500 ve vztahu k osídlení (červené body- sídla s kostely)



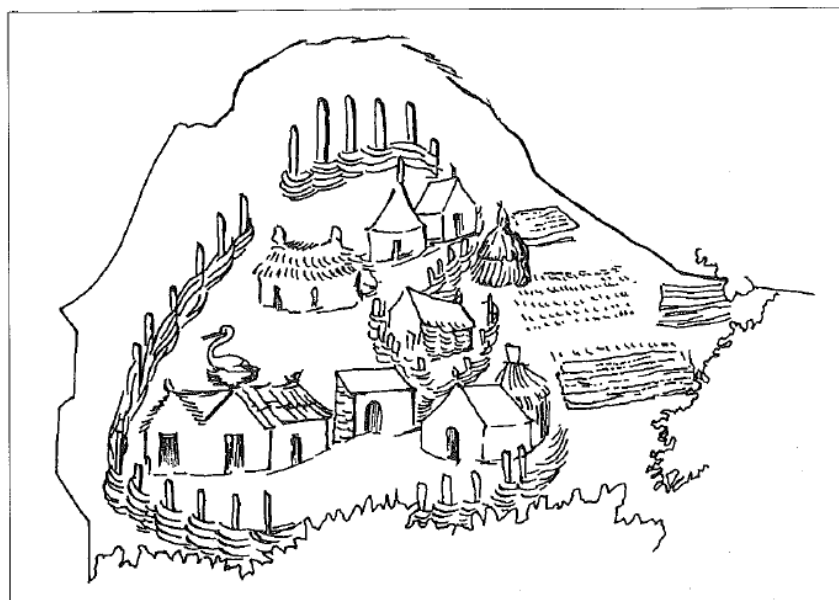
Obr. 24. Hustota románských kostelů na Plzeňsku



Obr. 25. Hustota osídlení do roku 1250 na Plzeňsku



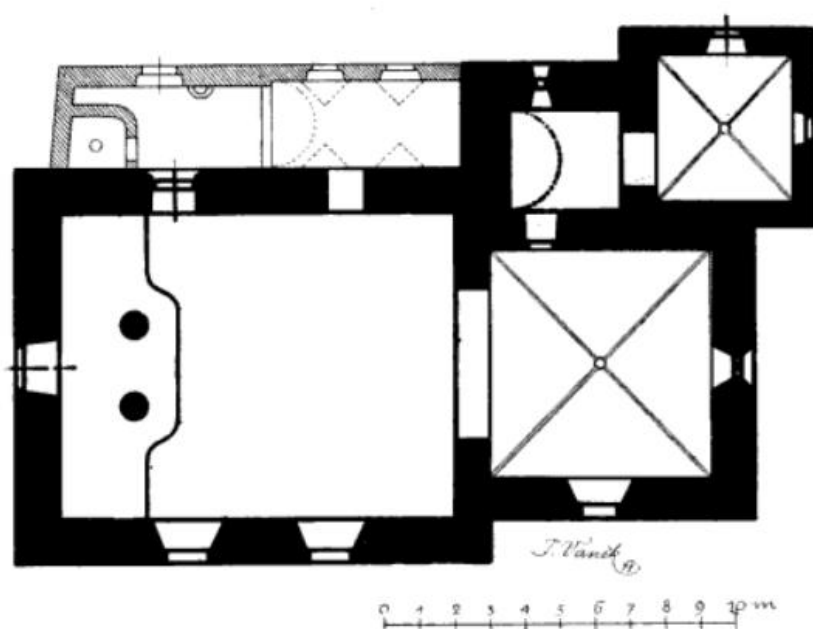
Obr. 26. Kunčín hrádek, usedlosti na předpolí (Plzeň) - rekonstrukce (převzato z: www.hrady.cz)



Obr. 27. Středověká vesnice- Cesty rytíře Mandevilly, Čechy před rokem 1420 (převzato z: Šimek – Janáček 1963)



Obr. 28. Albrechtice u Sušice, kostel Panny Marie, 2. čtvrtina 13. stol,
Merhautová 1971, 91-91 (převzato z: <http://kaplicky.pension11.com>)



Obr. 29. Albrechtice u Sušice, půdorys kostela Panny Marie, 2. čtvrtina 13.
stol, Merhautová 1971, 91-91 (Převzato: Hostaš, K.- Vaněk, F. 1990: Soutis
památek historických a uměleckých v Království Českém, sv. 12 Politický

okres Sušický, Archaologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha.)



Obr. 30. Bernartice – kostel sv. Petra a Pavla, konec 12. stol., Merhautová 1971, 94 (převzato z: <https://www.turistika.cz>)



Obr. 31. Bor, kostel sv. Jana Křtitele, z pol. 13. stol. (převzato z: <https://www.turistika.cz/>)



Obr. 32. Budějovice, kostel sv. Petra a Pavla, mezi lety 1240-1250 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 33. Bukovec, kostel Nanebevzetí P. Marie, románský kostel 12. stol, Merhautová 1971, 101, (převzato z: <http://www.kostelycz.cz>)



Obr. 34. Bukovník, kostel sv. Václava, 12. - 13. stol. Merhautová 1971, 101
(převzato z: <http://www.sumava.cz/>)



Obr. 35. Dolany, kostel sv. Petra a Pavla, pozdně románský kostel, Líbal 2001,
76 (převzato z: <https://mapy.cz/>)



Obr. 36. Dolní Jamné, kostel sv. Petra a Pavla, pozdně románský kostel, Líbal 2001,77 (převzato z: <https://mapy.cz/>)



Obr. 37. Horšov, kostel Všech svatých, pozdně románský kostel, Líbal 2001, 106 (převzato z: <https://www.npu.cz>)



Obr. 38. Hejná, kostel sv. Filipa a Jakuba, 1. pol. 13. stol , Merhautová 1971,
121 (převzato z: <http://kaplicky.pension11.com>)



Obr. 39. Holostřevy, kostel sv. Mikuláše, konec 12. stol., Merhautová 1971,
122 (převzato z: <http://www.mapy.cz>)



Obr. 40. Hrádek, kostel sv. Jakuba, konec 13. stol. (převzato z:
<http://www.mapy.cz>)



Obr. 41. Hradešice, kostel Proměnění Páně, konec 12. stol. - až poč. 13.,
Merhautová 1971, 125 (převzato z: <http://www.mapy.cz>)



Obr. 42. Chanovice, kostel sv. Kříže, konec 12. stol, Mencil 1978, 48 (převzato z: <http://www.mapy.cz>)



Obr. 43. Klatovy, kostel sv. Jiří, 12. stol, Merhautová 1971, 141 (převzato z: www.pamatkopin.cz)



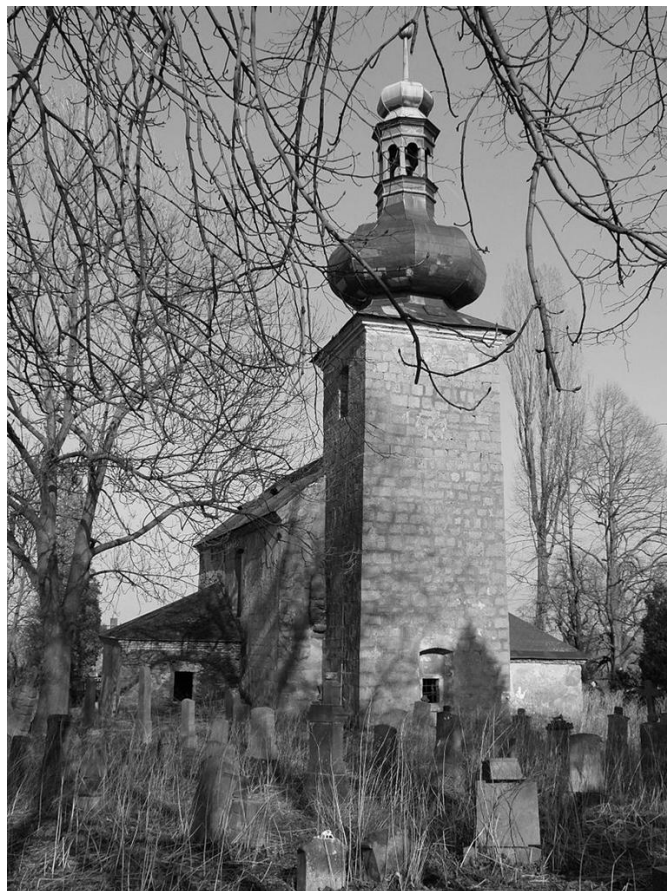
Obr. 44. Kolinec, kostel sv. Jakuba Většího, konec. 12. stol., Merhautová 1971, 142 (převzato z: <http://www.mapy.cz>).



Obr. 45 Kozojedy, sv. Martina, 1. pol. 13. stol., Merhautová 1971, 149 (převzato z: <http://www.cestyapamatky.cz>)



Obr. 46. Kralovice, kostel sv. Petra a Pavla, pol. 13. stol. (převzato z:
<http://www.turisturaj.cz>)



Obr. 47. Krašov, kostel sv. Ondřeje, konec 12. stol.- poč. 13. stol, Merhautová
1971, 149 (převzato z: <https://cs.wikipedia.org>)



Obr. 48. Krsy, kostel sv. Vavřince, pol. 13. stol., Líbal 2001, 208 (převzato z:
<https://www.mapy.cz>)



Obr. 49. Křišťín, kostel sv. Matouše, pol. 13. stol., Líbal 2001, 208 (převzato z:
www.turistika.cz)



Obr. 50. Kvášňovice, kostel sv. Bartoloměje, druhá čtvrtina- pol. 13. St,
Merhautová 1971, 150 (převzato z: <http://www.masposumavi.cz>)



Obr. 51. Lesná, kostel sv. Mikuláše, pol. 13. stol. (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 52. Letiny, kostel sv. Prokopa, před r. 1300 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 53. Luková, kostel sv. Jiří, 11. stol? nepodložené, Merhautová 1971, 162
(převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 54. Malý Bor, kostel sv. Máří Magdalény, 1. čtvrtina 13. stol., Merhautová 1971, 164 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 55. Mlázovy, kostel sv. Jana Křtitele, před r. 1300 (převzato z: <http://www.sumava.cz>)



Obr. 56. Mouřenec, kostel sv. Mořice, 12. - 13. stol, Mencl 1978, 46 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 57. Myslív, kostel Nanebevzetí P. Marie, třetí čtvrtina 12. stol., Merhautová 1971, 173 (převzato z: www.pamatkopin.cz)



Obr. 58. Nečtiny, sv. Jakuba Většího, r. 1290 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 59. Nezamyslice, Nanebevzetí P. Marie, konec 12. stol., Merhautová
1971, 178 (převzato z: <http://www.sumava.cz>)



Obr. 60. Nýrsko, kostel sv. Tomáše, před r. 1300 (převzato z: www.mapy.cz,
<http://www.sumava.cz>)



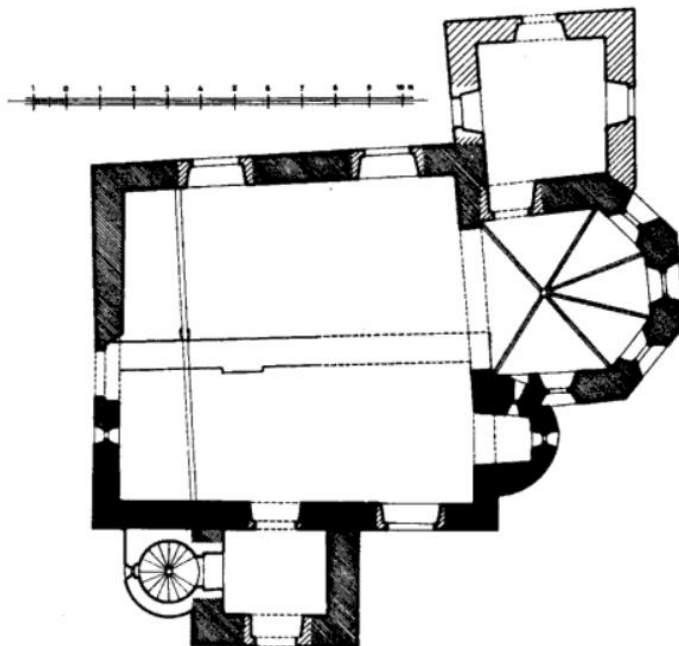
Obr. 61. Petrovice u Sušice, sv. Vojtěcha, kol r. 1300, Merahutová 1971, 189
(převzato z: www.sumava.cz)



Obr. 62. Planá, Zvěstování P. Marie, pozdně románský, Líbal 2001, 326
(převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 63. Plzeň – Doubravka, kostel sv. Jiří, kol. r. 922, Merhautová 1971, 194-195 (dostupné z: <http://mapio.net/pic/p-87052563/>)



Obr. 64. Plzeň – Doubravka, půdorys kostela kostel sv. Jiří, kol. r. 922, Merhautová 1971, 194-195 (Převzato z: E.F. Beneš, 1926 (in J. Hajšman: Zapomenuté hrady, tvrze a místa 38 - Panský dvůr a kostel sv. Jiří v Plzni - Doubravce , Nadace České hrady, Plzeň 2007, www.hrady.cz)



Obr. 65. Potvorov, kostel sv. Mikuláše, před rokem 1250 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 66. Racov, kostel sv. Martina, pol. 13. stol. (převzato z:
www.pamatkopin.cz)



Obr. 67. Rokycany, kostel P. Marie Sněžné, r. 1110, Merhautová 1971, 301
(převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 68. Řesanice, kostel Všech svatých, pol. 13. stol., Mencil 1978, 44
(převzato z: www.pamatkopin.cz)



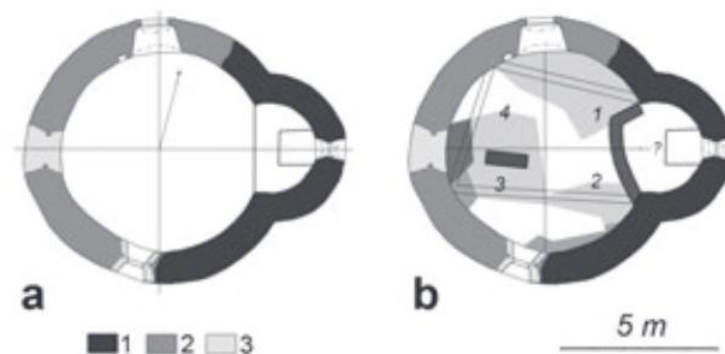
Obr. 69. Skviřín, sv. Petra a Pavla, kol. r. 1225, Merhautova 1971, 311
(převzato z: www.pamatkopin.cz)



Obr. 70. Srbsice, kostel sv. Víta, kol. r. 1240, Líbal 2001, 458 (převzato z: www.pamatkopin.cz)



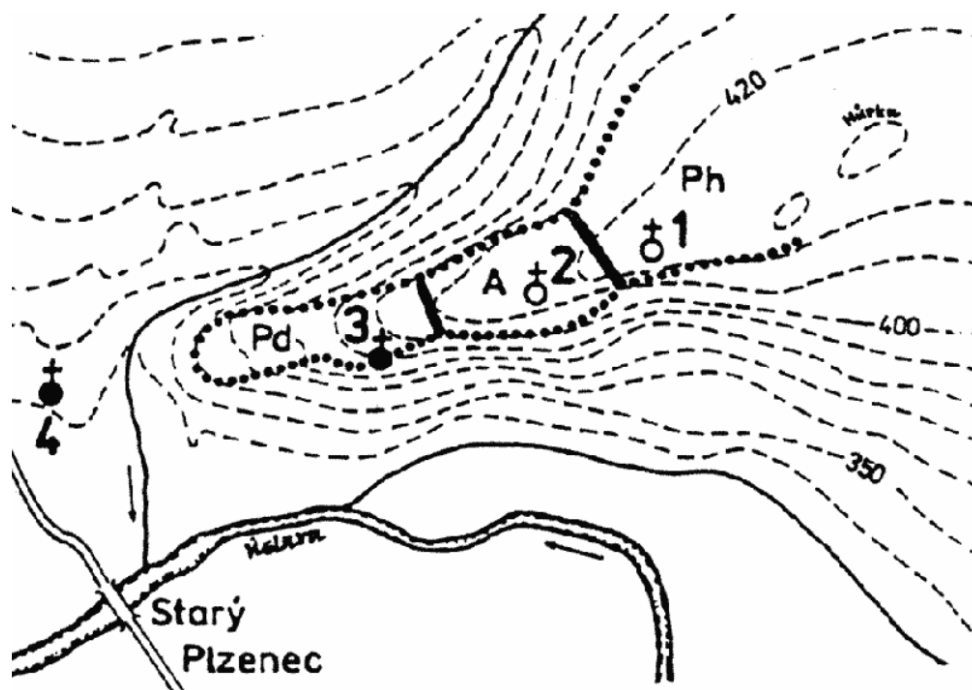
Obr. 71. Starý Plzeň, rotunda sv. Petra a Pavla, sv. Petra- třetí čtvrtina 10. St., Merhautová 1972, 322-324 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 2: Půdorys rotundy sv. Petra v úrovni záklenku vstupního portálu do lodí, a – interpretace stavebních fází (1 – románská, 2 – před rokem 1645, 3 – 70. léta 20. stol.), b – vyznačení rozsahu archeologických sond, čísla sektorů a nálezy v interiéru kostela (podle Friedl 1971-75; týž 1976; Hejna 1976: světlý rastr – nejstarší úroveň podlahy, střední odstín – raně novověká dlažba, tmavý rastr – třetí úroveň podlahy, nejtmaší – hrobová jáma, základ zdi před kněžištěm). Zaměření a kresba autor, květen 2006.

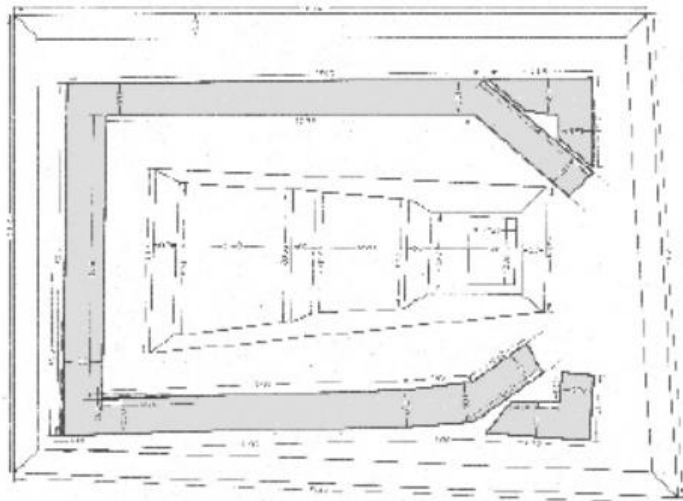
Fig. 2: Ground plan of the St. Peter's rotunda, the level of the entrance portal into the nave, a – interpretation of building phases (1 – Romanesque, 2 – before 1645 AD, 3 – 1970s), b – the extend of archaeological excavation, sector numbers and finds in the church interior (after Friedl 1971-75; idem 1976; Hejna 1976: light screen – the earliest level of the floor, middle shade – Early Modern Era pavement, dark screen – third level of the floor, the darkest – grave pit, foundation of a wall). Surveying and drawing by the author, May 2006.

Obr. 72. Starý Plzenec, rotunda sv. Petra a Pavla, třetí čtvrtina 10. St., Merhautová 1972, 322-324 (převzato z: Nováček 2006, 129)



Obr. 73. Situační plán lokality Starý Plzenec (Převzato z: V. Čtverák, M. Lutovský, M. Slabina, L. Smejtek: Encyklopedie hradišť v Čechách, Praha 2003; www.hrady.cz) A-akropole; Pd-dolní předhradí; Ph-horní předhradí; 1-

kostel sv. Kříže; 2 kostel sv. Vavřince; 3-rotunda sv. Petra, 4-kostel Panny Marie v podhradí)



Obr. 74. Starý Plzeňec, Kostel sv. Vavřince- konec 11. stol., Merhautová 1972, 322-324 (převzato z: Čechura 2015, 13)



Obr. 75. Starý Plzeňec, sv. Kříže, Merhautová 1972, 322-324 (převzato Nováček 2004, 98)



Obr. 76. Stráž, kostel sv. Václava, přelom 12./13. stol (převzato z:
www.pamatkopin.cz)



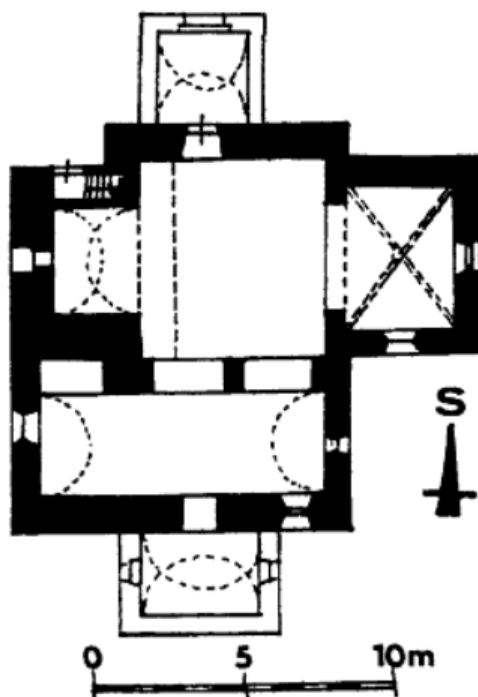
Obr. 77. Stvolny, Narození Panny Marie, přelom 12./13. stol. (převzato z:
www.mapy.cz)



Obr. 78. Svojšín, sv. Petra a Pavla, konec třetí- poč. čtvrté čtvrtiny 12. St.
Merhautová 1971, 332-333 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 79. Švihov, kostel sv. Jiljí, 12. stol., Líbal 2001, 482 (převzato z:
www.mapy.cz)



Obr. 80. Švihov, půdorys kostela sv. Jiljí, převzato z: půdorys kostela sv. Jiljí, František Kašička podle Anežky Merhautové (in F. Kašička: Sakrální stavby v denním životě našeho středověkého venkova, Archaeologica historica 24, Musejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 1999) (převzato z: www.hrady.cz)



Obr. 81. Úboč, kostel sv. Mikuláše, 13. st. (převzato z: www.pamatkopin.cz)



Obr. 82. Velhartice, kostel Narození panny Marie, pozdně románský, Gabriel 1867, 247 (převzato z: <http://www.sumavanet.cz>)



Obr. 83. Vícov, kostel sv. Ambrože, r. 1250, Merhautová 1971, 350 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 84. Všeruby, kostel sv. Martina, 2. pol. 12. stol., Kamper- Wirth 1908,
309-309 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 85. Zborovy, kostel sv. Jana Křtitele, konec 12.- poč. 13. Stol., Mencil
1978, 43 (převzato z: www.mapy.cz)



Obr. 86. Zbynice, kostel Zvěstování P. Marie, z pol. 13. stol. Merhautová 1971,
365 (převzato z: <http://www.sumava.cz>)



Obr. 87. Zdouň, kostel sv. Vavřince, třetí čtvrtina 13. stol., Merhautová 1971,
366 (převzato z: www.mapy.cz)

